

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Vedecký časopis
Ročník XIV.
4/2019

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Scientific journal

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume XIV

Almanach

Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

**Vedecký časopis
Ročník XIV.
4/2019**

ALMANACH

Actual Issues in World Economics and Politics

Scientific journal

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Volume XIV

ALMANACH

Redakcia/Editorial Office

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, Slovak Republic
phone: +421 2 6729 5456, e-mail: eva.vlkova@euba.sk

Hlavný redaktor/Editor-in-chief

Rudolf KUCHARČÍK University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Redakčná rada/Editorial Board

Lubomír ČECH	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Samuel ČELOVSKÝ	University in Novi Sad, Serbia
Lenka FOJTÍKOVÁ	Technical University of Ostrava, Czech Republic
Tomáš GONGOL	Silesian University in Opava, Czech Republic
Jana ILIEVA	University of Tourism and Management in Skopje, Republic of Macedonia
Karol JANAS	Alexander Dubcek University in Trencin, Slovak Republic
Eva JANČÍKOVÁ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Larisa KAPUSTINA	Ural State University of Economics, Russia
Kiyoshi KASAHARA	Rikkyo University, Japan
Olyana KINDIBALIK	University of European Studies of Moldova, Republic of Moldova
Helena KOŠCIELNIAK	Technical University in Częstochowa, Poland
Milan KURUCZ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Zuzana LEHMANNOVÁ	University of Economics, Prague, Czech Republic
Ľudmila LIPKOVÁ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
Ľudmila MALÍKOVÁ	Comenius University in Bratislava, Slovak Republic
Stanislav MRÁZ	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
POGÁTSA Zoltán	University of West Hungary, Hungary
Jozef SABOL	The Police Academy of the Czech Republic in Prague, Czech Republic
František ŠKVRNDA	University of Economics in Bratislava, Slovak Republic
René PAWERA	Comenius University in Bratislava, Slovak Republic
Dalibor VLČEK	Matej Bel University, Slovak Republic

Výkonný redaktor/Managing Editor

Eva VLKOVÁ

Recenzenti/ Reviewers

Katarína Brocková, Lubomír Čech, Tomáš Dudáš, Boris Dziura, Martin Grešš, Eva Jančíková, Barbora Janubová, Ľudmila Lipková, Rudolf Kucharčík, Stanislav Mráz, Tetyana Zubro

Jazyková redakcia/Language editing: bez korektúry/no language editing

Vydavateľ/Publisher

Vydavateľstvo EKONÓM, Ekonomická univerzita v Bratislave
© Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov, 2019
IČO 00 399 957
ISSN 1339-3502

Issues in 2019

MARCH

JUNE

SEPTEMBER

DECEMBER

Obsah/Contents

Vplyv islamu na politickú situáciu štátov Strednej Ázie <i>The Influence of Islam on the Political Situation of Central Asian States</i> <i>Andrianna Baleha</i>	5
Najdôležitejšie efekty migrácie v Nemecku a v krajinách pôvodu migrantov <i>The most important effects of migration in Germany and in countries of origin of migrants</i> <i>Zuzana Beňová</i>	13
Environmentálna migrácia ako faktor politickej nestability regiónu <i>Environmental Migration as a Factor of Political Instability of the Region</i> <i>Peter Čajka</i>	24
Kolumbia a FARC – ukončený konflikt? <i>Colombia and FARC – End of Conflict?</i> <i>Peter Jančovič</i>	37
Súčasný stav čínskych investícií v Európskej únii so zreteľom na Vyšehradskú skupinu <i>The Current State of Chinese Investments in the European Union Visegrad Group Region</i> <i>Tomáš Kajánek</i>	47
Osobitosti ekonomického rozvoja Malajzie – Nová ekonomická politika <i>Specific Features of Malaysia's Economic Development – New Economic Policy</i> <i>Ludmila Lipková</i>	59

VPLYV ISLAMU NA POLITICKÚ SITUÁCIU ŠTÁTOV STREDNEJ ÁZIE

THE INFLUENCE OF ISLAM ON THE POLITICAL SITUATION OF CENTRAL ASIAN STATES

Andrianna Baleha

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: andrianna.baleha@euba.sk

Abstrakt: Historicky región Strednej Ázie je islamským regiónom, v ktorom politické elity stále hľadajú vhodný spôsob pre udržanie jeho umiernenej a kontrolovateľnej podoby. Vlády stredoázijských štátov vynakladajú množstvo úsilia pre zabránenie rozšírenia jeho radikalizácie a tým narušenia politickej stability a bezpečnosti v regióne. V článku analyzujeme význam islamu v Strednej Ázii v rôznych časových obdobiach a následky jeho vplyvu. Komparáciou zistených skutočností sme dospeli k záveru, že islam je neoddeliteľná súčasť politického systému stredoázijských štátov a od ekonomickej a politickej stability v regióne závisí stupeň jeho radikalizácie.

Kľúčové slová: islam, Stredná Ázia, radikalizácia, politický vplyv

JEL klasifikácia: Z12, Z18, O53

Abstract: Historically, the Central Asian region is an Islamic region in which political elites are still looking for an appropriate way to maintain its moderate and controllable form. Governments of Central Asian states are spending a lot of effort to prevent expansion of its radicalization and thus undermining political stability and security in the region. In the article we analyze the importance of Islam in Central Asia at different times and the consequences of its influence. By comparing the facts, we conclude that Islam is an integral part of the political system of the Central Asian states, and the degree of radicalization depends on the economic and political stability of the region.

Key words: Islam, Central Asia, radicalization, political influence

JEL Classification: Z12, Z18, O53

Úvod

Viac ako na 80 % obyvateľstvo stredoázijských štátov: Kazachstanu, Uzbekistanu, Tadžikistanu, Turkménska a Kirgizska vyznáva islam. Na druhom mieste je pravoslávne kresťanstvo, prevažne v Kazachstane, nakoľko okrem Kazachov tam žijú pomerne veľké národnostné menšiny Rusov, Bielorusov a Ukrajincov (tabuľka č. 1). Historicky islam zohrával dôležitú úlohu v danom regióne a mal veľký politický a sociálny vplyv.

Napriek tomu, že stredoázijské štáty patria do jedného geopolitického regiónu, „islamská cesta“ u každého bola individuálna. Radikalizácia islamu viedla ku krvavej občianskej vojne v Tadžikistane, ktorá trvala od roku 1992 až do 1997. V Uzbekistane Islamské hnutie uskutočňovalo teroristické útoky a podporovalo radikalizáciu islamu v republike.

Vzhľadom na historické procesy, ktorými si prechádzal každý stredoázijský štát, súčasné politické elity vo veľkej miere dbajú na udržiavanie islamu v umiernennej podobe, pod kontrolou vládnych inštitúcií a právnych noriem.

V článku sa budeme venovať vplyvu islamu na politické realie v Strednej Ázii v rokoch existencie Sovietskeho zväzu a po jeho rozpade, po získaní nezávislosti stredoázijských štátov v 90. rokoch 20. storočia až po súčasnosť. Budú analyzované vzťahy vláda verzus islam a islam

verzus občan, etapy vývoja islamu v danom období a taktiež sa dotkneme témy radikalizácie islamu a jej následkom.

Počas nášho výskumu sme použili komparatívnu metódu pri skúmaní etáp vývoja islamu v Strednej Ázii. Pomocou analýzy, dedukcie a indukcie skúmali jeho vplyv na politickú situáciu v regióne.

Analýza posledných výskumov a publikácií

Vzhľadom na aktuálnosť témy islamu a jeho vplyvu na politický a sociálny život spoločnosti sa danej téme venujú niektorí slovenskí a zahraniční odborníci. My sme sa opierali v našom výskume o názory uzbeckého historika a teológa Bachtijara Babadžanova, ktorý v článku *Sovietska ideológia v medrese: politické kontexty a študijná prax* definuje pojem „sovietsky moslim“ na prvý pohľad nezlučiteľné spojenie dvoch slov.

Podnetnými pre náš článok boli aj publikácie Alexeja Malašenka – historika a politológa, experta Moskovského analytického centra Karnegi. Malašenko vysvetľuje vo vedeckej stati *Islam a politika v štátoch Strednej Ázie* vplyv islamu na politický systém, zahraničnú politiku a spoločenský život v regióne Strednej Ázie.

Veľký prínos pre náš výskum mala publikácia vydaná Ústavom pre štúdium Blízkeho Východu a medzinárodné vzťahy Federálnej univerzity v Kazani s názvom *Vplyv islamu na politické procesy v Strednej Ázii* a výskumy centra Almaty-Club realizované za podpory fondu Friedricha Eberta publikované pod názvom *Stredná Ázia: priestor pre „hodvábnu demokraciu“*. *Islam a štát*.

Publikácia slovenského odborníka Ľubomíra Čecha – *Hľadanie regulačnej funkcie islamu v krajinách postsovietskej Strednej Ázie*, kniha odborníčky Věry Exnerovej *Islám ve Střední Asii za carské a sovětské vlády – na příkladu jednoho z center oblasti, Ferganské doliny* a iných odborníkov danej problematiky mali veľký vplyv na analýzu a celostné chápanie danej témy.

1 Postavenie islamu v štátoch Strednej Ázie počas existencie ZSSR

V období existencie Sovietskeho zväzu islam, ako aj ostatné náboženstvá, nielen v regióne Strednej Ázii predstavoval nežiadúci faktor v štáte a spoločnosti.¹ Až do 40. rokov v regióne prebiehali represie, prenasledovanie a hromadné zatýkanie duchovných lídrov, sa viedla aktívna protináboženská propaganda, ako medzi mestským, tak aj medzi vidieckym obyvateľstvom.²

Aktívne sa zatvárali a niekedy aj búrali miestne mešity, boli likvidované „islamské školy“ – medresy, zastavovala sa literárna a publikačná činnosť náboženského charakteru. Zmena písma z arabského najprv na latinku a neskôr na cyriliku výrazne vplývala na vzdelanie obyvateľstva, jeho gramotnosť a značne sťažovala komunikáciu a spojitosť regiónu s ostatným moslimským svetom.³ Vytvoril sa religiózny, ale nie duchovný vákuum, ktorý pretrvával až do začiatku Druhej svetovej vojny.

Vojnové obdobie, ako častokrát každé krízové obdobie v histórii národov, vytláča náboženstvo do popredia svedomia obyvateľstva a stáva sa pre neho morálnou a duchovnou oporou. Islam okrem uvedenej funkcie bol taktiež jedným z faktorov silnej konsolidácie miestneho obyvateľstva. V danom období sovietska vláda nie len zastavila náboženské prenasledovanie, ale naplno využila danú situáciu v svoj prospech. Moslimské obyvateľstvo Strednej Ázie slúžilo ako zdroj ľudského vojnového kapitálu, poskytovalo materiálnu podporu počas vojny (zlato, striebro, ropu atď.) a bolo aktívnym zástancam sovietskej ideológie

¹ EXNEROVÁ, V. (2008): *Islám ve Střední Asii za carské a sovětské vlády*.

² BELOGLAZOV, A. (2013): *Vlijanije islama na političeskije procesi v Central'noj Azii*.

³ BELOGLAZOV, A. (2013): *Vlijanije islama na političeskije procesi v Central'noj Azii*, s. 112.

v zahraničí, hlavne v arabskom svete.⁴ Za poskytnutú pomoc vlasti a vynaložené úsilie v čase vojny, bolo moslimskému obyvateľstvu umožnené v roku 1943 v meste Taškent (Uzbecká SSR) vybudovať Duchovné riadenie moslimov Strednej Ázie a Kazachstanu (SADUM), ako hlavný islamský riadiaci orgán, ale zároveň orgán, ktorý bol pod kontrolou vtedajšej vlády a eliminoval vznik iných tajných foriem riadenia a vplyvu. SADUM bolo umožnené viesť vlastnú hospodársku činnosť, zriaďovať účty v štátnych bankách, obnoviť vzdelávaciu činnosť, viesť propagačné aktivity v mešitách a podporovať zahraničnú politiku ZSSR.⁵

V 1971 v Taškente za podpory SADUM bol založený Islamský inštitút, ktorý slúžil ako vyšší stupeň vzdelávania po medrese a orgán, ktorý umožňoval svojim zamestnancom a študentom spolupracovať s moslimami iných štátov, s ktorými Sovietsky zväz nemal nadviazané diplomatické styky. Pre obyvateľstvo to znamenalo slobodné uskutočňovanie islamských rituálov a tradícií a poskytovalo možnosť náboženského vzdelávania.

Koncom 80. a začiatkom 90. rokov, v čase politickej a ekonomickej destabilizácie a sociálneho chaosu v regióne, ako aj v celom Sovietskom zväze, spoločnosť hľadala oporu v svojich pôvodných tradíciách a rituáloch, opäť v islame.

Podľa mnohých odborníkov, venujúcich sa danej problematike, v období Perestrojky (koniec 80. rokov) sa islam aktívne zapojil do politického a spoločenského života v štátoch Strednej Ázie. Podľa nášho názoru táto spojitosť štátu (štátnej moci) a islamu v danom regióne nikdy nebola prerušená, islam bol vždy vo väčšej alebo menšej miere politizovaný a kontrolovaný.

V danom období sa bývalé tajné islamské organizácie stávali súčasťou spoločenských organizácií a politických hnutí a nárokovali si v nich vedúce postavenie (hlavne v Uzbekistane a Tadžikistane). Na prvý pohľad demokratické (antikomunistické) prvky v politickom živote regiónu, sa transformovali na fundamentalistické až extrémistické. Vznikali opozičné, protištátne, vládou nekontrolované skupiny či organizácie. Wahnábisti boli takým hnutím v Strednej Ázii. Ich ideológia pochádza zo Saudskej Arábie a spočíva v návrate do „čistého“ pôvodného islamu, ktorý je založený výlučne na pôvodnom texte Koránu bez doplnení a vysvetlení. Wahnábisti vystupovali proti inováciám, boli netolerantní k iným vierovyznaniam a názorom, ktoré sa líšili od noriem šárie. Spôsob, ktorým sa snažili dosiahnuť stanovené ciele bol džihád.⁶

Hlavným strediskom danej ideológie v Strednej Ázii bola Ferganská dolina, ktorá sa vždy odlišovala od ostatných regiónov svojou prísnosťou dodržiavania noriem šárie a bola miestom vzniku neoficiálnych náboženských hnutí s presne stanovenými politickými cieľmi. Činnosť daných organizácií a konkrétne wahnábistov bola podporovaná zo zahraničia: Saudskou Arábiou, Pakistanom, Afganistanom a USA za účelom presadenia ich záujmov v regióne. Centrálna vláda bola informovaná o daných procesoch a uvedomovala si všetky riziká, ktoré boli s tým spojené. V období Perestrojky nemala však k dispozícii efektívne mechanizmy, ktorými by čelila danej situácii alebo aby poskytla iné alternatívne riešenia.

Transformácia vyvolaná rozpadom Sovietskeho zväzu sa dotkla nie len štátnych inštitúcií, ale viedla i k reorganizácii náboženských orgánov. V roku 1990 oficiálna spoločná islamská organizácia piatich sovietskych republík Duchovné riadenie moslimov v Strednej Ázii a Kazachstane, ktorá bola neskôr pretransformovaná na Duchovné riadenie moslimov Maverannachra, ukončila svoju existenciu. V každom štáte po získaní nezávislosti bol zriadený vlastný muftiat.

⁴ CHADIMULIN, R. (2015): Vklad republik Central'noj Azii v Velikuju Pobedu

⁵ CHABUTINOV, A. (2013): K 70-letiju Duchovnoho upravlenija musul'man Srednej Azii i Kazachstana (SADUM)

⁶ ALAEV, L. – ŽANTIJEV, D. – JARLIKOPOV, A. (2006): Bol'shaja rossijskaja enciklopedija.

2 Radikalizácia islamu v postsovietskom období

Rozpad Sovietskeho zväzu v roku 1991 viedol k vzniku pätnástim novým, nezávislým, demokratickým štátom. V Strednej Ázii sa tak vytvorilo päť nových republík: Kazašská republika, Uzbeká republika, Tadžická republika, Kirgizská republika a Turkménska republika.⁷

Politickí lídri novovzniknutých republík museli riešiť mnohé fundamentálne otázky spojené s budovaním nezávislého štátu: podpora existujúceho ekonomického mechanizmu a zároveň prechod na trhovú ekonomiku, udržanie politickej stability, zámena komunistickej ideológie na nacionálnu, podpora sociálneho systému a vybudovanie efektívnej spolupráce s ostatnými subjektmi medzinárodných vzťahov.

Na jednej strane vlády sekulárnych stredoázijských republík deklarovali oficiálne oddelenie náboženstva od štátu a zamedzovali jeho vplyv na politické riadenie štátu, ale súčasne využili významné postavenie islamu v hodnotových smerovaniach spoločnosti a použili ho, ako podporný nástroj definovania národnej identity.

Prezidenti stredoázijských republík pri inaugurácii skladali sľub na Koráne (nie Ústave), vykonali hadždž (púť do Mekky), zaradili islamské prvky do symbolov štátu. (Na štátnej vlajke Uzbekistanu a Turkménska je zobrazený polmesiac).⁸ Boli zrušené všetky prekážky a zákazy týkajúce sa islamského vierovyznania a religióznych obradov. Naopak vláda podporovala výstavbu nových mešít, islamských vzdelávacích inštitúcií a zaviedla oficiálne náboženské sviatky.

Napriek všetkým pokusom vládnej moci Strednej Ázie o vytvorenie kontrolovaného umierneného islamu, v danom období, vznikali náboženské hnutia, ktoré neboli stotožnené s oficiálnym vládny programom štátu, čo viedlo k politickej islamizácii radikálneho charakteru. Táto tendencia bola taktiež aktívne podporovaná zahraničnými misionármi zo Saudskej Arábie uzbeckého pôvodu, ktorí najprv vo Ferganskej doline a neskôr aj v iných častiach regiónu podrobili svojmu vplyvu mešity, v ktorých viedli propagáciu radikálneho islamského učenia.

V Uzbekistane boli takými organizáciami Adolat (Spravodlivosť) a Islom laškarlari (Vojaci islamu) na základe ktorých bolo neskôr vytvorené Islamské hnutie Uzbekistanu. V Tadžikistane bola zriadená Strana islamského znovuzrodenia Tadžikistanu. Začiatkom 90. rokov 20. stor. bola v Strednej Ázii rozšírená medzinárodná panislamská politická organizácia Hizb ut-Tahrir (Strana oslobodenia), ktorá bola založená v roku 1953 v Jeruzaleme s cieľom zjednotiť všetky islamské teritória do jednotného islamského štátu alebo kalifátu. Momentálne je daná organizácia zakázaná vo väčšine moslimských štátov, taktiež v Rusku, Turecku, Kazachstane, Uzbekistane a Tadžikistane.⁹

Príčiny kvôli ktorým bol radikálny islam taký populárny v danom období v stredoázijských štátoch malo svoje opodstatnenie. Nová štátna moc postsovietskych republík Strednej Ázie bola založená na rodinných a klanových vzťahoch a bola nestabilná, a preto autoritatívna. Úpadok ekonomiky a rozsiahla korupcia vo všetkých štátoch viedla k výraznému schudobneniu obyvateľstva a zhoršeniu životných podmienok. Liberálne hodnoty deklarované v Ústave každého štátu ostávali iba v teoretickej rovine. Osvedčený sovietsky školský systém bol taktiež narušený a nachádzal sa v úpadku. Veľká časť mladého obyvateľstva nezískala dostatočné vzdelanie pre formovanie vlastného systému hodnôt a racionálneho pohľadu na okolité javy. Absolútne logickým následkom daných procesov sa stála islamizácia

⁷ MINISTERSTVO KULTÚRY SR. *Názvy štátov*. [cit. 2019-09-16]. Dostupné na internete: <<http://www.culture.gov.sk/vdoc/325/nazvy-statov-1cf.html>>

⁸ BELOGLAZOV, A. (2013): Vlijanije islama na političeskije procesi v Central'noj Azii. s. 123.

⁹ GRUEN, M. *Hizb ut-Tahrir*. [cit. 2019-09-4]. Dostupné na internete: <<https://web.archive.org/web/20090306113506/http://www.cpt-mi.org/pdf/hizb%20ut-tahrir%20reportv2.pdf>>

obyvateľstva. Vyjadrenie sociálneho protestu prostredníctvom radikálnych islamských organizácií sa javilo pre obyvateľstvo ako jediná efektívna možnosť.

3 Súčasný postavenie islamu v stredoázijských štátoch

Stredná Ázia je v súčasnosti stretom mnohých vnútroštátnych a zahraničných subjektov. Svoj vplyv v danom regióne sa snažia presadiť a udržať národné vlády stredoázijských štátov, aktívna vládna opozícia, oficiálne islamské organizácie a hnutia, svetoví ekonomickí, politickí a náboženskí lídri, medzinárodné teroristické organizácie.

Napriek snahám arabského sveta udržať región Strednej Ázie pod svojim vplyvom manipuláciami prostredníctvom islamu, súčasné vlády sú orientované na presadenie svojich národných záujmov, na zlepšenie ekonomickej a sociálnej situácie v štátoch, na rozvoj infraštruktúry, zavádzanie nových technológií a zlepšenie kvality života obyvateľstva.

Taktiež veľkým impulzom pre oddialenie Strednej Ázie od nábožensky blízkeho arabského sveta bola Arabská jar, ktorá vypukla v roku 2011. Pád sekulárnej vlády v Tunisku, Líbyi, Egypte, občianska vojna v Sýrii, vplyv radikálneho islamu na stabilitu v štáte, nárast terorizmu slúžili ako negatívny vzor pre Strednú Áziu, ktorý miestne elity a obyvateľstvo nechcú dopustiť.

Predstavitelia štátov stále kritizujú strohé dodržiavanie islamských tradícií a rituálov, ako napríklad nosenie hidžábu a nikábu, podčiarkujú, že daná tradícia nikdy nebola typická pre daný región.¹⁰ V svojej rétorike vláda neustále zdôrazňuje, že v Strednej Ázii panuje medzietnická harmónia a náboženská tolerancia. Veľký dôraz sa kladie na skutočnosť, že v stredoázijskom regióne nie sú antisemitské nálady, naopak sa poukazuje na prosperitu židovských komunít v regióne.

Náboženské politické strany sú v štátoch Strednej Ázie zakázané. Iba v Tadžikistane v určitých obdobiach (1991 – 1992, 1998 – 2015) pôsobila Strana islamského znovuzrodenia Turkestanu, ktorá bola v roku 2015 zakázaná.

Dnes sa téma islamu a náboženstva viac nachádza v kontexte bezpečnosti a stability v regióne. K danej problematike sa vyjadril prezident Uzbekistanu Šavkat Mirziyev na medzinárodnej konferencii Stredná Ázia: spoločná minulosť a spoločná budúcnosť, spolupráca pre trvalo udržateľný rozvoj a vzájomnú prosperitu v Samarkande, ktorá sa konala v roku 2017. V svojom vystúpení prezident uviedol, že: „*Prioritným smerom pre zabezpečenie stability a trvalo udržateľného rozvoja v Strednej Ázii je pôsobenie proti extrémistickej ideológii, vplyvu ktorej najčastejšie podliehajú mladí ľudia, ktorí práve vstupujú do života. Ako ukazujú naše skúsenosti, najúčinnejším nástrojom boja proti extrémizmu je osвета, predovšetkým medzi mladými ľuďmi, priblíženie k nim humanistickej podstaty islamu, skutočných hodnôt islamskej kultúry.*“¹¹

Záver

Za 28 rokov nezávislosti štátov Strednej Ázie: Kazachstanu, Uzbekistanu, Tadžikistanu, Turkménska a Kirgizska islam, ako dominantné náboženstvo vždy vplýval na politické procesy vo väčšej alebo menšej miere. Z druhej strany, sovietske, postsovietske a súčasné vlády sa snažia kontrolovať a riadiť prejavy islamu v jeho formálnej a inštitucionálnej podobe, udržiavať jeho umiernený charakter.

¹⁰ OFICIALNIJ SAJT PREZIDENTA RESPUBLIKI KAZACHSTAN. *Vstreča s predstaviteľami Duchovného upravljenija musulman Kazachstana*. [cit. 2019-9-13]. Dostupné na internete: <http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/meetings_and_receptions/vstrecha-s-predstaviteljami-duhovnogo-upravljeniya-musulman-kazahstana>

¹¹ OFICIALNIJ SAJT PREZIDENTA RESPUBLIKI UZBEKISTAN. *Vistuplenija*. [cit. 2019-9-8]. Dostupné na internete: <<https://president.uz/ru/lists/view/1227>>

Súčasnú vládu stredoázijských štátov si uvedomujú veľký kultúrno-historický význam islamu v danom regióne a rôznymi spôsobmi ho podporujú. Vyčleňujú sa finančné prostriedky na budovanie nových mešít¹², vytvára sa systém vzdelávania pre obyvateľstvo a profesionálne vzdelávanie pre imámov, podporuje sa masmediálna a publikačná činnosť v regióne. Napriek tomu, sa prikláňame k názoru profesora Čecha, že „v blízkej dobe nepredpokladáme dobrovoľné odovzdanie svetských pozícií islamu.“¹³

Na základe našej analýzy môžeme tvrdiť, že každé významné politické alebo ekonomické zlyhanie súčasných vlád stredoázijských štátov bude upevňovať pozície radikálneho islamu v regióne. V krízových historických obdobiach odzrkadľovali extrémistické a teroristické organizácie nálady obyvateľstva. Prívrženci „radikálnej islamskej opozície“ sa zúčastňovali občianskej vojny v Tadžikistane, vtrhli do Kirgizska a Uzbekistanu, aby uskutočnili štátny prevrat a politicky destabilizovali spoločnosť. V súčasných ekonomických a politických podmienkach v stredoázijských štátoch by to nebolo inak.

V danej súvislosti môžeme pozorovať nasledujúce trendy v oficiálnej politickej stratégii štátov Strednej Ázie:

- 1) aktívna právna regulácia náboženskej sféry pomocou zvýšenia počtu normatívnych právnych aktov a zákonov;
- 2) modifikácia politického systému a vytváranie nového dialógu v spoločnosti v oblasti islamu;
- 3) aktívny ale kontrolovaný nárast oficiálnych islamských organizácií (mešít a medres) a počtu „akreditovaných“ islamských lídrov (imámov);
- 4) preverenie zoznamov osôb, ktoré podľahli vplyvu radikálneho islamu a snaha o ich zapojenie do bežného spoločenského života;
- 5) zvýšenie životnej úrovne obyvateľstva, ich vzdelania a profesionálnej kompetencii.

Príloha

Tabuľka 1: Štruktúra náboženstva v štátoch Strednej Ázie

Štát	Počet obyvateľstva	Počet moslimov v %	Iné náboženstva v %
Kazachstan	18 597 435	70	26 – pravoslávni 4 – iné
Uzbekistan	33 078 844	88	9 – pravoslávni 3 – iné
Tadžikistan	9 363 282	96	3 – pravoslávni 1 – iné
Turkménsko	5 960 017	89	10 – pravoslávni 1 – iné
Kirgizsko	6 437 522	88	10 – pravoslávni 2 – iné

Prameň: World Population Review. *Countries*. [cit. 2019-9-8]. Dostupné na internete: <http://worldpopulationreview.com/countries/uzbekistan-population/>

Použitá literatúra:

1. BELOGLAZOV, A. (2013): *Vlivanije Islama na političeskije procesi v Central'noj Azii*. Kazaň: Kazanskij universitet, 2013.

¹² V Kirgizsku počet mešít a medrese od r. 2009 do 2015 narástol od 1973 do 2669, v Kazachstane počet narástol od r. 1991 do 2016 z 68 do 2516.

¹³ ČECH, E. (2018): Hľadanie regulačnej funkcie islamu v krajinách postsovietskej Strednej Ázie. s. 17

2. BOBOCHONOV, R. (2013): Islam i vlast' v postsovetskoj Central'noj Azii. [online]. In: *Islam v SNG*, 15.07.2013. [Citované 11. 9. 2019.] Dostupné na internete: <<http://www.islamsng.com/sng/pastfuture/7058>>
3. BABADŽANOV, B., CHALILOVA, Z. (2017): K 70-letiju Sovetskaja ideologija: političeskije konteksti i učebnaja praktika. In: *Islamology*. [online]. [s.a.] [Citované 25. 9. 2019]. Dostupné na internete: <<https://cyberleninka.ru/article/v/sovetskaya-ideologiya-v-medrese-politicheskie-konteksty-i-uchebnyaya-praktika>>
4. ČECH, L. (2018): Hľadanie regulačnej funkcie islamu v krajinách postsovietskej Strednej Ázie. In: *Almanach*, 2018, roč. 8, č. 4, s. 13-18.
5. EXNEROVÁ, V. (2008): *Islám ve Střední Asii za carské a sovětské vlády – na příkladu jednoho z center oblasti, Ferganské doliny*. Praha: Karolinum, 2008, ISBN 978-80-246-1504-2
6. GRUEN, M. (2009): *Hizb ut-Tahrir*. [online]. 6. 3. 2009. [Citované 4. 9. 2019]. Dostupné na internete: <<https://web.archive.org/web/20090306113506/http://www.cpt-mi.org/pdf/hizb%20ut-tahrir%20reportv2.pdf>>
7. CHABUTINOV, A. (2013): K 70-letiju Duchovnoho upravlenija musul'man Srednej Azii i Kazachstana (SADUM). In: *Islam v SNG*. [online]. 16. 10. 2013. [Citované 25. 9. 2019]. Dostupné na internete: <<http://www.islamsng.com/kaz/faces/7326>>
8. CHADIMULIN, R.: Islam i politika v stranach Central'noj Aziji. In: *CA&C Press AB*. [online]. [s.a.]. [Citované 25. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.cac.org/journal/cac-05-1999/st_11_malashenko.shtml>
9. MALASENKO, A. (2017): K 70-letiju Sovetskaja ideologija: političeskije konteksti i učebnaja praktika. In: *Islamology*. [online]. [s.a.] [Citované 25. 9. 2019]. Dostupné na internete: <<https://cyberleninka.ru/article/v/sovetskaya-ideologiya-v-medrese-politicheskie-konteksty-i-uchebnyaya-praktika>>
10. MINISTERSTVO KULTÚRY SR. [s.a.]. *Názvy štátov*. [online]. [Citované 16. 9. 2019]. Dostupné na internete: <<http://www.culture.gov.sk/vdoc/325/nazvy-statov-1cf.html>>
11. Ministerstvo Kul'turi Rossijskoj Federacii. (2016): *Bol'shaja rossijskaja enciklopedija*. [online]. [Citované 24. 9. 2019]. Dostupné na internete: <<https://bigenc.ru/vocabulary>>
12. NOGOJBAJEVA, E. (2017): *Central'naja Azija: prostranstvo „šolkovoj demokratiji“*. *Islam i gosudarstvo*. Almati: Friedrich Ebert Stiftung, 2017.
13. Oficiálny sajt prezidenta respubliky Kazachstan. (2017): *Vstreča s predstaviteľami Duchovnoho upravlenija musul'man Kazachstana*. [online]. 19. 4. 2017. [Citované 13. 9. 2019]. Dostupné na internete: <http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/meetings_and_receptions/vstrecha-s-predstaviteljami-duhovnogo-upravleniya-musulman-kazahstana>
14. Oficiálny sajt prezidenta respubliky Uzbekistan. (2017): *Vistuplenija*. [online]. 10. 11. 2017. [Citované 8. 9. 2019]. Dostupné na internete: <<https://president.uz/ru/lists/view/1227>>
15. SATTAROV, R. (2018): Razočarovannije v umme. Počemu Central'naja Azija otkazalas ot sbliženija s islamskim mirom. [online]. In: *Moskovskij centr Karnegi*, 31. 7. 2018. [Citované 17. 9. 2019.] Dostupné na internete: <<https://carnegie.ru/commentary/76947>>
16. THE WORLD BANK GROUP: *Exports of goods and services (current US\$)*. [online]. [Citované 7. 9. 2019]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD?locations=KZ>>
17. World Population Review. (2019): *Total Population by Country 2019*. [online]. [Citované 8. 9. 2019]. Dostupné na internete: <<http://worldpopulationreview.com/countries/uzbekistan-population/>>

Kontakt:

Ing. Andrianna Baleha

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: andrianna.baleha@euba.sk

NAJDÔLEŽITEJŠIE EFEKTY MIGRÁCIE V NEMECKU A V KRAJINÁCH PÔVODU MIGRANTOV

THE MOST IMPORTANT EFFECTS OF MIGRATION IN GERMANY AND IN COUNTRIES OF ORIGIN OF MIGRANTS

Zuzana Beňová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: zuzana.benova@euba.sk

Abstrakt: Migráciu je momentálne potrebné vnímať ako nezastaviteľný trend, ktorý so sebou prináša množstvo efektov. Spomedzi nich možno za najviditeľnejšie považovať práve tie ekonomické, ktoré sú viditeľné tak ako v krajine pôvodu migrantov, tak aj v ich cieľovej destinácii. Nemecká spolková republika stojí dlhodobo na prvej priečke v rámci krajín Európskej únie v počte imigrantov, ktorí ročne prídu do krajiny. Ich pôvod je najmä v členských štátoch Európskej únie ležiacich prevažne vo východnej a strednej Európe. Efekty príchodu migrantov do krajiny možno pozorovať hneď v niekoľkých oblastiach. Okrem iného pôsobia na demografické zloženie obyvateľstva v krajine, vyplňajú deficit na trhu práce, či stoja za odlivom peňažných prostriedkov z krajiny z dôvodu zasielania remitencií späť do krajiny svojho pôvodu. Nakoľko Nemecko zažíva medziročný nárast počtu imigrantov smerujúcich do krajiny, je možné sa domnievať, že efekty, ktoré migrácia spôsobuje, budú najviditeľnejšie práve v tejto krajine.

Kľúčové slová: migrácia, Nemecko, efekty, stredná a východná Európa, hospodárstvo

JEL klasifikácia: F22

Abstrakt: Migration can be currently seen as an unstoppable trend that has caused different types of effects. The most visible ones are the economic ones, which can be observed both in the country of origin of the migrants and in their final destination. The Federal Republic of Germany is the number one destination in the European Union in terms of the number of immigrants who come to the country annually. Most of them come from member states of the European Union, which are predominantly located in Eastern and Central Europe. Effects of migration in Germany can be observed in several areas. For sure they affect the demographic composition of the population, fill the labor market deficit or they cause outflow of funds from country due to sending remittances back to their country of origin. As Germany is experiencing a year-on-year increase in the number of immigrants coming to country, it can be assumed that effects of migration will be most visible in this country.

Key words: migration, Germany, effects, central and eastern Europe, economy

JEL Classification: F22

Úvod

Migrácia v akejkoľvek podobe patrí bezpochyby medzi jeden zo základných znakov súčasného globalizovaného sveta. Obyvateľstvo migruje a v súvislosti s migráciou možno aktuálne zaznamenávať niekoľko trendov. Jedným z nich je aj skutočnosť, že cieľovou destináciou migrujúceho obyvateľstva sú najmä hospodársky vyspelé demokracie s priaznivým ekonomickým prostredím a stabilným sociálnym systémom. Hoci všetky členské krajiny Európskej únie viac, či menej zodpovedajú vyššie spomenutej charakteristike, aj medzi nimi možno pozorovať viaceré odlišnosti, čo sa okrem iného prejavuje aj v rozhodovaní migrantov pri výbere ich cieľovej destinácie. Dlhodobo najvyhládavanejšou destináciou pre migrantov prichádzajúcich do Európskej únie je Nemecká spolková republika. Okrem toho, že obyvatelia

tretích krajín prichádzajúci na územie Európskej únie smerujú najmä do Nemecka, je nevyhnutné spomenúť aj internú migráciu v rámci Európskej únie, ktorá rovnako ako tá mimoeurópska zohráva podstatnú a nezanedbateľnú rolu. Vychádzajúc z údajov Európskej únie je Nemecko taktiež na prvej priečke, čo sa týka prílevu imigrantov z iných členských štátov Európskej únie. Motivácia obyvateľstva opustiť ich krajinu pôvodu a prísť práve do Nemecka sa síce môže odlišovať v závislosti od krajiny pôvodu, ale zväčša zohrávajú najdôležitejšiu rolu rodinné a ekonomické dôvody. Hoci nemecká ekonomika je stabilnou a zároveň najvýkonnejšou v rámci Európskej únie, aj na takéto hospodárstvo imigrácia v tak veľkej podobe bezpochyby vplýva. Nasledujúci článok sa venuje práve efektom, ktorý imigrácia prináša Nemecku a hodnotí jej význam pre krajinu. Okrem toho sa venuje aj efektom, ktoré emigrácia na druhej strane prináša krajinám strednej a východnej Európy najmä v komparácii s ekonomikami štátov západnej Európy. Komparácia názorov relevantných autorov na problematiku imigrácie a jej efektov v hospodárstve krajín vytvárajú základ pre následnú analýzu. Primárne sme vychádzali z porovnaní dvoch vo svojej podstate odlišných názorov na efekty imigrácie v Nemecku. Jeden z nich bol prezentovaný Katinkou Barysch na Svetovom ekonomickom fóre, ktorá v riadenej imigrácii vidí jediný spôsob na vyriešenie demografickej krízy v krajine. Na druhej strane stojí trojica autorov Boswell, Chou a Smith, ktorí tvrdia, že imigrácia môže spôsobiť problémy v štáte, najmä v podobe sociálneho napätia spôsobeného prílevom imigrantov do krajiny. Tieto pohľady sú doplnené názorom nemeckého politológa, ktorý tvrdí, že imigrácia najmä z členských štátov Európskej únie vedie k zneužívaniu sociálneho systému v štáte. Pluralita názorov umožňuje hodnotiť efekty imigrácie neustranne z viacerých uhlov pohľadu. Pri analýze efektov imigrácie v Nemecku sme vychádzali z najnovších možných údajov, ktoré zverejnil miestny štatistický úrad. Informácie v článku taktiež vychádzajú zo štúdií Medzinárodného menového fondu a dát uverejnených Svetovou bankou. Nakoľko sme sa snažili zhodnotiť dôsledky imigrácie je nevyhnutné vychádzať z jednotlivých teórií migrácie, ktoré objasňujú faktory vedúce obyvateľstvo opustiť svoju krajinu pôvodu a prísť do novej. Na vysvetlenie týchto teórií sme použili najmä literatúru od Štefančíka a Masseyho, nakoľko obaja objasňujú faktory vedúce k migrácii.

Na dosiahnutie nami vytýčených cieľov bolo nevyhnutné použiť viacero metodických postupov, z ktorých sme najčastejšie využívali metódu analýzy a porovnaní. Metóda analýzy vo všeobecnosti umožňuje dekomponovať celok na malé časti a tým pádom explicitnejšie porozumieť celku. Nižšie sú objasnené viaceré efekty spojené s migráciou, či už pre Nemecko alebo krajiny strednej a východnej Európy. Vzhľadom na to nám v závere bolo umožnené zhodnotiť migráciu ako celok so zreteľom na jej jednotlivé aspekty. Metóda komparácie bola využitá najmä v prehľade relevantnej literatúry k danej téme, nakoľko sme poskytli neustranný pohľad rôznych autorov na spomínanú problematiku.

Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

Problematika migrácie sa hlavne v priebehu uplynulých rokov stala hlavným objektom mnohých diskusií a rovnako i účinným nástrojom v politických bojoch. Každá so strán migráciu vykresľuje vo svoj prospech, čo znamená, že jej priaznivci hľadajú v príchode imigrantov samé pozitíva a naopak kritici poukazujú na hrozby spojené s imigračnými vlnami. Katinka Barysch uvádza, že podľa jej názoru nie je správne, ak je imigrácia v Európe považovaná za hrozbu alebo potenciálne nebezpečenstvo.¹ Vychádzajúc z jej štúdie, imigrácia do Európy môže byť v prvom rade hlavným nástrojom na riešenie demografickej krízy, ktorou veľká časť Starého kontinentu akurát prechádza. Rovnako však dodáva, že imigračné vlny môžu pozitívne vplývať na ekonomiky krajín len v tom prípade, ak je začlenenie migrantov na trh práce rýchle a efektívne. Práve zapojenie špeciálne utečencov do pracovného procesu je

¹ BARYSCH, K. (2016): Is migration a threat or an opportunity for Europe? *The World Economic Forum*

podľa nej jedným z hlavných problémov, nakoľko v jednotlivých prípadoch môže trvať aj roky. Po dobu, kedy nie je danej osobe legálne dovolené pracovať v krajine je závislá na podpore štátu alebo pomoci od svojich blízkych. Barysch uvádza, že ak by sa spomínaný proces urýchlil, malo by to pozitívny vplyv nielen pre ekonomiku krajín, ale rovnako by to aj zlepšilo celkovú atmosféru v spoločnosti a vnímanie migrantov.² V prípade, že by si našli prácu v kratšom časovom horizonte, znížilo by sa zaťaženie sociálneho systému v krajine a ekonomika štátu by dosahovala dodatočné príjmy v podobe daňových odvodov z príjmov migrantov. Doplníme, že pôsobenie migrantov na trhu práce automaticky vytvára hodnotu, ktorá sa premieta v hrubom domácom produkte štátu. Vzhľadom na to, že doba, ktorá je nevyhnutná na zapojenie týchto osôb do pracovného procesu je stále relatívne dlhá, najväčšou výzvou pre krajiny, do ktorých imigračné vlny smerujú je urýchlenie procesu potrebného na legalizáciu ich pobytu. Pokiaľ sa tento proces urýchli, imigračné vlny do hospodársky vyspelých štátov by mali podľa Barysch pozitívne vplývať na ekonomiky týchto krajín.³ Vyššie bolo spomenuté, že na migráciu vo svojej podstate existujú dva odlišné názory. Barysch jednoznačne vidí v imigrácii občanov najmä z tretích krajín do hospodársky vyspelých štátov Európskej únie príležitosť a nie hrozbu. Za pozitívny príklad považuje práve Nemecko a ich prístup k integrácii migrantov najmä z tretích krajín. Počet utečencov, ktorí sa aktívne zapojili do pracovného procesu v prvom roku ich pobytu v Nemecku bol 8 percent, no v priebehu piatich rokov sa toto číslo vyšplhalo až na úroveň 50 percent.⁴ Autorka je presvedčená, že prílev migrantov tak hospodársky vyspelým štátom v prípade ich začlenenia do trhu práce môže pomôcť. Práve posledná časť vety je však kľúčová. Autori sa zhodujú v názore, že pracovná a ekonomická migrácia nie sú totožné pojmy a v žiadnom prípade ich nemožno považovať za synonymá. Dirgová upozorňuje na zásadný rozdiel v pracovnej a ekonomickej migrácii.⁵ Podľa autorky primárnym rozdielom medzi týmito dvoma pojmi je skutočnosť, že hlavným motívom pracovnej migrácie je vidina lepšieho zamestnania vo vybranej destinácii, zatiaľ čo, ekonomická migrácia môže mať špekulatívny charakter. S tým sa možno stretnúť najmä v prípadoch, keď migranti prichádzajú do hospodársky vyspelých štátov s cieľom využívať výhody sociálneho systému a zároveň nemajú motiváciu nájsť si zamestnanie. V takomto prípade sú pre hospodárstvo krajiny záťažou a práve na zneužívanie sociálneho systému poukazujú kritici migrácie, ktorí zdôrazňujú potrebu sprísnenia podmienok vstupu do členských štátov Európskej únie. V čase vrcholenia migračnej krízy smerovali najväčšie vlny práve do hospodársky najrozvitejších štátov Európskej únie. Niektorí autori poukazovali na možný špekulatívny charakter tejto migrácie, nakoľko osoby, ktoré by boli uznané za utečencov, mohli ostať v ktorejkoľvek krajine Európskej únie, nie nevyhnutne v ekonomicky prosperujúcich štátoch so štedrým sociálnym systémom. Okrem toho, že sa veľakrát poukazuje na potenciálnu hrozbu zneužívania sociálneho systému osobami z tretích krajín, nemecký politológ Wolfgang Bock hovorí, že práve imigrácia z členských krajín únie ležiacich najmä vo východnej Európe má špekulatívny charakter.⁶ Systém voľného pohybu osôb, ktorý vytvorila Európska únia a považuje ho za jeden z najväčších úspechov integrácie, podľa Bocka priam otvára dvere podvodníkom, ktorí prichádzajú do Nemecka s cieľom zneužívania sociálneho systému. Tieto osoby tak nevytvárajú hodnotu pre nemecké hospodárstvo.⁷ Odborníci, ktorí vidia v imigrácii do Nemecka výhody, často poukazujú najmä na to, že je to takmer jediný spôsob na vyriešenie demografickej krízy v štáte. Odlišný názor však bol prezentovaný skupinou autorov Boswell,

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ DIRGOVÁ, E. (2009): Migrácia ako cesta k zlepšeniu kvality života. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť*.

⁶ BOCK, W. (2018): Wie viel Naivität darf sich ein Land leisten? *Cicero Magazin für politische Kultur*.

⁷ Ibidem.

Chou a Smith. Tí tvrdia, že demografická kríza a tým pádom automaticky nedostatok pracovnej sily na trhu práce je možné vyriešiť aj inými spôsobmi, nie nevyhnutne imigráciou. Ako príklad uvádzajú možnosť zvýšenia daňových a sociálnych stimulov, ktoré by motivovali občanov k rodičovstvu.⁸ Jednu z možností vidia aj v zvýšení veku odchodu do dôchodku. Autori poukazujú na to, že imigrácia v Nemecku môže viesť k napätiu v spoločnosti, v prípade, že občania krajiny sa viac boja straty národnej a kultúrnej identity, než vidia ekonomické výhody v imigrácii do krajiny. Vzhľadom na túto skutočnosť autori zdôrazňujú význam médií, ktoré by výrazným spôsobom mohli prispieť k zmene verejnej mienky o imigrácii. Podľa ich názoru by bolo prospešné, aby viac informovali verejnosť o možných hrozbách spojených s nedostatkom pracovnej sily. Takáto podpora zo strany médií je potrebná práve v Nemecku, nakoľko v porovnaní so Spojenými štátmi americkými, či Spojeným Kráľovstvom Veľkej Británie a Severného Írska sa výhodám imigrácie médiá príliš nevenujú, čo môže negatívne vplyvať na verejnú mienku a všeobecné vnímanie imigrácie miestnym obyvateľstvom.

1 Súčasná situácia v Nemecku z pohľadu migrácie

Ako už bolo v úvode spomenuté práve Nemecko je najvyhľadávanejšou destináciou pre migrantov, či už prichádzajúcich z tretích krajín alebo pochádzajúcich z iných krajín Európskej únie. Nemecká spolková republika dlhodobo zaznamenáva kladné migračné saldo, nakoľko počet osôb, ktoré do krajiny vstúpili je vyšší ako počet osôb, ktoré Nemecko opustili. Podľa nemeckej štatistickej agentúry Destatis do krajiny v priebehu uplynulého roka (2018) prišlo 1 585 000 osôb, čo je jednoznačne najväčšie číslo spomedzi všetkých členských krajín Európskej únie.⁹ Dôležitým faktom však ostáva, že Nemecko je na prvej priečke v absolútnom počte imigrantov v krajine, nie v prepočte imigrantov na jedného obyvateľa. Väčšina z imigrantov, ktorí prišli do Nemecka počas uplynulého roka pochádzala z členských krajín Európskej únie a to najmä z Rumunska, Poľska, či Chorvátska. Nemecko rovnako zaznamenalo nárast počtu migrantov pochádzajúcich zo štátov Balkánskeho polostrova, menovite sa jedná o Srbsko, Kosovo a Macedónsko. Čo sa týka krajín ležiacich mimo Európy dlhodobo najviac občanov smeruje do Nemecka zo Sýrie, Turecka a Albánska. V prípade Sýrie však v porovnaní s rokom 2017 zaznamenávame medziročný pokles v počte osôb, ktoré z krajiny emigrovali do Nemecka.¹⁰ Najmä od vypuknutia migračnej krízy v roku 2015 sa začali vo väčšej miere objavovať protimigračné názory založené na nepravdivých a polopravdivých informáciách. Ich intenzita bola z pochopiteľných dôvodov vyššia v krajinách, ktoré čelili migračným vlnám viac než iné. Medzi takéto štáty možno bezpochyby zahrnúť aj Nemecko. Hoci práve spomenutá krajina je po Spojených štátoch amerických v poradí druhou v počte populácie s takzvaným prisťahovaleckým prostredím, nie je pravdivou informáciou, že pôvod tejto populácie je prevažne v tretích krajinách. Takéto druhy správ možno považovať za nepravdivé a populistické a v mnohých prípadoch boli používané najmä ako účinný nástroj v predvolebných debatách takmer naprieč celou Európskou úniou. Pokiaľ sa vrátíme späť k Nemecku a migračným štatistikám, môžeme konštatovať, že viac než štvrtina populácie žijúcej v Nemecku mala v roku 2018 takzvané prisťahovalecké pozadie.¹¹ Štúdia, ktorá daný prieskum uskutočnila zaradila do tejto skupiny obyvateľstva osoby, ktoré prekročili hranice Nemecka ako migranti alebo aspoň jeden z ich rodičov sa nenarodil ako nemecký občan.

Vychádzajúc zo štúdie vykonanej v Nemecku za rok 2017 dvoma hlavnými dôvodmi,

⁸ BOSWELL, Ch. – CHOU, M-H – SMITH, J. (2005): *Reconciling demand for labour migration with public concerns about immigration: Germany and the UK*. Anglo-German Foundation for the Study of Industrial Society/ Deutsch-Britische Stiftung für das Studium der Industriegesellschaft.

⁹ Destatis Statistisches Bundesamt (2019): *Zuwanderung 2018: Deutschland wächst um 400 000 Menschen*.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Federal Ministry of Interior, Building and Community. (2019): *Jede vierte Person in Deutschland hatte 2018 einen Migrationshintergrund*.

prečo migranti do krajiny prišli boli rodinné dôvody na prvom mieste a možnosť získania lepšieho zamestnania bola uvádzaná ako druhá najčastejšia príčina migrácie. Pod rodinnými dôvodmi môžeme rozumieť hlavne motiváciu zlučovať rodiny. Takýto dôvod migrácie bol uvedený až v 48 percentách prípadov.¹² Pre porovnanie 19 percent migrantov uviedlo, ako dôvod ich príchodu do krajiny možnosť získania lepšieho zamestnania a tretím najčastejšie udávaným dôvodom bolo vzdelanie.¹³ V rámci tejto štatistiky je rovnako dôležité upozorniť na skutočnosť, že dôvod zlučovania rodín bol vo väčšine prípadov udávaný migrantmi, ktorí do krajiny prišli z iných členských štátov Európskej únie a to najmä z Poľska a Rumunska.

Vzhľadom na výsledky prieskumu, ktorý bol vykonaný v Nemecku je možné konštatovať, že v prípade Nemecka je aktuálne vhodnejšie uplatniť skupinu nových teórií migrácie, ktoré zohľadňujú práve spomínané mikrosociálne aspekty a uprednostňujú ich pred ekonomickými. V prípade skúmania vzťahu migrácie a vplyvu na hospodársku situáciu v krajine je nevyhnutné zohľadniť skutočnosť, či migrant do krajiny prichádza samostatne alebo spoločne so svojou rodinou. Aj na základe údajov, ktoré sme už uviedli možno konštatovať, že v prípade Nemecka sledujeme trend zlučovania rodín. To znamená, že aj v prípade, ak migrant do krajiny príde samostatne existuje predpoklad, že v budúcnosti sa k nemu pripojí rodina žijúca v krajine pôvodu.¹⁴ Do okamihu zlúčenia rodiny sledujeme ďalší fenomén spojený s migráciou a síce zasielanie remitencií do krajiny pôvodu. Ich vplyv na hospodársku situáciu v Nemecku je opísaný v nasledujúcich častiach.

2 Efekty emigrácie v krajinách strednej a východnej Európy

Ako už bolo vyššie spomenuté migračné saldo Nemecka je dlhodobo pozitívne. Rozdiel medzi imigráciou a emigráciou v krajine je približne 400 000 osôb ročne. Bez ohľadu na skutočnosť, či je prílev takého počtu migrantov všeobecne spoločnosťou vnímaný pozitívne alebo negatívne, je nespochybniteľným faktom skutočnosť, že sa odrazí v hospodárstve každej krajiny. Primárnym cieľom tejto štúdie je objasniť vplyv imigrácie na ekonomiku Nemecka, ale netreba zabúdať ani na dôsledky, ktoré emigrácia spôsobuje v krajinách pôvodu migrantov a to najmä v členských krajinách Európskej únie.

Ak sa zameriame na pracovnú migráciu možno konštatovať, že najväčší prílev pracovníkov zaznamenáva Nemecko z krajín východnej a strednej Európy. Jedná sa najmä o občanov Rumunska, Chorvátska, Bulharska a Poľska. S výnimkou Poľska tieto krajiny spája skutočnosť, že sú najmladšími členmi Európskej únie a rovnako hospodársky nedosahujú úroveň zvyšku zoskupenia. Vidina vyššej mzdy a lepšej životnej úrovne je vzhľadom na skôr uvedené jedným z hlavných faktorov, ktorý motivuje občanov týchto krajín emigrovať práve do Nemecka. Pre zachovanie objektivity je však dôležité upozorniť na skutočnosť, že Nemecko je cieľovou destináciou nielen pre občanov vyššie spomenutých štátov, ale takmer celého regiónu východnej a strednej Európy. Práve emigrácia obyvateľstva týchto štátov do hospodársky vyspelých krajín a najmä Nemecka môže negatívne vplyvať na hospodárstvo spomenutých štátov a je brzdou v ich ekonomickom rozvoji. Problém, ktorý emigrácia z regiónu strednej a východnej Európy spôsobuje sa vzhľadom na závažné dôsledky stal aj objektom štúdie Medzinárodného menového fondu. Výsledky štúdie naznačili, že práve odlev pracovnej sily do regiónu západnej Európy spôsobuje, že horizont, v ktorom by sa krajiny východnej a západnej Európy hospodársky vyrovnali sa posúva. Hoci dlhodobo zaznamenávame konvergenciu ekonomík týchto štátov, stále je rozdiel medzi nimi markantný. Ak porovnáme príjmy občanov per capita východnej a západnej Európy zistíme, že momentálne dosahujú príjmy vo východnej Európe približne 52 percent z príjmov západnej

¹² Destatis Statistisches Bundesamt. (2019): 2016/2017 Migration Report: Key Results.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Federal Ministry of Interior, Building and Community. (2019): Jede vierte Person in Deutschland hatte 2018 einen Migrationshintergrund.

Európy. Dlhodobé vyhliadky hovoria o tom, že v roku 2050 by tento podiel mal stúpnuť na úroveň 60-tich percent. Hoci možno pozitívne vnímať vyrovnávanie príjmov, štúdia Medzinárodného menového fondu dodáva, že bez emigračných vln, ktorým musia krajiny východnej Európy čeliť by konvergencia príjmov bola omnoho rýchlejšia a výraznejšia. Štúdia udáva, že pokiaľ by spomínané štáty nemuseli čeliť odlevu svojich občanov v roku 2050 by ich príjmy v prepočte na jedného obyvateľa dosahovali úroveň nie 60-tich, ale až 70-tich percent z príjmov občanov krajín západnej Európy.¹⁵

Vzhľadom na vyššie uvedené možno bezpochyby konštatovať, že aktuálna miera emigrácie z regiónu východnej a strednej Európy je pre tieto krajiny negatívna a súčasne jednou z príčin disparít, ktoré možno stále sledovať medzi týmito dvoma regiónmi. Nakoľko pre politické elity štátov východnej a strednej Európy je problematické presvedčiť svojich občanov, aby v krajine zostali, Medzinárodný menový fond navrhuje, aby vlády vytvárali lepšie podmienky pre návrat občanov späť do krajiny a rovnako boli otvorené imigrácii z menej rozvinutých štátov. Jedným z riešení tejto situácie je podľa Medzinárodného menového fondu aj zvýšenie veku odchodu do dôchodku. Tým pádom by sa z časti mohol vyriešiť deficit na trhu práce, ktorý je automatickým efektom emigrácie osôb zväčša v produktívnom veku.

3 Efekty imigrácie v Nemecku

Vyššie boli v krátkosti objasnené efekty medzinárodnej migrácie na krajiny pôvodu osôb, ktoré sa rozhodli migrovať. V tejto časti sa budeme explicitne venovať efektom, ktoré imigrácia prináša pre hospodárstvo Nemecka a analyzovať, či prílev migrantov možno pre krajinu považovať ako hrozbu alebo skôr príležitosť. Hospodárstvo Nemecka je dlhodobo najvýkonnejšie spomedzi štátov Európskej únie, to však neznamená, že nie je vystavené rôznym javom, ktoré ho viac, či menej ovplyvňujú. Tak ako väčšina štátov Európskej únie aj Nemecko zaznamenáva pokles miery pôrodnosti, čo v kombinácii so starnúcou mierou populácie predstavuje vážne riziko a zároveň jednu z hlavných prekážok ekonomického rastu krajiny. Podľa údajov Európskej únie bola miera pôrodnosti v Nemecku za rok 2017 na úrovni 1,60.¹⁶ Hoci tento ukazovateľ nie je najnižší v porovnaní s inými členskými štátmi únie, stále jeho hodnotu možno považovať za nízku a pre ekonomiku Nemecka za nedostačujúcu na udržanie dlhodobého ekonomického rastu.

Bez vedomosti o miere imigrácie do Nemecka by vyššie uvedené informácie o starnúcom obyvateľstve krajiny a klesajúcej miere pôrodnosti boli v rozpore s informáciou, že počas uplynulého roka teda roka 2018 zaznamenalo práve Nemecko najvyššiu mieru populácie vôbec vo svojej histórii. Podľa údajov, ktoré zverejnil miestny štatistický úrad počet obyvateľov krajiny v roku 2018 prekročil hranicu 83 miliónov.¹⁷ Nárast počtu obyvateľov v tomto prípade však nemožno pripisovať demografickým politikám, či úspešnej snahe vlády o zvýšenie pôrodnosti v štáte, ale práve imigrácii. Migračné vlny, ktoré do krajiny dlhodobo smerujú spôsobujú, že Nemecko aj napriek nepriaznivým pôrodným trendom zaznamenáva nárast počtu obyvateľov. Ako už bolo niekoľkokrát v texte spomenuté a túto skutočnosť zdôrazňujeme opäť, najväčší počet migrantov neprichádza do Nemecka z krajín severnej Afriky, či vojnou zmietaného blízkeho východu, ale z krajín východnej a strednej Európy a to najmä tých, ktoré sú členmi Európskej únie vzhľadom na výrazne liberalizované podmienky vstupu občanov týchto štátov do Nemecka. Pre lepšiu ilustráciu uvádzame aj porovnanie údajov o počtoch migrantov prichádzajúcich do Nemecka z Rumunska a Sýrie. Podľa dostupných informácií počet migrantov z Rumunska v porovnaní s tými zo Sýrie je takmer dvojnásobne väčší. Klesajúca pôrodnosť a súčasne trend starnutia populácie je problém, s ktorým sa musia vysporiadať viaceré krajiny sveta, a to najmä štáty západnej Európy. Ako už bolo vyššie

¹⁵ ILIC, I. (2019): Demographic problems stifle growth, convergence in CEE countries: IMF. *Reuters*.

¹⁶ The World Bank Data. (2017): Fertility, total (births per woman).

¹⁷ SEYTHAL, Th. (2019): Migration pushes German population to record high of 83 million. *Reuters*.

spomenuté podobný problém má aj Nemecká spolková republika, čo z pochopiteľných dôvodov nie je dobrým signálom pre ekonomiku tohto štátu. Aj keď výdavky, ktoré musí vláda vynakladať v súvislosti s migráciou sú vysoké a pohybujú sa na úrovni približne 23 miliárd eur ročne, význam imigrácie do Nemecka vidia mnohí odborníci najmä v tom, že migranti, či už z krajín Európskej únie alebo tretích štátov pomáhajú naplniť deficit pracovnej sily na trhu práce.¹⁸ V prípade, že by v Nemecku neexistovala imigrácia by v krajine rapídne klesol počet obyvateľov. Do konca roka 2060 by bol pokles počtu obyvateľov na úrovni 16 miliónov, čo by pre hospodárstvo krajiny bolo vážnym problémom. Možno predpokladať, že nezamestnanosť ako jedna zo základných makroekonomických veličín by výrazne narástla. Pokles počtu obyvateľov a trend jeho starnutia by sa prejavil aj v poklese a zmene spotreby, čo by malo priamy efekt na hrubý domáci produkt v štáte. Tieto scenáre môžu zničiť katastroficky, ale je dôležité si uvedomiť, že v prípade neexistencie migrácie by sa mohli naplniť. Vzhľadom na skôr uvedené je preto dôležité zdôrazňovať tento efekt imigrácie v Nemecku. Pokiaľ vychádzame z dlhodobých prognóz a trendov, štáty Európskej únie a konkrétne ich ekonomiky sú vo fáze konvergencie. To znamená, že síce nie rýchlym tempom, ale predsa sa približujú. Tento trend môže v dlhodobom horizonte okrem iného spôsobiť, že obyvatelia krajín Európskej únie, ktoré sú momentálne najväčším zdrojom imigrantov prichádzajúcich do Nemecka, v budúcnosti stratia motiváciu migrovať nakoľko podmienky v ich krajine pôvodu a Nemecku už nebudú príliš diferentné. Vzhľadom na túto skutočnosť, zdôrazňujeme, že v budúcnosti bude Nemecko a jeho ekonomika pravdepodobne viac odkázaná na migrantov pochádzajúcich z tretích krajín a nie štátov Európskej únie. Štúdie v Nemecku naznačujú, že počet migrantov práve z tretích krajín, ktorých by jeho ekonomika potrebovala sa bude neustále zväčšovať. V rozmedzí rokov 2051 a 2060 by sa toto číslo malo pohybovať na úrovni 200 000 migrantov. Pre porovnanie v rozmedzí rokov 2036 a 2050 by sa malo jednať o približne 30 000 ľudí menej, teda o 170 000 migrantov.¹⁹

Skutočnosť, že Nemecko sa stáva cieľovou destináciou pre tak veľký počet migrantov sa odzrkadľuje aj v tom, že neustále narastá objem finančných prostriedkov, ktoré migranti posielajú späť do svojich domovských krajín. Hoci vo väčšine prípadov sa hovorí o pozitívnom vplyve remitencií na ekonomiku, do ktorej prúdia, je zaujímavé skúmať, aký dopad majú na ekonomiku, z ktorej finančné prostriedky odchádzajú. Ochoťnícky uvádza, že imigrácia môže mať pre hospodárstvo krajiny význam v prípade, že migrant vytvára hospodársku hodnotu, to znamená, že pôsobí na trhu práce.²⁰ Pôsobenie migrantov na trhu práce sa logicky prejavuje vo zvýšenej produkcii a tým pádom aj v následnom ekonomickom raste. Dané tvrdenie však podľa autora možno aplikovať na situáciu, keď migrant do krajiny prichádza sám, respektíve s inými migrantmi, ktorí však nezaťažujú sociálny systém v krajine. Avšak ak migranti prichádzajú aj spoločne zo svojimi rodinami, či komunitami hrubý domáci produkt sa tak delí medzi väčšie percento populácie a jeho rast môže byť pomalší, prípadne sa aj nemusí dostaviť. V kontraste s týmito tvrdeniami je však skutočnosť, že v prípade ak migrant prichádza do krajiny spoločne so svojou rodinou existuje predpoklad, že následne neposiela do svojej domovskej krajiny finančné prostriedky, ktoré tým pádom zostávajú v ekonomike, v ktorej boli vyprodukované, čo by malo pre dané hospodárstvo byť pozitívnejšie. V prípade Nemecka zaznamenávame medziročný nárast finančných prostriedkov, ktoré posielajú pracovníci späť do krajín svojho pôvodu. Podľa údajov, ktoré zverejnila nemecká národná banka Bundesbank v roku 2018 bol objem remitencií rekordne vysoký a to konkrétne na úrovni 5,1 miliardy EUR.²¹ Pričom je

¹⁸ NIENABER, M. (2019): Germany spends record 23 bln euros on refugees: document. *Reuters*.

¹⁹ FUCHS, J. – KUBIS, A. – SCHNEIDER, L.. (2019): Zuwanderung und Digitalisierung Wie viel Migration aus Drittstaaten benötigt der deutsche Arbeitsmarkt künftig? *Bertelsmann Stiftung*.

²⁰ OCHOTNÍCKY, P. (2016): *Migrácia môže mať pre ekonomiky štátov zmysel*.

²¹ POSPIECH, J. (2017): Allein 822 Millionen in die Türkei: So viel Geld schicken Migranten in ihre Heimat. *Merkur.de*

dôležité poznamenať, že medziročne toto číslo stále narastá. Krajiny, ktoré zaznamenávajú najväčší prílev remitencií z Nemecka nie sú žiadnym prekvapením a sú nimi najmä Turecko, Poľsko a Rumunsko. Efektom odlivu finančných prostriedkov z Nemecka sa venuje relatívne veľký počet odborníkov, ktorých názory na zasielanie remitencií sú zväčša pozitívne a nevnímajú ich ako potenciálnu hrozbu pre hospodárstvo štátu. Prvým argumentom, ktorý by mal byť použitý v prípade diskusie o remitenciách a ich vplyvu na hospodárstvo Nemecka je skutočnosť, že hoci objem týchto finančných prostriedkov je obrovský, ekonomika krajiny je dostatočne stabilná a rozvinutá na to, aby tento odliv ustála. Rovnako je dôležité konštatovať, že zasielanie finančných prostriedkov migrantmi späť do krajiny pôvodu je nezastaviteľným javom a zároveň prirodzeným efektom otvorenej ekonomiky, ktorému sa nedá vyhnúť. Väčšina relevantných názorov sa zhoduje v tom, že pokiaľ objem zasielaných remitencií narastá, vydáva to pozitívny signál pre ekonomiku krajiny, ktorá by tým pádom mala hospodársky rásť. Za zasielanie finančných prostriedkov z Nemecka si finančné inštitúcie v krajine účtujú poplatok v priemere predstavujúci 7 percent zo zasielanej sumy. Poplatky spojené s presunmi finančných prostriedkov zostávajú v ekonomike a vzhľadom na objem zasielaných peňazí ich objem nie je pre ekonomiku v žiadnom prípade zanedbateľný.

Hoci doposiaľ nemožno v hospodárstve Nemecka sledovať výrazne negatívne javy spôsobené práve zasielaním remitencií, pokiaľ ich objem bude kontinuálne narastať, dôsledky v ekonomike krajiny budú stále viditeľnejšie. Momentálne je hospodárstvo krajiny dostatočne stabilné a rozvinuté na to, aby odliv peňažných tokov zvládlo bez väčších problémov. V súčasnosti predstavuje objem zasielaných remitencií menej než 1 percento hrubého domáceho produktu krajiny. Existuje však predpoklad, že v budúcnosti môžu devízové toky vo väčšom rozsahu negatívne vplyvať na výmenný kurz a tým ovplyvniť export smerujúci z krajiny. Pokiaľ zoberieme do úvahy skutočnosť, že ekonomika Nemecka je exportne orientovaná, pokles vývozu by jej mohol spôsobiť problémy a negatívne sa prejavíť na jej hospodárskom raste. Tento scenár však momentálne nie je aktuálny a týka sa skôr dlhodobějších prognóz a odhadov vývoja vzájomných vzťahov migrácie a ekonomiky v Nemecku.

Záver

Vychádzajúc zo skôr spomenutého je možné prísť k záveru, že migranti stále prichádzajú najmä do hospodársky vyspelých štátov, nakoľko tie im umožňujú nájsť si lepšie platené zamestnanie a poskytujú vyššiu životnú úroveň. Jedným z rozhodujúcich faktorov a v prípade Nemecka aktuálne aj kľúčovým sú rodinné faktory, ktoré motivujú ľudí prísť práve do tejto krajiny. V kombinácii s jeho imigračnou politikou sa tak práve Nemecko stáva čoraz viac vyhľadávanejšou destináciou pre migrantov nielen z tretích krajín, ale aj z členských štátov Európskej únie. Medziročne narastá počet imigrantov v krajine a Nemecko je na prvej priečke v ich prijatom počte v rámci krajín Európskej únie.

Ekonomika Nemecka je tou najvýkonnejšou v rámci Európskej únie. V čase vrcholenia migračnej krízy sa objavili rôzne názory, ktoré hlásali, že krajina na imigráciu nie je pripravená a po ekonomickej stránke jej môže ublížiť. V súčasnosti však možno konštatovať, že imigračné vlny, ktoré do krajiny smerovali a ešte stále smerujú jej neubližujú, ale práve naopak hospodársky pomáhajú. V prvom rade je dôležité vyvrátiť mýtus o tom, že väčšina migrantov v Nemecku pochádza z tretích krajín. Práve opak, je pravdou a väčšina imigrantov pochádza zo štátov, ktoré sú členmi Európskej únie a voľný trh vybudovaný v rámci zoskupenia im umožňuje v Nemecku legálne žiť a pracovať. Značne liberalizované podmienky vstupu nielen pre občanov členských štátov únie, ale aj tretích krajín sú jedným z hlavných dôvodov, prečo migranti pri voľbe svojej cieľovej destinácie volia práve Nemecko. Jedným z najzávažnejších problémov, ktorým Nemecko ako krajina čelí sú demografické problémy. Trend starnutia obyvateľstva je aktuálne neodvratiteľný a pre hospodárstvo krajiny predstavuje reálnu hrozbu.

Imigrácia v podobe akej ju poznáme dnes je jedným zo spôsobov, ako problémy spôsobené trendom spomenutým vyššie vyriešiť. V prípade, že by do krajiny ročne neprúdili státisíce migrantov, hospodársky rast v krajine by nebol udržateľný a deficit na trhu práce markantný. Súčasťou každej otvorenej ekonomiky je aj pohyb kapitálu, ktorý smeruje, či už do alebo z krajiny. Nemecká ekonomika v posledných rokoch zaznamenáva obzvlášť vysoký odlev kapitálu, ktorý má podobu práve remitencií. Nakoľko stúpa počet osôb, ktoré do krajiny prichádzajú, automaticky sa to prejavuje v náraste objemu peňažných prostriedkov, ktoré migranti posielajú späť do krajín svojho pôvodu. Síce objem týchto prostriedkov je veľmi veľký, momentálne neexistuje viditeľná spojitosť medzi negatívnymi javmi v nemeckej ekonomike a práve odlivom remitencií. Práve naopak, pohyby kapitálu predstavujú pre finančné inštitúcie v krajine možnosť dodatočného zisku a rovnako je znakom výkonnosti ekonomiky. Pozitívny vplyv majú remitencie vo všeobecnosti aj pre krajiny, do ktorých prúdia.

V článku boli analyzované najmä efekty imigrácie pre Nemecko. Nakoľko väčšina imigrantov pochádza z krajín východnej a strednej Európy, je podstatné zdôrazniť aj vplyv emigrácie na hospodárstvo týchto štátov. Ekonomicky sa krajiny východnej a strednej Európy približujú štátom západnej Európy, ale emigrácia najmä osôb v produktívnom veku im bráni v tom, aby konvergencia ich ekonomík bola rýchlejšia. Vzhľadom na to je dôležité, aby vlády daných štátov vykonávali politiky, ktoré by motivovali obyvateľstvo v krajine zotrvať, prípadne ich presvedčili vrátiť sa späť z krajiny, do ktorej v minulosti emigrovali.

Niet pochyb o tom, že starnutie obyvateľstva a s tým spojené dôsledky budú prekážkou v ďalšom ekonomickom rozvoji hospodársky vyspelých štátov. Na vyriešenie tohto problému je možné použiť rôzne nástroje, akými sú napríklad zmeny v oblasti produktivity práce, či štrukturálne zmeny v oblasti sociálnej politiky. Jedným zo spôsobov na vyriešenie tohto problému je aj imigrácia do krajín, ktoré čelia demografickej kríze. V prípade Nemecka pri absencii imigrácie by trh práce zažíval nedostatok pracovnej sily, čo by bolo brzdou pre hospodársky rast krajiny. Rovnako je dôležité spomenúť, že aktuálne neexistujú priame negatívne dôsledky v ekonomike Nemecka, ktoré by boli spôsobené práve imigráciou do krajiny. Aj keď sa objavujú názory hovoriace o tom, že zasielanie remitencií zahraničnými pracovníkmi späť do krajín pôvodu je negatívnym javom v ekonomike, na verifikáciu tohto tvrdenia neexistujú priame dôkazy. Nemecko by podľa nášho názoru nemuselo pristupovať k sprísňovaniu imigračnej politiky, práve naopak nedávne zmeny v legislatíve v oblasti zamestnávania zahraničných kvalifikovaných pracovníkov môžu predstavovať správnu cestu pre budúcnosť krajiny. Podľa nášho názoru je skôr podstatné hovoriť o negatívnych javoch, ktoré spôsobuje emigrácia v krajinách strednej a východnej Európy, než o možnom nebezpečenstve spojenom s imigráciou v Nemecku. Krajiny strednej a východnej Európy zažívajú odlev kvalifikovanej pracovnej sily práve do hospodársky vyspelých štátov, čo im bráni v hospodárskom rozvoji. Vzhľadom na to by tieto krajiny mali byť otvorené imigrácii z tretích krajín, ktoré by vyplnili medzeru spôsobenú emigráciou.

Použitá literatúra:

1. BARYSCH, K. (2016): Is migration a threat or an opportunity for Europe? [online]. In: *The World Economic Forum*, 23. 2. 2016. [Citované 6. 9. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.weforum.org/agenda/2016/02/is-migration-a-threat-or-an-opportunity-for-Europe/?fbclid=IwAR3zg0wSRm6QPR39UbID2zjShn-INHYilPmoQUthWOS59On9doomt2HXzU4>
2. BOCK, W. (2018): Wie viel Naivität darf sich ein Land leisten? [online]. In: *Cicero Magazin für politische Kultur*, 18. 5. 2018. [Citované 5. 9. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.cicero.de/innenpolitik/integrationspolitik-asylopolitik-abschiebungen-ellwangen-migration-debatte-sozialsystem-missbrauch>

3. BOSWELL, C. – CHOU, M. – SMITH, J. (2005): *Reconciling demand for labour migration with public concerns about immigration: Germany and the UK* [online]. 05.2005. [Citované 6. 9. 2019.] Dostupné na internete: <https://pdfs.semanticscholar.org/f87f/fd951226c30189607338446ab9fd4728bc0d.pdf>
4. DESTATIS STATISTICHES BUNDESAMT (2019): Jede vierte Person in Deutschland hatte 2018 einen Migrationshintergrund.[online]. [Citované 11. 9. 2019.] Dostupné na internete: https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2019/08/PD19_314_12511.html
5. DESTATIS STATISTICHES BUNDESAMT (2019): Zuwanderung 2018: Deutschland wächst um 400 000 Menschen.[online]. [Citované 8. 9. 2019.] Dostupné na internete: https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2019/07/PD19_271_12411.html
6. DIRGOVÁ, E. (2009): Migrácia ako cesta k zlepšeniu kvality života [online]. In: Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť*, 11. 12. 2009. [Citované 7. 9. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.upjs.sk/public/media/17006/4%20migracia.pdf>
7. FEDERAL MINISTRY OF THE INTERIOR, BUILDING AND COMMUNITY (2019): 2016/2017 Migration Report: Key Results. [online]. [Citované 11. 9. 2019.] Dostupné na internete: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/Publikationen/Migrationsberichte/migrationsbericht-2016-2017-zentrale-ergebnisse.pdf;jsessionid=A306C455C8D0B5B055B64CF4A973A2FF.2_cid359?__blob=publicationFile
8. FUCHS, J. – KUBIS, A. – SCHNEIDER, L. (2019): Zuwanderung und Digitalisierung Wie viel Migration aus Drittstaaten benötigt der deutsche Arbeitsmarkt künftig? [online]. In: *Bertelsmann Stiftung*, 2. 2019. [Citované 10. 9. 2019.] Dostupné na internete: https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/Projekte/Migration_fair_gestalten/IB_Studie_Zuwanderung_und_Digitalisierung_2019.pdf
9. ILIC, I. (2019): Demographic problems stifle growth, convergence in CEE countries: IMF [online]. In: *Reuters*, 15. 7. 2019. [Citované 15. 9. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-central-europe-imf/demographic-problems-stifle-growth-convergence-in-cee-countries-imf-idUSKCN1UA10I>
10. MASSEY, S. D. a kol. (1993): Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*. s. 431-466
11. OCHOTNÍCKY, P. (2016): *Migrácia môže mať pre ekonomiky štátov zmysel*. [cit. 5. 5. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/ekonomika/p-ochotnicky-migracia-moze-mat/186650-clanok.html>
12. NIENABER, M. (2019): Germany spends record 23 bln euros on refugees: document [online]. In: *Reuters*, 20. 5. 2019 [Citované 9. 9. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-germany-budget-refugees/germany-spends-record-23-billion-euros-on-refugees-document-idUSKCN1SQ182>
13. POSPIECH, J. (2019): Allein 822 Millionen in die Türkei: So viel Geld schicken Migranten in ihre Heimat [online]. In: *Merrkur.de*, 10. 4. 2019. [Citované 12. 9. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.merkur.de/leben/geld/bundesbank-analyse-migranten-schicken-milliarden-euro-heimatlaender-zr-12174023.html>
14. SEYTHAL, T. (2019): Migration pushes German population to record high of 83 million [online]. In: *Reuters*, 25. 1. 2019. [Citované 10. 9. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-germany-population/migration-pushes-german-population-to-record-high-of-83-million-idUSKCN1PJ0PA>
15. ŠTEFANČÍK, R.: Ekonomické a sociálne príčiny migrácie medzinárodnej migrácie v teoretickej reflexii. In: *Slovenská politická revue*, číslo 4, ročník X., 2010, s. 51-72. ISSN 1335-9096.

16. Ústav európskeho práva a oddelenie medzinárodného práva. *Aktuálne otázky migrácie z pohľadu medzinárodného práva s osobitným zreteľom na Chartu základných ľudských práv* [online]. Košice : Právnická fakulta UPJŠ [Citované 12. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.upjs.sk/public/files/Aktuálne_otázky_migrácie_z_pohľadu_medzinárodného_práva_s_osobitným_zreteľom_na_Chartu_základných_ľudských_práv_v_Európskej_unii.pdf>
17. THE WORLD BANK DATA. (2017): *Fertility rate, total (births per woman)* [online]. [Citované 15. 9. 2019.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=EU>

Kontakt:

Ing. Zuzana Beňová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: zuzana.benova@euba.sk

ENVIRONMENTÁLNA MIGRÁCIA AKO FAKTOR POLITICKEJ NESTABILITY REGIÓNU¹

ENVIRONMENTAL MIGRATION AS A FACTOR OF POLITICAL INSTABILITY OF THE REGION

Peter Čajka

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, Kuzmányho 1,
974 01 Banská Bystrica, e-mail: peter.cajka@umb.sk

Abstrakt: Medzi súčasné globálne problémy môžeme zaradiť aj environmentálne problémy. Tieto svojim rozsahom a dopadom nadobúdajú čoraz väčší vplyv na milióny obyvateľov, ako aj na samotnú stabilitu štátu. Výsledkom týchto procesov je nútene vyvolaná migrácia jednak vo vnútri štátu, tak i za jeho hranice ako medzinárodná migrácia. Neriešenie týchto problémov, ako aj ich samotný negatívny dopad na obyvateľstvo, môže spôsobiť nárast rôznych teroristických a zločineckých organizácií. Cieľom tohto článku je tak analýza vzťahu vplyvu klimatických zmien na obyvateľstvo, a jeho následkov spôsobujúcich migráciu. V kontexte súčasných klimatických zmien a nárastu ich negatívnych dopadov môžeme očakávať, že v 21. storočí budú tieto problémy zohrávať významnú úlohu pri globálnej stabilite. Pre naplnenie cieľa boli využité tradičné metódy empirickej analýzy ako deskriptívna metóda, metóda indukcie, dedukcie a komparácie.

Kľúčové slová: migrácia, terorizmus, klimatické zmeny, globálne otepľovanie, konflikt

JEL klasifikácia: F51, Q54, R11

Abstract: The current global problems include environmental problems. By their size and impact, these are increasingly affecting millions of people as well as the stability of the state. On the one hand, these processes result in forced migration within or outside the country as international migration. Not addressing these problems, as well as their negative impact on the population, can also increase the impact of various terrorist and criminal organizations. This paper thus analyzes the relationship of the impact of climate change on the population, which may result in its migration. In the context of the current climate change and the increase in its negative impacts, we can expect these challenges to play an important role in global stability in the 21st century. For this purpose, traditional methods of empirical analysis were used as descriptive method, induction, deduction and comparison method.

Key words: migration, terrorism, climate change, global warming, conflict

JEL Classification: F51, Q54, R11

Úvod

V posledných rokoch je čoraz väčšia pozornosť odbornej verejnosti venovaná vzťahu medzi zmenou klímy a migráciou. Možno to vnímať ako osobitý prípad environmentálnych hnacích síl migrácie, dokonca ako jeden s najvýznamnejšie rastúcim významom v súčasnosti. Obavy z migrácie vyvolanej zmenou klímy sa objavili v súvislosti s diskusiami o globálnom otepľovaní a neschopnosťou štátov prijať účinné opatrenia na jej zmiernenie prostredníctvom regulácie emisií uhlíka. Ekológovia tvrdia, že účinky globálneho otepľovania, najmä na výšku hladiny morí a modelov zrážok, povedú priamo k masívnemu presídleniu obyvateľstva.

¹ Článok je publikovaný v rámci projektu „Takedown“, identification number 700688, Call for Proposals H2020-FCT-2015 of the European Union Framework Program for Sustainable Research and Innovation - Horizon 2020.

Vyzývajú na prijatie opatrení na zabránenie takýmto migráciám, ako aj na rozšírenie definície utečencov tak, aby zahŕňali aj ľudí vysídlených zmenou klímy. Zdá sa, že základným predpokladom je, že migrácia je vnímaná skutočne negatívne a teda by sa mala podľa možnosti zastaviť. Naproti tomu vedci v oblasti migrácie poukázali na to, že migrácia je spôsobená mnohými vzájomne sa ovplyvňujúcimi faktormi a zriedka sa môže obmedziť na účinky len jednej formy zmeny, napríklad zmeny klímy. Okrem toho tvrdia, že samotná migrácia môže byť jedným z najúčinnějších spôsobov reagovania na zmeny a budovania lepšieho života.

Súčasnú dobu môžeme právom považovať za vek migrácie. Častokrát máme tendenciu uvažovať o migrácii iba z hľadiska ľudí prekračujúcich medzinárodné hranice, ale ak sa pozrieme aj na migráciu v rámci štátu, zjavný je rozsah súčasnej ľudskej mobility – voľný a nútený, pravidelný a nepravidelný. Približne jedna zo siedmich osôb, teda takmer miliarda ľudí, sú v tomto širšom kontexte migranti, pričom 740 miliónov z nich sú vnútorní migranti a 271 miliónov (za rok 2019) medzinárodní migranti,^{2,3} avšak do tohto počtu samozrejme nezapočítavame turistov. Títo migranti sú poháňaní ekonomickými, environmentálnymi, politickými a inými faktormi, ktoré môžeme považovať za push, alebo pull faktory. Ich počet sa pravdepodobne v nadchádzajúcich rokoch výrazne zvýši, a to z rôznych dôvodov, pričom za jeden z hlavných faktorov môžeme považovať klimatické zmeny a ich dopady na ľudstvo a regióny, ako je neúroda, nedostatok pitnej vody, stúpajúca hladina morí a oceánov, čo predstavuje významný prvok politickej nestability.

Environmentálna migrácia

Nútená medzinárodná migrácia v súčasnosti predstavuje závažné bezpečnostné riziko ako na národnej úrovni, tak predovšetkým na globálnej úrovni. Medzinárodná, nútená migrácia je globálnym fenoménom 21. storočia. Ide o skutočne rýchlo a dynamicky sa rozvíjajúci úkaz: len za tri roky sa celosvetové presídlenie ľudí z ich domovov zvýšilo o 40 percent – zo 42,5 milióna na 59,5 milióna.⁴ Väčšina takto vysídlených osôb vedie neistý život, najmä tých 86 % utečencov, ktorí naďalej zostávajú v rozvojových krajinách. Potenciál zvýšenej migrácie je vysoký, pretože podľa odhadu Svetovej banky je 1,6 miliardy ľudí – teda jedna pätina svetovej populácie - ohrozených rôznymi rizikovými faktormi. V súvislosti so súčasnou migračnou krízou je najčastejšie spomínaná politická, či ekonomická migrácia. Avšak migrácia je oveľa širší pojem. Existuje viac typov migrácie. Delenie závisí na príčine, ktorá vedie k migrácii, hoci je nutné zdôrazniť, že často sa možné príčiny prelínajú. Medzinárodná migrácia nie je poháňaná iba politickým násilím, ozbrojeným konfliktom a represiou štátu, ale rovnako aj hospodárskymi a environmentálnymi faktormi. Tento typ migrácie pravdepodobne v nasledujúcich rokoch enormne porastie v dôsledku zmeny klímy a straty pracovných príležitostí spôsobenej globalizáciou.⁵

Zatiaľ čo vedci, antropológovia, geografi a iní vedeckí pracovníci pracujú na zdokumentovaní toku ľudí na celej planéte, je nevyhnutné zistiť, akú úlohu zohrávajú práve klimatické zmeny pri súčasných migračných trendoch.

Už v roku 1976 sa začal používať termín environmentálny migrant.⁶ Hoci je odvtedy táto téma medzi odborníkmi výrazne diskutovaná, tak dodnes neexistuje uznávaná definícia

² V roku 2015 bolo celosvetovo odhadovaných 244 miliónov medzinárodných migrantov (3,3 % svetovej populácie), čo je nárast z odhadovaných 155 miliónov ľudí v roku 2000 (2,8 % svetovej populácie). (UN DESA, 2015) Vnútorná migrácia je ešte častejšia, posledný globálny odhad naznačuje, že viac ako 740 miliónov ľudí migrovalo v rámci svojej vlastnej krajiny narodenia. (IOM, 2017)

³ Migration Data Portal (2019)

⁴ Plan of Action to Prevent Violent Extremism, (2015)

⁵ SCHMID, A.P. (2016): Links between Terrorism and Migration: An Exploration. s. 6-7.

⁶ BROWN, L. R., MCGRATH, P. L. a STOKES, B. (1976): Twenty-two dimensions of the population problem.

ktorá by stanovila, kto je environmentálnym migrantom. Analogicky teda neexistuje žiadna zmluvná, alebo iná medzinárodnoprávna úprava, ktorá by stanovila, ako k nim pristupovať.⁷

Na základe identifikovaného vplyvu životného prostredia na rozhodnutia ľudí migrovať môžeme definovať tri kategórie environmentálnej migrácie:

- Environmentálny migrant - „Environmentálni migranti sú osoby, alebo skupiny osôb, ktoré sú najmä z dôvodu náhlych alebo zhoršujúcich sa zmien životného prostredia, nepriaznivo ovplyvňujúcich ich život alebo životné podmienky, nútené opustiť svoje domovy, dočasne alebo natrvalo, a ktorí sa premiestňujú v rámci svojej krajiny alebo do zahraničia“.⁸
- Environmentálne vysídlená osoba - „Osoby, ktoré sú vysídlené v rámci svojej krajiny obvyklého pobytu alebo ktoré prekročili medzinárodnú hranicu a pre ktoré je zhoršovanie životného prostredia, poškodzovanie alebo ničenie životného prostredia hlavnou príčinou ich vysídlenia, aj keď nie nevyhnutne jediná. Tento výraz sa používa ako menej kontroverzná alternatíva k environmentálnemu utečencovi alebo klimatickému utečencovi (v prípade osôb vysídlených cez medzinárodné hranice), ktoré nemajú právny základ alebo *raison d'être* v medzinárodnom práve, na označenie kategórie environmentálnych migrantov, ktorých pohyb má jasne vynútený charakter“.⁹
- Migrácia ovplyvnená environmentálnymi zmenami - „Ak je možné zistiť, že zmena životného prostredia ovplyvňuje faktory migrácie, a teda je faktorom pri rozhodovaní o migrácii“.¹⁰

Podľa Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) je od roku 2008 každoročne nútených opustiť domovy z dôvodu prírodnej katastrofy priemerne 26,4 miliónov osôb.¹¹ Avšak Dohovor o právnom postavení utečencov stále definuje utečenca ako osobu, „ktorá sa nachádza mimo svojho štátu a má oprávnené obavy z prenasledovania z rasových, náboženských alebo národnostných dôvodov, alebo z dôvodu príslušnosti k určitej sociálnej skupine, alebo zastávania určitých politických názorov“.¹² Z toho je zrejmé, že osoba, ktorá je nútená opustiť svoju krajinu z iných dôvodov než sú uvedené v Dohovore, nemá až na výnimky (doplnková ochrana v štátoch EU) garantovanú medzinárodnú ochranu. Podľa výskumu Medzinárodnej organizácie pre migráciu (IOM) a Rady pre ľudské práva (HRC) však existuje úzky vzťah a prepojenie medzi klimatickými zmenami, migráciou a ľudskými právami.¹³ Samotná zmena klímy nemusí vždy spôsobiť migráciu, avšak môže dôjsť k zhoršeniu politickej či bezpečnostnej situácie z dôvodu nedostatku pitnej vody, potravín alebo zdravotnej starostlivosti. Zhoršenie politickej či bezpečnostnej situácie môže zase viesť k ohrozeniu politických práv.¹⁴ V takejto situácii sú porušované ľudské práva garantované Všeobecnou deklaráciou ľudských práv, Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach, Medzinárodným paktom o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach a ďalšími. Je teda zrejmé, že táto problematika spadá do kompetencií Rady pre ľudské práva.¹⁵

Jedným z významných faktorov, ktoré v súčasnosti ovplyvňujú politickú stabilitu regiónov od lokálnej cez národnú, nadnárodnú až globálnu úroveň, je aspekt environmentálnej stability. Ešte donedávna ale environmentálne faktory nemali taký výrazný vplyv na

⁷ ŠRÁMKOVÁ, K. (2010): *Oluntary Environmental Migrants' Non-protection in the International Milieu: The Case Study of Climate Change-Induced*

⁸ IOM, (2014): *Migration, Environment and Climate Change: Evidence for Policy (MECLEP)*. s. 13.

⁹ IOM, (2014): *Migration, Environment and Climate Change: Evidence for Policy (MECLEP)*. s. 13.

¹⁰ Foresight, (2011): *Migration and Global Environmental Change. Final Project Report*. S. 34.

¹¹ Internal displacement monitoring centre (2015)

¹² Dohovor o právnom postavení utečencov (1951)

¹³ Submission for OHCHR, (2015)

¹⁴ DUFEK, P., SMEKAL, H. (2014): *Lidská práva v mezinárodní politice*.

¹⁵ NEVŘIVÝ, Z. (2016): *Environmentální migrace*. s. 2-3.

formovanie medzinárodných vzťahov. Súviselo to najmä s priestorovo relatívne obmedzenými následkami devastácie životného prostredia. Toto ohrozenie bolo vnímané v rámci teritoriálneho vymedzenia jednotlivých štátov, ktoré mali samostatne riešiť environmentálne problémy. Rastúci rozsah zásahov ľudskej spoločnosti do prírodného prostredia, najmä v kontexte jej ekonomickej aktivity, spojenej s rastom počtu obyvateľstva, rozširovaním osídlenia a tiež s rozvojom infraštruktúry však spôsobili, že narušenie životného prostredia sa stalo jedným z najvýznamnejších globálnych problémov. Environmentálna situácia, ktorá v niektorých regiónoch nadobudla krízový charakter, má čoraz väčší vplyv na vývoj medzinárodných vzťahov a teda aj na dynamiku priestorovo-politickej štruktúry sveta. Rastúce environmentálne hrozby prekračujú štátne hranice a narúšajú tak stabilné vzťahy medzi štátmi a ich zoskupeniami.¹⁶

Zmena podnebia mení náš svet. V dôsledku zvyšovania hladiny morí a oceánov dochádza k zatápaniu pobrežných oblastí, púšte sa rozširujú (dezertifikácia), početnosť rastlín a živočíchov ubúda. V dôsledku toho taktiež dochádza k masovej globálnej migrácii. OSN varuje, že do roku 2045 môže dôjsť k presídleniu viac ako 135 miliónov ľudí, len v dôsledku dezertifikácie. Od roku 1975 sa napríklad púšte v Číne rozšírili o 21 000 štvorcových kilometrov čím degradovali poľnohospodársku pôdu v dôsledku ničivých piesočných búrok. Vláda presídlila stovky tisíc „ekologických migrantov“ (i keď mnohých z nich aj z náboženských alebo etnických príčin) z postihnutých oblastí severnej Číny.¹⁷

Bezprostredne kvôli suchu alebo povodňam, sú mnohí ľudia nútení opustiť svoje domovy. Vplyv klimatických zmien na migráciu je však často oveľa komplexnejší. V januári 2019 uskutočnila Rada bezpečnosti OSN diskusiu o globálnom otepľovaní, ako o multiplikátore hrozieb. Ak budú súčasné teplotné trendy pokračovať, EÚ môže očakávať, že každý rok požiada o vstup do EÚ ďalších 600 000 alebo viac utečencov, čo je takmer dvojnásobok toho, koľko utečencov hľadá v Európe azyl v súčasnosti.¹⁸

Existujúce hrozby z hľadiska bezpečnosti sa budú znásobovať, pretože zmena klímy má čoraz väčší vplyv na regionálne dodávky vody, poľnohospodársku produktivitu, zdravie ľudí a ekosystémov, infraštruktúru, finančné toky a ekonomiky a modely medzinárodnej migrácie. Medzi konkrétne hrozby pre blaho ľudí a globálnu bezpečnosť podľa Sawina (2016)¹⁹ patria:

- Klimatické zmeny oslabia úsilie o zmiernenie chudoby vo svete a priamo ohrozia domovy a živobytie ľudí prostredníctvom zvyšovania množstva búrok, intenzity sucha, chorôb a iných stresových faktorov. Nielenže by to mohlo brániť rozvoju, ale mohlo by to tiež zvýšiť národnú a regionálnu nestabilitu a prehĺbiť rozdiely v príjmoch medzi bohatými a chudobnými. To by zase mohlo viesť k vojenským konfrontáciám pri redistribúcii svetového bohatstva, k terorizmu alebo nadnárodnému zločinu.
- Rastúce teploty, suchá, záplavy a zvyšujúca sa kyslosť morských vôd spolu s rozširujúcou sa ľudskou populáciou by mohli ďalej zvýrazňovať už aj tak obmedzené globálne zásobovanie potravinami, dramaticky zvyšujúce sa ceny potravín a tým potenciálne vyvolávať vnútorné nepokoje, prípadne umožňovať využívanie disponibilnosti potravín ako „zbrane“. Dokonca aj mierne zhoršenie, ktoré sa doteraz vyskytlo, ovplyvnilo produktivitu rybolovu a poľnohospodárstva spojeného s až 10 % poklesom úrody kukurice na americkom stredozápade v závislosti od stupňa otepľovania.
- Zmenené vzorce zrážok by mohli zvýšiť napätie pri používaní spoločných vodných zdrojov a zvýšiť pravdepodobnosť násilného konfliktu o tieto vodné zdroje. Odhaduje

¹⁶ IŠTOK, R. (2006): Priestorovo-politická štruktúra sveta a jej vývojové tendencie v období globalizácie. s. 62-107.

¹⁷ BENKO, J. (2017): How a Warming Planet Drives Human Migration.

¹⁸ WERNICK, A. (2018): Temperature affects human migration, new research shows.

¹⁹ SAWIN, J. L. (2016): Global Security Brief #3: Climate Change Poses Greater Security Threat than Terrorism

sa, že približne 1,4 miliardy ľudí už v súčasnosti žije v oblastiach, ktoré sú postihnuté nedostatkom vody. Do roku 2025 by v takýchto regiónoch mohlo žiť až 5 miliárd ľudí (2/3 súčasnej svetovej populácie).

- Rozsiahle vplyvy zmeny klímy by mohli viesť k vlnám migrácie, čo by ohrozilo medzinárodnú stabilitu. Odhaduje sa, že do roku 2050 by mohlo až 150 miliónov ľudí opustiť pobrežné oblasti ohrozené stúpajúcou hladinou morí a oceánov, búrkami (hurikánmi, tajfúnmi, ...) alebo povodňami, či s poľnohospodárskou pôdou príliš nevhodnou na kultiváciu. Následná migrácia do miest je obmedzená samotnými možnosťami miest absorbovať takéto obyvateľstvo, pričom ako následok nevyhovujúcej sociálnej situácie obyvateľstva môže dôjsť k nárastu trestných činov, vzniku rôznych zločineckých a povstaleckých hnutí. Na druhej strane cezhraničná migrácia často vedie k násilným konfliktom o pôdu a zdroje.

Klimatické zmeny a ich dopady na vybrané regióny

Mnohými vedeckými štúdiami je teda preukázané, že sa mení množstvo zrážok, stúpa teplota vzduchu a extrémne poveternostné podmienky sú čoraz intenzívnejšie. Čoraz väčšie oblasti sú postihnuté častejšími a dlhodobejšími suchami a rozširovaním púští. Významné zdroje sladkej vody sú kontaminované prienikom slanej vody a pôda sa zasolením stáva neúrodnou. Oceány sú stále teplejšie, kyslejšie a stúpa hladina morí a oceánov. Tieto zmeny životného prostredia možno pripísať skleníkovým plynom uvoľňovaným ľudskou činnosťou. Ak bude produkcia emisií skleníkových plynov pokračovať súčasným tempom, podľa ostatných štúdií by sa počet žiadateľov o azyl v Európe mohol zvýšiť o takmer 200 percent.²⁰

Nadmerná produkcia emisií skleníkových plynov narušila dynamickú rovnovahu klimatického systému Zeme. V dôsledku účinkov rýchleho rastu populácie a zlého hospodárenia s prírodnými zdrojmi je zmena klímy veľmi vážnou hrozbou pre planétu. Vplyv klimatických zmien sa najrýchlejšie prejavuje v nízko položených a okrajových oblastiach v rozvojových krajinách a malých ostrovných štátoch. Práve tie krajiny, ktoré paradoxne vykazujú najnižšiu hodnotu znečistenia skleníkovými plynmi na obyvateľa, ako aj celkové množstvo emisií skleníkových plynov, totiž platia za zmenu klímy najvyššiu cenu. V týchto krajinách sú dopady zmeny klímy najzávažnejšie a ohrozenie životného prostredia v súvislosti s klímou najvýraznejšie ohrozuje životy a živobytie ich obyvateľov. Tam, kde obyvatelia nemajú iné nástroje ako čeliť týmto environmentálnym hrozbám, nemajú inú možnosť, ako utiecť zo svojich domovov a pôdy, a hľadať útočisko inde. Tí, ktorí sú takýmto spôsobom násilne vysídlení, nielenže stratili svoj domov, ale v mnohých prípadoch stratili aj celý svoj majetok, zdroje príjmu a zamestnania a môžu zostať izolovaní od tradičných, kultúrnych a rodinných väzieb. V skutočnosti sa tak stali „klimatickými utečencami“. Migrácia bola vždy adaptačnou stratégiou aj na zmenu životného prostredia, ale vplyv a dopady zmeny klímy viedli a vedú k migrácii v takom rozsahu a charaktere, aký tu nikdy doposiaľ nebol.²¹

Verejnosť, politici a médiá už dnes nemôžu ignorovať dôkazy, ktoré spájajú zmenu životného prostredia s vysídlením obyvateľstva. Najvýznamnejšie katastrofy z posledných rokov ukazujú, aké dramatické môže byť ekologické vysídlenie: 1,5 milióna domácností zničených v Bangladéši cyklónom Sidrom v roku 2007^{22,23}; cyklón Nargis v roku 2008 poškodil alebo zničil 800 000 domov v Mjanmarsku; 20 000 ľudí bez domova v dôsledku povodní a zosuvov pôdy v juhovýchodnej Brazílii začiatkom roka 2011. Od roku 2013 bolo na Filipínach

²⁰ WERNICK, A. (2018): Temperature affects human migration, new research shows.

²¹ EJF, (2011): Climate Change and migration: forced displacement, 'climate refugees' and the need for a new legal instrument.

²² Bangladéš má dlhú históriu s deštruktívnymi cyklónmi. V roku 1970 zahynul silný cyklón takmer 300 000 ľudí a Veľký cyklón v roku 1991 zahynulo 139 000 ľudí.

²³ YOUNG, J. (2013): Second Time Around, Bangladesh Finds Success in Preparing for the Worst.

v dôsledku tajfúnov a búrok vysídlených takmer 15 miliónov ľudí. Najsmrteľnejší z nich bol tajfún Haiyan, ktorý zabil viac ako 7 000 ľudí.²⁴ Žiadna krajina, bez ohľadu na to ako je rozvinutá, nie je izolovaná od dopadov meniacej sa klímy. Po hurikáne Katrina bolo z New Orleansu v USA evakuovaných 800 000 osôb. Osud postihnutých bol taký zúfalý, že oficiálne ponuky pomoci prišli aj z tých najnepravdepodobnejších zdrojov – vrátane Kuby, Venezuely a Afganistanu. Analýza Nórskej rady pre utečencov (NRC) a Úradu OSN pre koordináciu humanitárnych záležitostí (OCHA) odhalila, že do roku 2008 bol počet ľudí vysídlených náhlými prírodnými nebezpečenstvami súvisiacimi s klimatickými zmenami vyšší, ako počet utečencov evidovaných UNHCR.²⁵

Predpokladané budúce environmentálne trendy naznačujú, že teplota vzduchu stúpne v nasledujúcich desaťročiach o 2 ° C, extrémne poveternostné pomery a ich frekvencia sa budú ďalej zvyšovať, hladina morí bude globálne, ako aj lokálne stúpať a zrážkové vzorce sa budú stále viac meniť. V súvislosti s doterajším vývojom sa mnohí akademici a odborníci pokúšajú predpovedať rozsah budúceho environmentálneho vývoja. Jedným z najčastejšie citovaných je profesor Norman Myers z Oxfordskej univerzity, ktorý odhaduje, že do roku 2050 by mohlo byť v dôsledku zmeny klímy vysídlených 150 miliónov ľudí.²⁶

Príkladom regiónu čeliaceho klimatickým hrozbám je situácia v krajinách Sahelu.²⁷ Sahel predstavuje akúsi „krízovú zónu“, ktorá čelí mnohým výzvam, napríklad mierovému procesu v Mali a iným problémom, vrátane terorizmu, radikalizácie, bezpečnosti, chudobe, nezákonnému obchodovaniu s ľuďmi a tovarom, ako aj migrácii. Bezpečnostná kríza do veľkej miery vyplýva z toho, že orgány neposkytujú základné služby obyvateľstvu, a to vrátane prístupu k vode, ako aj z nedostatku otvorenosti a zlého riadenia na úrovni štátu.

Migrácia obyvateľstva z vidieka do mestských oblastí pri hľadaní lepších ekonomických a životných podmienok negatívne ovplyvňuje zdravie obyvateľov, znižuje dostupnosť základných služieb a naďalej znižuje bezpečnosť obyvateľstva. Okrem toho približne 30 miliónov ľudí v sahelskom regióne je ohrozených nedostatkom potravín. Viac ako 60 % obyvateľstva je zamestnaných v poľnohospodárskom sektore, pričom poľnohospodárska produktivita je veľmi nízka a to práve z dôvodu nepriaznivých klimatických podmienok v tomto regióne. Vlády však dlhodobo neriešia tieto problémy, čo prehlbuje nedôveru občanov v štátne inštitúcie, čo vo svoj prospech využívajú práve teroristické skupiny. Amira Abdelhalim (2018) rozpracovala koncepciu „šedých oblastí“ v Saheli, ktorá bola vytvorená v dôsledku slabého riadenia v regióne. Podľa autorky niektoré nelegálne skupiny využili mocenské vákuum a príležitosť na posilnenie svojej prítomnosti a zintenzívnenie svojej činnosti v Saheli. V tomto zmysle možno zmenu klímy považovať za faktor spôsobujúci nárast terorizmu a organizovaného zločinu. Prepojenie medzi zmenou klímy, bezpečnosťou a rozvojom v Saheli sa pravdepodobne v budúcnosti ešte skomplikuje. V záujme riešenia tohto problému by sa mala posilniť regionálna spolupráca, vrátane nevyhnutného prepojenia verejného a súkromného sektora.²⁸

Vzťah medzi konceptom migrácie a bezpečnosti nadobúda v Afrike svoj význam už od začiatku 21. storočia. Predtým to bola nútená migrácia väčšinou spôsobovaná občianskymi vojnami, násilnosťami, genocídou atď. Terorizmus je tak na africkom kontinente príčinou mnohých presídlení, resp. vysídlenia. Milióny ľudí utiekli z územia kontrolovaného teroristickými a násilníckymi extrémistickými skupinami. Táto situácia prinútila africké štáty posilniť svoju migračnú politiku. Skutočnosť, že páchatelmi útokov boli cudzinci, zanechala

²⁴ BENKO, J. (2017): How a Warming Planet Drives Human Migration.

²⁵ Dvadsať miliónov ľudí vysídlených v dôsledku náhlych prírodných katastrof.

²⁶ EJF, (2011): Climate Change and migration: forced displacement, 'climate refugees' and the need for a new legal instrument.

²⁷ Sahel - Burkina Faso, Čad, Mali, Mauritánia a Niger.

²⁸ The Impact of Climate Change in the Sahel on Human Security in the Mediterranean, (2018)

v myšliach otázky, pokiaľ ide o účinnosť systémov ochrany hraníc a kontrolu migrácie. Cezhraničný, resp. nadnárodný charakter terorizmu z neho urobili dôležitú otázku mobility v afrických krajinách aj mimo nich. Výsledkom je masívny prílev migrantov do susedných štátov, ale taktiež vysídlených osôb v krajinách ohrozených terorizmom. Práve takýto migranti môžu však byť zároveň aj teroristami. Táto skutočnosť sa tak stáva východiskovou úvahou, aby sa uvažovalo o vzťahu medzi terorizmom a migráciou nielen v Afrike.²⁹

Obdobný vývoj môžeme sledovať aj v inej časti sveta, konkrétne na ázijskom kontinente. Po celé desaťročia sa Pakistan snaží zvládať množstvo naliehavých problémov, od problémov s infraštruktúrou, až po terorizmus. Aj keď sa jeho politika zameriava na krátkodobé konvenčné hrozby, v ich tieni sa skrýva potenciálne ničivé nebezpečenstvo – klimatická zmena. Keďže vplyv globálneho otepľovania neustále rastie, politická a hospodárska nestabilita ktorú prináša, ohrozuje bezpečnosť Pakistanu. Pakistanská vláda musí vo väčšej miere uprednostniť schopnosť reagovať na zmenu klímy za účelom zmiernenia hrozby pre životné prostredie a zabrániť budúcim hrozbám. Tak ako vláda, aj pakistanská verejnosť považuje za zložité uprednostniť zmenu podnebia, pred inými problémami štátu, kedy priemerný občan čelí závažnejším akútnym existenčným problémom. Pre obyvateľstvo bezprostredné a jasné riziká pre ich živobytie prevyšujú dlhodobé, zatiaľ zväčša neviditeľné hrozby. V rokoch 2007 – 2008 sa podľa prieskumu v Gallup zistilo, že iba 34 % Pakistancov bolo reálne informovaných o klimatických zmenách, pričom iba 24 % ich považovalo za vážnu hrozbu.

Toto vnímanie sa však mení, keď globálne otepľovanie začína ovplyvňovať každodenný život. Za posledných niekoľko rokov boli Pakistanci na vlastnej koži svedkami ničivých účinkov zmeny klímy. Katastrofické povodne vytlačili milióny ľudí a vážne suchá v púšti Thar a Balúčistane tak spôsobujú škody, ktoré môžu byť považované za výsledok globálneho otepľovania. Frekvencia týchto povodní sa za posledných päť rokov zvýšila kvôli topiacim sa ľadovcom a silným dažďom. Karáči, najľudnatejšia metropola Pakistanu, utrpelo takú horúcu vlnu, ktorá si vyžiadala životy takmer 1 200 ľudí. Tieto nedávne katastrofy mohli byť príčinou zmeny verejnej mienky z rokov 2007 – 2008, smerom k situácii v roku 2015, keď Pakistan vstúpil do zoznamu 19 krajín, v ktorých väčšina obyvateľstva v súčasnosti považuje zmenu klímy za najvyššiu globálnu hrozbu. Snáď najväčšou bezpečnostnou hrozbou, ktorej dnes Pakistan čelí, je možnosť zmeny klímy a environmentálnych faktorov destabilizujúcich Karáči, ktoré je najvýznamnejším hospodárskym centrom krajiny. S počtom približne 15,8 miliónov (2019) obyvateľov priťahuje mesto každý rok takmer milión migrantov z dôvodu obrovského množstva pracovných príležitostí. Je tiež hlavným pakistanským prístavným mestom a generuje približne 42 % z celkového HDP krajiny, čím vytvára približne polovicu pakistanských daňových príjmov.

Hrozbou pre Karáči je skutočnosť, že sa nachádza v blízkosti delty rieky Indus, ktorá sa vlieva do Arabského mora. Kvôli stúpajúcej hladine mora je delta v súčasnosti takmer na úrovni Arabského mora. Táto skutočnosť ohrozuje stabilitu ekosystému, pretože dochádza k erózii pôdy a zvyšuje sa salinita prítokov Indusu, čím sa vytvára nehostinné prostredie pre vodné živočíchy a mangrovníky, ktoré sú závislé od sladkej vody. Zvyšovanie hladiny mora môže taktiež spôsobiť rozsiahle dočasné a trvalé záplavy, čo taktiež nezvratne negatívne ovplyvní ako miestne ekosystémy, tak aj zásobovanie sladkou vodou, na ktorých sú dedičania závislí pri zabezpečovaní potravín a pitnej vody. Mnohí Pakistanci žijúci pozdĺž pobrežného pásu sa totiž spoliehajú na stabilitu ekosystému pre ich živobytie, farmárčenie a rybolov. Zmeny v ekosystéme zapríčinené ľudským vývojom, ako aj zmenou podnebia, vysídlili až 80 % z piatich miliónov Pakistancov, žijúcich kedysi pozdĺž brehov delty. Migrácia vyvolaná klimatickými zmenami sa však už rozšírila po celom Pakistane, pretože dlhotrvajúce suchá, ale

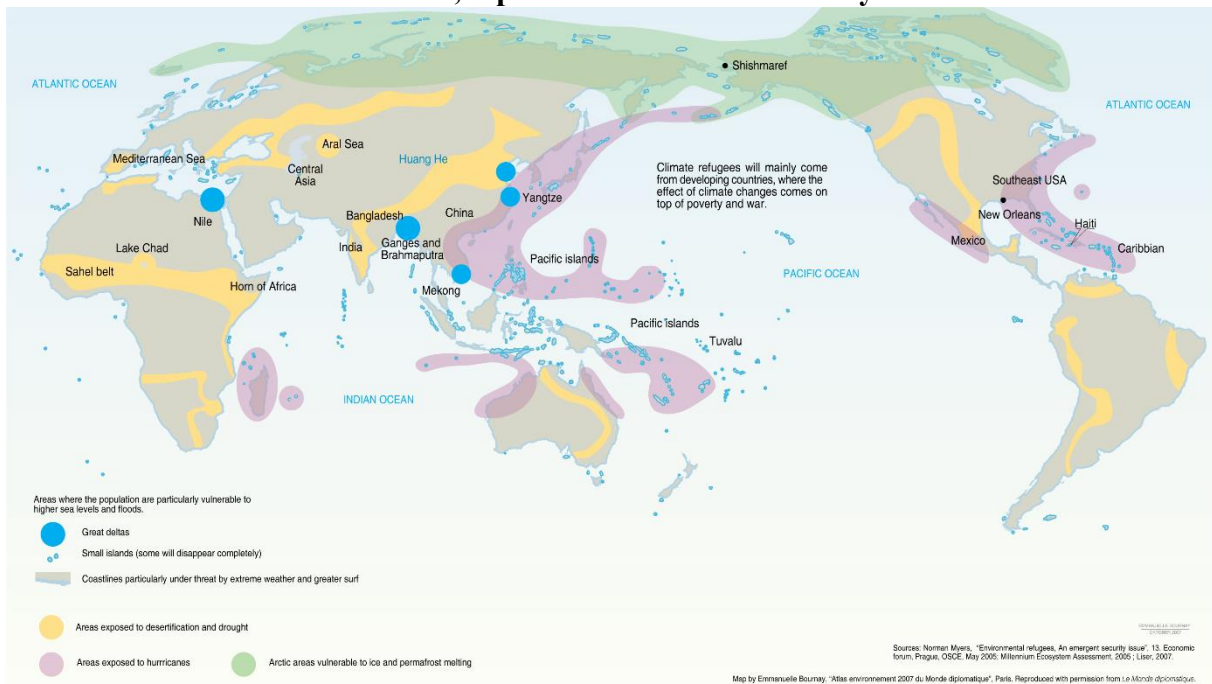
²⁹ Terrorism and forced migration in Africa in the 21st century. (2018): Panel organiser: Delmas Tsafack, The Muntu Institute, Yaounde, Cameroon.

tiež zvyšovanie hladiny mora spôsobujú povodne, čo znemožňuje život miestnych spoločností. So stúpajúcou hladinou morí je tiež zvýšená pravdepodobnosť cezhraničnej migrácie. Očakáva sa, že stúpanie hladiny mora vyvolá v súvislosti so zmenou klímy až 35 – 40 miliónov utečencov. Pakistanskí utečenci však nebudú mať kam ísť, pretože migrácia do Indie nebude možná z dôvodu napätej politickej histórie medzi národmi a taktiež susedný Bangladéš nebude schopný absorbovať také veľké množstvo utečencov, a to práve z dôvodu, že sám je ohrozený rovnakými rizikami, spôsobenými nízko položeným pobrežím na úrovni mora v delte Gangy.³⁰

Klimatické zmeny ako zdroj konfliktov

Vývoj v Sýrii nám v posledných rokoch taktiež ukazuje do akej miery môžu mať klimatické zmeny a ich dopady nepriaznivý vplyv na stabilitu štátu. V Sýrii už pred vypuknutím občianskej vojny zohrali klimatické zmeny zásadnú úlohu pri sťahovaní sa obyvateľstva z vidieka do väčších miest. Medzi rokmi 2006 – 2011 sa z vidieckych oblastí do miest presťahovalo asi 1,5 milióna ľudí. Mestá však na taký nápor neboli pripravené a mnohí prisťahovalci tak trpeli nedostatkom potravín a čistej vody.

Obrázok 1: Potenciálne oblasti ohrozené rozvodnením riek, zvýšenou hladinou mora, suchom, topením ľadovcov a hurikány

Prameň: MYERS, N. (2005): Environmental refugees, An emergent security issue

„Klimatické zmeny sú nepredvídateľným prvkom, ktorý môže spolu s ekonomickými, sociálnymi a politickými problémami prispieť k vzniku konfliktov s devastujúcim následkami. Mali by preto byť jednou z hlavných tém, ktoré majú riešiť ako zákonodarcovia tak i predstavitelia komerčnej sféry,“ myslí si riaditeľ organizácie Environmental Justice Foundation Steve Trent.

V súvislosti s negatívnymi dôsledkami dopadov klimatických zmien a následnou vynútenou migráciou sa často používajú ako príklad najmä Afrika a Blízky východ. Netreba

³⁰ NAZAR, S. (2016): Pakistan’s Big Threat Isn’t Terrorism - It’s Climate Change.

však zabúdať, že pred takýmto dôsledkom nemusia byť „uchránené“ ani vyspelé regióny sveta, ako to vidíme posledné roky v prípade EÚ, ale taktiež USA. USA sa o tom presvedčajú v ostatných rokoch najmä v súvislosti s pustošivými hurikánmi v karibskej oblasti a s ich vyčíňaním aj na juhu a juhovýchode USA.

Trent považuje klimatické zmeny za „existenciálnu hrozbu pre planétu Zem.“ Napriek tomu však tvrdí, že negatívne vyhliadky možno ešte zmeniť. Riešením je podľa neho dodržiavanie parížskej klimatickej dohody, zníženie emisií skleníkových plynov a vytvorenie záväzného mechanizmu pre pomoc klimatickým migrantom. „Klimatické zmeny nepočkajú, rovnako tak by sme nemali čakať ani my. Pre ľudí ktorí budú musieť opustiť svoju vlasť v dôsledku zmeny klímy, môže byť už zajtra príliš neskoro“ tvrdí Trent.³¹

Zmena klímy v najzraniteľnejších oblastiach sveta prakticky znemožňuje poľnohospodárstvo a chov hospodárskych zvierat, a zároveň zvyšuje hospodársku súťaž o zdroje, ako je voda. To môže viesť k násiliu medzi súperiacim obyvateľstvom, vysídľovaniu, nedostatku vody a hladomoru, čo napomáha k podkopávaniu právneho štátu a samotnej suverenity štátu.

Ide tak o sekundárne dôsledky zmeny klímy, ktoré poskytujú ideálne podmienky na vzostup teroristických, alebo zločineckých skupín. Ľudia postihnutí hladom, suchom a chudobou tak budú čoraz vnímavejšími voči finančným sľubom a násilnej a arogantnej rétorike zo strany takýchto teroristických a zločineckých skupín.

Teroristické skupiny alebo skupiny organizovaného zločinu sa navyše často snažia vyplniť priestor, v ktorom slabé štáty nemôžu konať, poskytujú obyvateľstvu základné služby, čím sa tak hlbšie zakoreňujú v spoločnosti. Kontrola nad zdrojmi, predovšetkým surovinovými, sa stala čoraz významnejším zdrojom financovania týchto skupín. V Sýrii teroristické skupiny IS a Al-Nusra napr. získavali finančné zdroje obchodovaním s ropou, zbraňami, drogami a starožitnosťami. Ide o druh ekonomickej sily, ktorá vyhráva akceptáciou miestnym obyvateľstvom. V roku 2007 nastalo najhoršie trojročné obdobie sucha, ktoré zasiahlo východnú Sýriu, spolu s Tureckom, severným Irakom a západným Iránom. V dôsledku tohto nastala v Sýrii neúroda plodín, vysoká úmrtnosť hospodárskych zvierat, čo viedlo k migrácii približne 1,5 milióna vidieckeho obyvateľstva do miest. Ceny potravín prudko stúpali, čo prispelo k hospodárskemu a sociálnemu napätiu a malo za následok vypuknutia následného vojnového konfliktu.

Milióny ľudí v oblasti Čadského jazera sú ohrození suchom a hladom. OSN sa však v súvislosti s blížiacou sa humanitárnou krízou obáva širšieho spoločenského dopadu na región, ktorý je už teraz živnou pôdou náboru ľudí pre teroristickú skupinu Boko Haram. Jazero Čad, ktoré je životne dôležitým zdrojom pre Kamerun, Čad, Niger a Nigériu, sa od roku 1963 zmenšilo o viac ako 90 percent. Z ekologickej katastrofy vedúcej k vysídleniu 3,5 milióna obyvateľov teda vyťažila práve teroristická organizácia Boko Haram,. Je jasné, že v súvislosti s účinkami zmeny klímy dochádza od Južnej Ameriky až po Blízky východ k nárastu organizovaného zločinu a terorizmu.

Organizácia Spojených národov a nemecký Think tank Adelphi v tejto súvislosti bijú na poplach. Korelácia medzi extrémnymi klimatickými udalosťami a radikalizáciou bola zdôraznená aj v správe uverejnenej 20. apríla práve Adelphi, v ktorej sa zdôrazňuje, že hoci zmena klímy nevedie priamo k vzniku teroristických skupín, vytvára podmienky v ktorých môžu prosperovať.³²

Tieto stratégie nevyužívajú iba teroristi, ale sú aj základom organizovaného zločinu. Platí to napríklad aj pre Guatemalu, jednu z krajín, ktorá je najviac postihnutá extrémnymi

³¹ ERT, (2017): Změny klimatu spustí obří migrační krizi.

³² NETT, K. and RÜTTINGER, L. (2016): Insurgency, Terrorism and Organised Crime in a Warming Climate. s. 10-14.

poveternostnými udalosťami. Po 36 rokoch občianskej vojny a veľkej časti hospodárstva závislej od poľnohospodárstva citlivého na zmeny a znečistenia klímy, čelí táto stredoamerická krajina stálej hrozbe pre svoju potravinovú bezpečnosť. To prinútilo veľké časti obyvateľstva postihnutého chudobou, aby sa presťahovali do preplnených miest, pričom pri hľadaní práce a zamestnania častokrát končia pri nezákonných obchodoch, ako je napríklad obchodovanie s drogami. Táto situácia je nanajvýš zhoršená neefektívnymi a často skorumpovanými policajnými zložkami, ako aj bohatou zásobou zbraní, ktoré zostali ešte z rokov konfliktu, čo tak túto situáciu ešte viacej komplikuje. Pre zvýraznenie kritickosti situácie existuje aj množstvo iných príkladov, od obchodovania s ľuďmi v Bangladéši, až po obchodovanie s ópium v Afganistane.³³

Záver

Súčasnú klimatickú zmenu a rovnako ani ich dlhodobé dôsledky zatiaľ nepocitujeme rovnomerne na celom svete. Počet osôb dotknutých klimatickými zmenami sa však od roku 2005 strojnásobil na približne 64 miliónov osôb. Zmena podnebia sa tak bezpochyby stáva multiplikátorom hrozieb, čo prispieva k ekonomickej a politickej nestabilite. Podporuje katastrofy s okamžitým vplyvom, ako sú povodne a búrky, ako aj katastrofy s pomalým vplyvom, ako je sucho a dezertifikácia. Tieto katastrofy prispievajú k neúrode, hladomoru a preplneným mestským centrom, čo vyvoláva politické nepokoje a zhoršuje následky ozbrojených konfliktov, čo vedie k ešte väčšej migrácii.³⁴

Ako sa však dá tento problém riešiť práve vzhľadom na mnohé a pretrvávajúce problémy, ktoré ho vyvolávajú? Adelphi určil niekoľko oblastí v ktorých by sa mohli prijať opatrenia na zníženie rizika terorizmu, počnúc ochranou klímy, až po podporu rozvoja a posilňovanie postavenia miestnych samospráv v dotknutých krajinách. Podpora právneho štátu a efektívna správa národných a lokálnych inštitúcií tiež posilňujú postavenie vlád v boji proti teroristom a organizovanému zločinu. Expertná skupina ďalej vyzvala na holistický prístup k riešeniu zmeny klímy, hrozby terorizmu a bezpečnosti, aby sa predišlo zhoršovaniu niektorých problémov a pokusom o riešenie iných. Podľa Adelphi zohrávajú významnú úlohu aj mestá a poľnohospodárstvo. Investovanie do prispôsobenia sa zmene klímy v poľnohospodárskom sektore by znamenalo, že by menej poľnohospodárov prišlo o živobytie v dôsledku zmeny klímy. A pre populácie miest s adekvátnymi plánmi na vyrovnávanie sa s narastajúcou imigráciou obyvateľstva a zvyšujúcim sa tlakom na zdroje, bude potom menej pravdepodobné, že sa stanú obeťami teroristických skupín a zločineckých gangov.³⁵

Nie je však tak úplne možné zhrnúť všetky dôležité závery o prognóze. Pozornosť sa môže venovať niektorým kľúčovým bodom. Po prvé, migrácia bude pravdepodobne pokračovať bez ohľadu na zmeny životného prostredia, pretože je poháňaná silnými hospodárskymi, politickými a sociálnymi procesmi. Mnoho ľudí bude migrovať do oblastí s väčšou zraniteľnosťou z hľadiska životného prostredia, ako sú napríklad mestá vybudované na záplavových územiach v Ázii a Afrike. Po druhé, environmentálna zmena rovnako pravdepodobne zníži pravdepodobnosť migrácie. Ak sú ľudia ohrození takými faktormi, ako sú sucho alebo dezertifikácia, môžu im chýbať zdroje na pohyb a môžu zostať v situáciách mimoriadnej zraniteľnosti. Po tretie, pokusy zabrániť migrácii môžu z dlhodobého hľadiska viesť k narastajúcemu vysídľovaniu a nelegálnej migrácii. Migrácia môže totiž predstavovať transformačné prispôsobenie sa zmenám životného prostredia a môže byť práve tým účinným spôsobom budovania odolnosti.

³³ FLAUSCH, M. (2017): Climate change exacerbates threat of terrorism.

³⁴ BENKO, J. (2017): How a Warming Planet Drives Human Migration.

³⁵ FLAUSCH, M. (2017): Climate change exacerbates threat of terrorism.

A nakoniec, a možno najdôležitejšie, environmentálne zmeny budú v budúcnosti ovplyvňovať objem, smerovanie a charakteristiky migrácie – aj keď nie je možné oddeliť environmentálne a iné faktory. To znamená, že: „zvýšenie naliehavej politickej pozornosti k migrácii v kontexte zmeny životného prostredia teraz, zabráni oveľa horšej a nákladnejšej situácii v budúcnosti“. V dôsledku projektu Foresight a ďalších štúdií uskutočnených v posledných rokoch je dnes možné ísť nad rámec niektorých zjednodušujúcich vyhlásení z minulosti. Je ešte priskoro hovoriť o vedeckom konsenze o príčinách, rozsahu a dôsledkoch zmeny podnebia, zdá sa však, že určité myšlienky sa prijímajú ako ukazovatele ďalšieho výskumu a činnosti.³⁶

Použitá literatúra:

1. BENKO, J. (2017): How a Warming Planet Drives Human Migration. *The New York Times Magazine*, [online]. April 19, 2017 [cit. 2016-12-04]. Dostupné na internete: Dostupné na internete: <https://www.minv.sk> › azyl-migracia
2. BROWN, L. R., MCGRATH, P.L. a STOKES, B. (1976): Twenty-two dimensions of the population problem [online]. Washington: Worldwatch Institute, 1976 [cit. 2016-12-04].
3. Dohovor o právnom postavení utečencov [online]. [Citované 13. 09. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.minv.sk> › azyl-migracia
4. DUFEK, P., SMEKAL, H. (2014): *Lidská práva v mezinárodní politice*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Lidská práva. ISBN 978-80-7478-720-1.
5. EJF, (2011): *Climate Change and migration: forced displacement, 'climate refugees' and the need for a new legal instrument*. Environmental Justice Foundation
6. ERT, (2017): Změny klimatu spustí obří migrační krizi. Zasáhne i Evropu, tvrdí studie. [Citované 28. 08. 2019.] Dostupné na internete: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/klimaticke-zmeny-uprchlicka-krize-studie-evropa.A171103_095854_zahranicni_ert
7. FLAUSCH, M. (2017): Climate change exacerbates threat of terrorism. EURACTIV.fr, 20. april 2017. [Citované 16. 09. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.euractiv.com/section/climate-environment/news/climate-change-exacerbates-threat-of-terrorism/>
8. Foresight, (2011): *Migration and Global Environmental Change. Final Project Report*. The Government Office for Science, London. [Citované 29. 08. 2019.] Dostupné na internete: <http://www.gov.uk/government/publications/migration-and-global-environmentalchange-future-challenges-and-opportunities>.
9. Internal displacement monitoring centre [online]. 2015 [Citované 21. 09. 2019.] Dostupné na internete: <http://www.internaldisplacement.org/publications/2015/global-estimates-2015-people-displaced-bydisasters>
10. IOM, (2014): *Migration, Environment and Climate Change: Evidence for Policy* (MECLEP). International Organization for Migration.
11. IOM, (2017): WORLD MIGRATION REPORT 2018. International Organization for Migration. ISBN 978-92-9068-742-9
12. IŠTOK, R. (2006): Priestorovo-politická štruktúra sveta a jej vývojové tendencie v období globalizácie. In: Ištók, R. (eds.): *Transformácia politicko-priestorových systémov a systémov demokracie*. FHPV PU, Prešov, 2006, 62 – 107.
13. MIGRATION DATA PORTAL, (2019): [Citované 12. 09. 2019.] Dostupné na internete: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2019

³⁶ Foresight, (2011): Migration and Global Environmental Change.

14. MYERS, N. (2005): Environmental refugees, An emergent security issue [online]. In: . 13. Economic forum, Prague, 25 May 2005 [Citované 09. 09. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.osce.org/eea/14851?download=true>
15. NAZAR, S. (2016): *Pakistan's Big Threat Isn't Terrorism—It's Climate Change*, THE SOUTH ASIA CHANNEL, MARCH 4, 2016. [Citované 14. 09. 2019.] Dostupné na internete: <https://foreignpolicy.com/2016/03/04/pakistans-big-threat-isnt-terrorism-its-climate-change/>
16. NETT, K. and RÜTTINGER, L. (2016): *Insurgency, Terrorism and Organised Crime in a Warming Climate. Analysing the Links Between Climate Change and Non-State Armed Groups*. Berlin: adelphi
17. NEVŘIVÝ, Z. (2016): Environmentální migrace. AMO.CZ, BACKGROUND REPORT | XXII | OSN | HRC | 02, PROSINEC 2016
18. *Plan of Action to Prevent Violent Extremism*, New York, United Nations, 24. December 2015, p.1 (A/70/674), [Citované 10. 09. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/plan-action-prevent-violent-extremism>
19. SAWIN, J. L. (2016): *Global Security Brief #3: Climate Change Poses Greater Security Threat than Terrorism*. World Watch Institute (2016) [Citované 05. 09. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.renewableenergyworld.com/2005/05/30/climate-change-poses-greater-security-threat-than-terrorism-31273/#gref>
20. SCHMID, A.P. (2016): Links between Terrorism and Migration: An Exploration. *ICCT Research Paper*, May 2016. ISSN: 2468-0656
21. Submission for OHCHR's Study on the Relationship between Climate Change and the Enjoyment of the Right to Health [online]. 2015 [Citované 19. 09. 2019.] Dostupné z: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/ClimateChange/Impact/IOM.pdf>
22. ŠRÁMKOVÁ, K. (2010): *Oluntary Environmental Migrants' Non-protection in the International Milieu: The Case Study of Climate Change-Induced Displacement* [online]. Masarykova univerzita, 2010 [Citované 29. 08. 2019.] Dostupné na internete: https://is.muni.cz/auth/th/107517/fss_m?info=1;zpet=%2Fauth%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3DI%20nvoluntary%20Environmental%20Migrants%20Nonprotection%20in%20the%20International%20Milieu%26start%3DI
23. *Terrorism and forced migration in Africa in the 21st century*. (2018): Panel organiser: Delmas Tsafack, The Muntu Institute, Yaounde, Cameroon. [Citované 21. 09. 2019.] Dostupné na internete: <https://nai.uu.se/nad-2018/panels/panel-39/>
24. *The Impact of Climate Change in the Sahel on Human Security in the Mediterranean. REPORT No. 25*, November 2018. [Citované 29. 08. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.euromesco.net/event/the-impact-of-climate-change-in-the-sahel-on-human-and-global-security-in-the-mediterranean-basin/>
25. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA) (2015): *International Migrant Stock: The 2015 Revision*. United Nations, New York. [Citované 09. 09. 2019.] Dostupné na internete: www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/index.shtml.
26. WERNICK, A. (2018): *Temperature affects human migration, new research shows*. January 20, 2018, [Citované 13. 09. 2019.] Dostupné na internete: https://www.pri.org/stories/2018-01-20/temperature-affects-human-migration-new-research-shows?amp&__twitter_impression=true
27. YOUNG, J. (2013): *Second Time Around, Bangladesh Finds Success in Preparing for the Worst*. Frontlines Online Edition, January/February 2013 [Citované 21. 09. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.usaid.gov/news-information/frontlines/risk-resilience-and-media/second-time-around-bangladesh-finds-success>

Kontakt:

doc. PhDr. Peter Čajka, PhD.

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Kuzmányho 1

974 01 Banská Bystrica

Slovenská republika

e-mail: peter.cajka@umb.sk

KOLUMBIA A FARC – UKONČENÝ KONFLIKT?

COLOMBIA AND FARC – END OF CONFLICT?

Peter Jančovič

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: peter.jancovic@euba.sk

Abstrakt: Obsahom článku je vymedzenie príčin a charakteristika priebehu a ukončenia gerilovej občianskej vojny v Kolumbii. Súčasťou článku je aj pohľad na dlhotrvajúci mierový proces a jeho výsledky, súčasnú politickú situáciu v krajine a hlavné výzvy, ktorým štát pre zachovanie trvalého mieru čelí. Cieľom príspevku je prostredníctvom analýzy príčin vzniku a priebehu gerilovej občianskej vojny v Kolumbii vymedziť hlavné problémy brániace trvalému mieru v krajine a načrtnúť možnosti riešenia tohto konfliktu. V príspevku je použitých niekoľko metód skúmania, medzi ktorými dominujú všeobecné teoretické metódy. Súčasťou zistenia je skutočnosť, že polarizácia spoločnosti a politickej scény má historické ideologické korene. Politicko-ideologický boj sa premietol do mnohých ozbrojených občianskych konfliktov, ako tomu bolo aj v prípade gerilovej občianskej vojny. Striedanie dvoch politických línií v otázke prístupu k riešeniu občianskeho konfliktu, nespravodlivá distribúcia zdrojov, najmä pôdy a zločiny páchané všetkými stranami sporu sú hlavnými príčinami dlhotrvajúceho a stále neukončeného civilného konfliktu v Kolumbii.

Kľúčové slová: Kolumbia, FARC, konflikt, mier

JEL klasifikácia: F52, N46

Abstract: The following study will analyse causes and development of Guerrilla civil war in Colombia. General part of this article is a view of long-lasting peace process and its results, current political situation in country and the main challenges for peacekeeping in Colombia. The aim of this article is to identify main problems that have obstructed permanent peace in Colombia through analysis of causes and progress in guerrilla civil war and to propose solutions of conflict to the future. In this paper we use several research methods while general theoretic methods predominate. Closer analysis reveals that polarization of society as well as of political scene has deep roots in the history of ideological division in the country. Political-ideological struggle has been reflected in many armed conflicts equally in case of Guerrilla civil war. Changing of two dominant political approaches to solution of civil conflict, unequal land distribution together with crime and violence caused by each side of conflict are the key reasons of long-lasting and unfinished civil conflict in Colombia.

Key words: Colombia, FARC, conflict, peace

JEL Classification: F52, N46

Úvod

Dvadsiate storočie sa v dejinách Kolumbie nieslo v znamení nespokojnosti s usporiadaním spoločnosti, ktoré vychádzalo z tradičnej konzervatívnej hierarchie. Na jednej strane boli nespokojní chudobní roľníci, ktorí žiadali pozemkové reformy a redistribúciu bohatstva štátu a na strane druhej, trieda bohatých vlastníkov pôdy (latifundistov), ktorí sa snažili zachovať *status quo*. Z tohto dôvodu dochádzalo k mnohým občianskym konfliktom, takmer v priebehu celej dvesto ročnej histórie nezávislej Kolumbie. Sformovali sa dve dominantné strany, konzervatívci, ktorí pozostávali z triedy vlastníkov pôdy a liberáli, ktorí sa pokúšali o zavedenie agrárnych a ekonomických liberálnych reforiem. Stupňujúce sa nepokoje

prameniace zo súboja konzervatívcov a liberálov v otázke moci, usporiadania spoločnosti a fungovania hospodárstva viedli k formovaniu revolučných ľavicovo orientovaných gerilových skupín v 60. rokoch 20. storočia. Následne vypukla viac ako päťdesiat rokov trvajúca gerilová občianska vojna, ktorá z hľadiska svojho trvania nemá obdoby v novodobých dejinách regiónu Latinskej Ameriky.

Do gerilovej občianskej vojny sa v priebehu rokov jej trvania pridal aj obchod s drogami, nelegálna ťažba zlata, činnosť pravicovo orientovaných paramilitantných skupín a násilie, únosy a vraždy na všetkých stranách konfliktu, vrátane kolumbijskej centrálnej vlády. Z tohto dôvodu je otázka mieru v krajine najväčšou výzvou nielen pre predstaviteľov štátu, ale aj pre celú kolumbijskú spoločnosť, vyžaduje si vysokú mieru recipročných ústupkov a to aj v období po uzatvorení mierovej dohody s FARC, v roku 2016. Situácia si vyžaduje aj pozornosť medzinárodného spoločenstva, aby nedošlo k zvýšeniu nestability v celom volatilnom regióne Latinskej Ameriky, ktorý je v súčasnosti ohrozený situáciou vo Venezuele a civilnými protestmi a nepokojmi v mnohých štátoch regiónu.

V článku analyzujeme príčiny a priebeh občianskeho gerilového konfliktu v Kolumbii, v rokoch 1964 – 2016, pretože bez pochopenia dôvodov vedúcich ku konfliktu je ťažké pochopiť súčasný stav a určiť budúci možný vývoj. Cieľom príspevku je prostredníctvom analýzy príčin vzniku a priebehu gerilovej občianskej vojny v Kolumbii vymedziť hlavné problémy brániace trvalému mieru v krajine a načrtnúť možnosti riešenia tohto konfliktu. Súčasťou príspevku je aj vymedzenie hlavných výziev, ktorým podľa analýzy aktuálnej situácie štát čelí vo vzťahu k vytvoreniu a zachovaniu udržateľného mieru. V príspevku je použitých niekoľko metód skúmania, predovšetkým všeobecné teoretické metódy, medzi ktorými dominuje analýza, historická analýza, dedukcia a komparácia. Použitá literatúra pozostáva prevažne z odborných štúdií, vedeckých príspevkov a publikácií štátnych inštitúcií a medzinárodných organizácií, v anglickom a španielskom jazyku.

1 Gerilová občianska vojna v Kolumbii

Začiatok gerilovej občianskej vojny v Kolumbii možno datovať do roku 1964 a súvisí s vytvorením dvoch povstaleckých gerilových skupín – FARC a ELN.¹ Napriek tomu, tento občiansky konflikt má svoje korene v dávnejšej histórii a súvisí s odlišným pohľadom liberálov a konzervatívcov na usporiadanie spoločnosti a hospodárstva, prakticky už od 19. storočia. Obdobie, ktoré predchádzalo vypuknutiu gerilovej občianskej vojny v Kolumbii je známe ako *la Violencia*² v rokoch 1948 – 1958.³ V podstate išlo o občiansku vojnu medzi Konzervatívnou a Liberálnou stranou v Kolumbii. V roku 1946 bol zvolený za prezidenta republiky konzervatívec *Mariano Ospina Pérez*, ktorého vláda začala využívať represívne zložky na potlačanie opozície, konkrétne členov Liberálnej strany.⁴ Hlavným dôvodom vypuknutia občianskej vojny v rámci *la Violencia* bolo zavraždenie populistického lídra liberálov – *J. E. Gaitána* v roku 1948, ktorého dôsledkom bolo trojdňové povstanie v Bogote, známe ako *el Bogotazo*, nepokoje sa preniesli do vidieckych oblastí.⁵ Konflikty a perzekúcia liberálov

¹ FARC (*Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia*) – Revolučné ozbrojené sily Kolumbie predstavujú marxisticko-leninistickú gerilovú skupinu, ktorá pôvodne reprezentovala záujmy vidiečanov a pozostávala z militantných a roľníckych sebaobranných skupín. ELN (*Ejército de Liberación Nacional*) – Národná oslobodzovacia armáda bola zastúpená študentmi, katolíckymi radikálmi a ľavicovými intelektuálmi sympatizujúcimi s kubánskou revolúciou F. Castra a marxistickou ideológiou. Tieto dve povstalecké skupiny mali podobný program, reprezentovali chudobnejšiu vidiecku časť populácie, boli proti privatizácii prírodného bohatstva, odmietali vplyv USA v krajine a boli proti pravicovému násiliu (UNRIC, 2019).

² Podľa niektorých odborníkov, obdobie *la Violencia* (v preklade zo španielčiny násilie) trvalo od roku 1948 až do roku 1964, resp. 1965, teda do začiatku gerilovej občianskej vojny.

³ BAILEY, N. A. (1967): *La Violencia in Colombia*, s. 561.

⁴ TUREL, A. (2013): *Colombia's La Violencia and How it Shaped the Country's Political system*.

⁵ TUREL, A. (2013): *Colombia's La Violencia and How it Shaped the Country's Political system*.

pokračovali aj počas administratívy nasledujúceho prezidenta *Laureana Gómeza*, ktorý bol taktiež z radov konzervatívco, čo viedlo k vytváraniu ľavicových partizánskych hnutí proti ústrednej vláde. Udalosti sa podpísali na formovaní významných gerilových skupín v 60. rokoch 20. storočia, ako boli v úvode spomínané Revolučné ozbrojené sily Kolumbie či Národná oslobodzovacia armáda. Počas obdobia *la Violencia* prišlo o život približne 200 000 ľudí, spustila sa vlna migrácie vo vnútri krajiny, ale aj za hranice, predovšetkým do susednej Venezuely.⁶

Okrem ideologicko-politických faktorov, ktoré viedli k dlhotrvajúcemu občianskemu konfliktu v Kolumbii, medzi liberálmi, konzervatívami a komunistami (Kolumbijská komunistická strana), možno pridať aj geografickú a ekonomickú dimenziu konfliktu. Občianske konflikty vychádzali z existencie dvoch dominantných politických strán. Konzervatívci vzišli z triedy vlastníkov pôdy, presadzovali centrálnu riadenie štátu, zachovanie *status quo* v krajine a udržiavali úzke vzťahy s katolíckou cirkvou. Na druhej strane, liberáli boli zástancami decentralizovaného federálneho usporiadania štátu, disponovali podporou zo strany obchodníckych a remeselných tried a presadzovali modernizáciu krajiny, ekonomickú liberalizáciu a oddelenie cirkevnej a svetskej moci.⁷ Geografický aspekt spočíval v rozdieloch medzi vidieckymi a mestskými oblasťami a zároveň medzi bohatšími a chudobnejšími regiónmi. Navyše, veľká diverzita reliéfu krajiny spôsobovala komplikácie centrálnej vlády efektívne vykonávať svoju moc nad celým územím štátu.

Ekonomický rozmer konfliktu bol spojený s chudobou, najmä vo vidieckych oblastiach, a s vysokou príjmovou nerovnosťou, ktorá je charakteristická pre celý región. Jedným z hlavných ekonomických dôvodov, ktorý predchádzal gerilovej občianskej vojne, bola koncentrácia pôdy v úzkej skupine veľkostatkárov a z toho vyplývajúca snaha ostatných obyvateľov o prístup k prírodným zdrojom a najmä k pôde, vzhľadom k vtedajšiemu agrárne orientovanému hospodárstvu Kolumbie. Neúspešné agrárne reformy liberálnych vlád a snaha o redistribúciu pôdy sa stali zdrojom sociálneho napätia a polarizácie spoločnosti.⁸ Práve k redistribúcii bohatstva a spravodlivému rozdeleniu pôdy sa hlásali ľavicové gerilové skupiny. Ďalšou príčinou, ktorá viedla k vytváraniu ľavicovo orientovaných gerilových skupín bol samotný kapitalizmus⁹ v Kolumbii. Triedny boj vyplývajúci z kapitalistického usporiadania spoločnosti viedol k hlbokým sociálnym konfliktom.¹⁰ Uvedená skutočnosť je vysvetlením intenzívnej vlny nepokojov po zastrení populistického vodcu liberálov *J. E. Gaitána*, ktorý hlásal vytvorenie sociálne zodpovednejšieho kapitalizmu v krajine.¹¹

Revolučné ozbrojené sily Kolumbie, ako dôsledok *la Violencie*, si prisvojili myšlienky sovietskeho marxizmu, ich zámerom bolo zvrhnúť vládu a zrušiť hierarchickú štruktúru kolumbijskej spoločnosti zavedením socializmu. Gerilová občianska vojna sa oficiálne začala 27. 5. 1964 ozbrojeným útokom kolumbijskej vlády na členov skupiny FARC (vtedy oficiálny názov FARC bol Južný blok).¹² Gerilové skupiny v Kolumbii boli zo začiatku finančne

⁶ Tamže.

⁷ SKRETTEBERG, R. (2015): *Colombias Bloody History*.

⁸ ISAZA, D. P. (2016): *Colombia's old Agrarian Reforms challenge a New Rural Reform to finally benefit the rural poor*, s. 12-15.

⁹ Príkladom dôsledkov kapitalizmu v Kolumbii zo začiatku 19. storočia je tzv. *Banana Massacre* (Banánový masaker) z roku 1928, kedy bol protest robotníkov, protestujúcich proti nízkym platom a zlým pracovným podmienkam, pracujúcich na banánových plantážach pre americkú nadnárodnú spoločnosť *United Fruit Company*, brutálne potlačený vtedajšou vládou Konzervatívnej strany (pod tlakom USA). V rokoch 1930 – 1946 boli pri moci opäť liberáli (obdobie známe ako *Liberálna republika*), ktorí pod vplyvom komunistických myšlienok začali presadzovať rôzne politické a sociálne reformy, spolu s pozemkovou reformou, ktorej zámerom bola redistribúcia pôdy (Britannica, 2019).

¹⁰ EL HERALDO (2015): *Las teorías del origen del conflicto armado en Colombia*.

¹¹ SKRETTEBERG, R. (2015): *Colombias Bloody History*.

¹² Center for International Security and Cooperation (2019): *Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC)*.

podporované Kubou a Sovietskym zväzom a to na ideologickom základe.¹³ Vo všeobecnosti FARC a ELN využívali násilie, únosy a vydieranie ako zdroj príjmov a zároveň tieto formy boli najčastejším prejavom ich činnosti. Odhaduje sa, že ľavicové gerilové skupiny niesli zodpovednosť za 58 % zo všetkých únosov uskutočnených v rokoch 1970 – 2010, ide približne o 25 000 unesených ľudí.¹⁴ Neskôr, v 70. rokoch 20. storočia, začal byť FARC financovaný prostredníctvom príjmov z obchodu s drogami, konkrétne kokaínom, čo prispelo k rastu počtu nových členov a celkovo k posilneniu moci danej skupiny v nasledujúcom období.¹⁵ Rastúci objem vypestovanej koky bol v rokoch 1982 až 2001 sprevádzaný rastúcim počtom členov FARC a ELN, ale aj pravicových paramilitantných skupín a eskaláciou občianskeho konfliktu v krajine.¹⁶ Ako ďalší zdroj príjmov gerilových organizácii možno uviesť nelegálnu ťažbu zlata. Revolučné ozbrojené sily Kolumbie boli podporované aj susednou Venezuelou, predovšetkým bývalý venezuelský socialistický prezident *Hugo Chávez* im poskytoval finančné prostriedky, zbrane a ropu. Odhaduje sa, že H. Chávez poskytol pomoc skupine FARC v hodnote 300 miliónov USD.¹⁷

V 80. rokoch 20. storočia sa začali formovať nelegálne, pravicovo orientované paramilitantné skupiny, ktoré boli organizované najmä veľkostatkármi a bohatými podnikateľmi, za účelom ochrany ich vlastnej bezpečnosti a eliminácie hrozby zo strany ľavicových gerilových skupín.¹⁸ Práve veľkostatkári boli najčastejšími obeťami únosov gerilovými ľavicovými organizáciami. Najväčšou a zastrešujúcou organizáciou pre polovojenské skupiny boli *Spojené sebaobránné sily Kolumbie – AUC*. Skupina bola aktívna od roku 1997 do roku 2006, ale svoje korene mala už v 80. rokoch minulého storočia, kedy spolupracovala s ústrednou vládou v boji proti ľavicovým gerilovým skupinám. Navyše, Spojené sebaobránné sily Kolumbie boli okrem bojov proti FARC a ELN spojené aj s produkciou a obchodovaním s drogami, porušovaním ľudských práv a vraždami mnohých civilistov. Obchod s drogami sa stal hlavným zdrojom príjmov AUC. Neskôr boli Spojené sebaobránné sily Kolumbie označené vládou USA za teroristickú organizáciu a tento status mali až do roku 2014.¹⁹ Členovia AUC často profitovali z úzkych väzieb na kolumbijských zákonodarcov a verejných činiteľov. Proces demobilizácie Spojených sebaobránných síl Kolumbie sa začal v roku 2003 a skončil v roku 2006 počas administratívy prezidenta *Álvara Uribeho* a za podmienok kritizovaných medzinárodným spoločenstvom.²⁰ Demobilizácia AUC viedla k vytvoreniu tzv. neo-paramilitantných nástupníckych skupín.

2 Mierový proces v Kolumbii

Podpísaniu mierovej dohody v roku 2016 medzi predstaviteľmi kolumbijskej vlády a Revolučných ozbrojených síl Kolumbie – ľudovej armády²¹ predchádzali viaceré pokusy o ukončenie gerilovej občianskej vojny. V roku 1982 sa stal prezidentom Kolumbie člen Konzervatívnej strany *Belisario Betancur* a začali sa prvé mierové rokovania vlády s FARC, ktorých výsledkom bolo prijatie tzv. *Dohôd Uribe (Acuerdos de la Uribe)*, v roku 1984.²² Dohody obsahovali ustanovenia o prímerí, záväzok FARC zložiť zbrane, ukončiť únosy, vydieranie a teroristickú činnosť. Na druhej strane, vláda sa zaviazala uskutočniť agrárne,

¹³ GUÁQUETA, A. (2003): Political and Economic Dimensions of the Colombian Conflict, s. 3.

¹⁴ FELTER, C – RENWICK, D. (2017): Colombia's Civil Conflict.

¹⁵ HARPER, L. (2003): Colombia's Civil War Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC).

¹⁶ GUÁQUETA, A. (2003): Political and Economic Dimensions of the Colombian Conflict, s. 13-15.

¹⁷ The Economist (2008): The FARC files. Just how much help has Hugo Chávez given to Colombia's guerrillas.

¹⁸ GUÁQUETA, A. (2003): Political and Economic Dimensions of the Colombian Conflict, s. 3.

¹⁹ FELTER, C – RENWICK, D. (2017): Colombia's Civil Conflict.

²⁰ Colombia Reports (2016): AUC.

²¹ Revolučné ozbrojené sily Kolumbie (FARC) boli v roku 1982 premenované na Revolučné ozbrojené sily Kolumbie – ľudová armáda (FARC-EP), až do roku 2017.

²² UNITED NATIONS PEACEMAKER (1984): Acuerdos de la Uribe.

sociálne, inštitucionálne a iné reformy v štáte. Zmluva garantovala členom FARC možnosť slobodne sa politicky, ekonomicky a spoločensky združovať, dôsledkom čoho bolo vytvorenie ľavicovej politickej strany *Vlastenecká únia (Unión Patriótica – UP)* v roku 1985, z členov skupiny FARC, sociálnych demokratov a členov Kolumbijskej komunistической strany.²³ Vlastenecká únia mala byť alternatívou k dvom dominantným politickým stranám, ktoré obmedzovali fungovanie a existenciu iných politických strán. Strana UP hlásala redistribúciu pôdy, lepšiu zdravotnú starostlivosť a vzdelanie pre chudobnejšiu časť populácie a znárodňovanie viacerých spoločností. V roku 1986 zaznamenali väčší úspech vo voľbách ako iné ľavicové strany v histórii Kolumbie. Uvedené skutočnosti viedli k perzekúcii, zmiznutiam a vraždám predstaviteľov a členov Vlasteneckej únie pravicovými paramilitantnými skupinami, drogovými kartelmi (*Pablo Escobar* taktiež financoval paramilitantné skupiny), úradujúcou vládou a kolumbijskou armádou.²⁴ Dôsledkom čoho bolo pokračovanie násilnej činnosti skupiny FARC, aj napriek Dohodám z Uribe.

V rokoch 1987 – 1998 nedošlo k pokroku pri riešení občianskeho partizánskeho konfliktu, ale naopak nepokoje eskalovali aj v dôsledku vojny proti drogovým kartelom. Zároveň rástol počet členov a moc ľavicových gerilových skupín.²⁵ Mierové rokovania boli obnovené po zvolení konzervatíva *Andrésa Pastranu* za prezidenta v roku 1998. V roku 1999 prebehol veľký celoštátny protest občanov proti skupine FARC a násiliu v krajine pod názvom *No Más* (zo španielčiny Nie viac).²⁶ Na začiatku nového milénia bol prijatý *Plán Kolumbia* za vojenskej a finančnej pomoci USA, počas administratívy *Billa Clintona*. Program bol zameraný na boj proti gerilovému násiliu, posilnenie autority štátu a na zastavenie produkcie a obchodu s drogami. Úspešnosť tohoto plánu je otázna vzhľadom k faktu, že násilie a drogové aktivity v Kolumbii pokračovali ďalej a navyše realizácia plánu si vyžiadala tisícky obetí a vysídlenie mnohých obyvateľov Kolumbie.²⁷ Kontroverzia spočíva aj v otázke či záujmy USA v Kolumbii reflektovali záujmy kolumbijskej vlády. Avšak, Plán Kolumbia znamenal začiatok úpadku partizánskej skupiny FARC a prispel k posilneniu autority centrálnej vlády v krajine. Myšlienky mierového riešenia konfliktu boli pozastavené zvolením pravicového prezidenta *Álvara Uribeho* v roku 2002, ktorý bol zástancom tvrdého vojenského potlačenia gerilových skupín bez akýchkoľvek kompromisov.²⁸

Možnosť znovu obnoviť mierové rokovania medzi vládou Kolumbie a predstaviteľmi FARC bola opäť reálna so zvolením nového prezidenta v roku 2010, ktorým sa stal *Juan Manuel Santos*. O dva roky neskôr, predstavitelia Revolučných ozbrojených síl Kolumbie súhlasili so začatím oficiálnych mierových negociácií s kolumbijskou vládou a za medzinárodnej asistencie. Podľa viacerých odborníkov bolo pristúpenie k mierovému procesu dôsledkom oslabenej pozície gerilovej skupiny FARC vplyvom udalostí z rokov 2000 – 2010.²⁹ Výsledkom rokovaní počas piatich rokov medzi vládou *J. M. Santosa* a partizánskou skupinou FARC, reprezentovanou vodcom *Rodrigom Londoňom*, bolo podpísanie mierovej dohody v septembri 2016 v Havane, ktorá formálne ukončila 52 rokov trvajúci ozbrojený občiansky konflikt. Podpísaná dohoda podliehala ratifikácii občanmi v referende, kde bola tesným výsledkom odmietnutá, čo je dôkazom rozdelenia spoločnosti v otázke akým spôsobom by mal byť nastolený mier v štáte. Avšak, v novembri 2016 bola revidovaná mierová dohoda ratifikovaná Kongresom Kolumbijskej republiky a nadobudla svoju účinnosť.³⁰ Zavedená bola tzv. *DDR stratégia*, pod dohľadom OSN, teda demobilizácia, demilitarizácia a reintegrácia pre

²³ Center for International Security and Cooperation (2019): Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC).

²⁴ Colombia Reports (2014): Patriotic Union.

²⁵ BBC News (2018): Colombia profile – Timeline.

²⁶ SHIFTER, M. (2012): Plan Colombia: A Retrospective.

²⁷ FELTER, C – RENWICK, D. (2017): Colombia's Civil Conflict.

²⁸ ARSENAULT, CH. (2014): Did Colombia's war on drugs succeed?

²⁹ FELTER, C – RENWICK, D. (2017): Colombia's Civil Conflict.

³⁰ BBC News (2018): Colombia profile – Timeline.

viac ako 7 000 kombatantov skupiny FARC.³¹ Dňa 27. 6. 2019 došlo k oficiálnemu ukončeniu procesu odzbrojovania bývalých bojovníkov Revolučných ozbrojených síl Kolumbie.³² Napriek tomu, malé skupiny rebelov, disidentov a producentov kokaínu pretrvali alebo sa stali členmi ELN a odmietli plniť záväzky mierovej dohody.³³ Zdá sa, že najväčšou výzvou zostáva reintegrácia bývalých členov FARC do civilného a politického života.

Počas mierových rokovaní bolo prediskutovávaných šesť hlavných bodov, ktoré sú súčasťou mierovej dohody. Jedným z nich bola komplexná agrárna reforma s cieľom zlepšiť životné podmienky obyvateľov vidieka. Mal byť založený tzv. *Pozemkový fond* pre voľnú distribúciu pôdy obyvateľom vidieka bez pôdy alebo s nedostatkom pôdy a mal byť zabezpečený prístup tejto časti populácie k úverom a mali im byť poskytnuté dotácie. Druhý bod sa týkal možnosti pre bývalých členov skupiny FARC aktívne sa zúčastňovať na politickom živote, za účelom posilniť politický pluralizmus v štáte. Dôsledkom čoho bolo vytvorenie politickej strany *Alternatívne spoločné revolučné sily* s akronymom *FARC (Fuerza Alternativa Revolucionaria del Común)* v roku 2017.³⁴ Súčasťou druhého bodu bolo aj zlepšenie politických práv občanov, politické a volebné reformy. Bod tri sa týkal definitívneho ukončenia ozbrojeného konfliktu a podmienok odzbrojenia. Vo štvrtom bode sa uvádza riešenie problému produkcie a obchodu s nelegálnymi drogami. Ďalší bod bol o dohode týkajúcej sa obetí konfliktu a vyšetrovania spáchaných trestných činov na špeciálnych *ad hoc* trestných súdoch. Súčasťou tohto bodu je aj skrátenie doby väzby a udelenie amnestií pre páchatel'ov menej závažných trestných činov. Posledný bod je o implementačných a overovacích mechanizmoch.³⁵ Proces negociácií medzi vládou a FARC spočíval predovšetkým v zlepšení životnej úrovne chudobnejšej vidieckej populácie a v otázke budúcnosti členov FARC.

3 Vývoj situácie v krajine po uzavretí mierovej dohody a jej perspektívy

Silná polarizácia spoločnosti je následkom odlišného pohľadu obyvateľov Kolumbie na spôsob ustanovenia mieru v krajine. Dôkazom je veľmi tesný výsledok referenda³⁶ z roku 2016, kedy časť kolumbijskej populácie súhlasila s pacifickým riešením viac ako polstoročného ozbrojeného konfliktu a druhá časť bola za spravodlivé potrestanie zločinov spáchaných príslušníkmi gerilových skupín. Dôvodom bola tiež nedôvera týchto obyvateľov v skutočné ukončenie násillia v dôsledku predchádzajúcich mierových rokovaní, ktoré zlyhali. Avšak, zlyhanie predchádzajúcich mierových procesov nebolo vždy spôsobené jednostranne skupinou FARC, ale svoj podiel na tom zohrávala aj centrálna vláda (napr. perzekúcia členov Vlasteneckej únie). Ďalší dôkaz rozdelenia spoločnosti v otázke mierového procesu v krajine a jej budúceho vývoja poskytujú výsledky prezidentských volieb z roku 2018, kedy relatívne tesne zvíťazil pravicový kandidát *Iván Duque*, ako odporca mierovej dohody z roku 2016, nad ľavicovým kandidátom *Gustavom Petrom*, bývalým členom ľavicovej gerilovej skupiny, ktorý sa hlásal k podpore plnenia mierovej dohody. Petro sa stal ľavicovým prezidentským kandidátom s najväčším počtom hlasov v histórii Kolumbie.

³¹ UN News (2019): Colombia's peace process developments a precious opportunity to end violence for good, says UN Mission head.

³² Center for International Security and Cooperation (2019): Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC).

³³ ACOSTA, L. J. – MURPHY, H. (2019): Exclusive: Thousands of Colombian FARC rebels return to arms despite peace accord – military intelligence report.

³⁴ Tamže.

³⁵ PRESIDENCIA DE LA REPÚBLICA (2016): Summary of Colombia's Agreement to End Conflict and Build Peace.

³⁶ 50,2 % voličov odmietlo mierovú dohodu, zatiaľ čo 49,8 % voličov súhlasilo s touto dohodou. Väčšina regiónov, v ktorých FARC vykonával aktívne svoju činnosť hlasovali za prijatie dohody, s výnimkou Bogoty. Zatiaľ čo regióny, ktorých sa násillie praktizované skupinou FARC nedotklo až v takej miere, hlasovali proti prijatiu tejto dohody. Navyše, väčšina vidieckych oblastí bolo za prijatie mierovej dohody (BBC News).

Duque je členom konzervatívnej strany *Demokratický stred* založenej bývalým prezidentom *Álvarom Uribem*, ktorý bol hlavným odporcom prijatia mierovej dohody a pacifického riešenia kolumbijského konfliktu.³⁷ Uribe bol iniciátorom kampane *No (Nie)* pred referendum v roku 2016, na základe ktorej sa snažil presvedčiť obyvateľov Kolumbie odmietnuť mierovú dohodu s FARC. Iván Duque pozastavil vykonávanie mnohých ustanovení mierovej dohody a obmedzil financovanie zmluvou vytvoreného jurisdikčného mechanizmu, čo brzdí efektívnu reintegráciu bývalých členov FARC a rozvoj vidieckych oblastí. Súčasný prezident obvinil venezuelského prezidenta *Nicolása Madura*, že poskytuje pomoc disidentom a menším gerilovým skupinám, ktoré sú často spojené s obchodom s drogami, čím prispieva k destabilizácii Kolumbie.³⁸ Na druhej strane, Kolumbia je najviac ovplyvneným štátom regiónu venezuelskou krízou, o čom svedčí aj počet imigrantov z Venezuely. Činnosť prezidenta I. Duqueho ohrozuje ustanovenia mierovej dohody z roku 2016, čoho dôkazom je aj výzva na opätovnú mobilizáciu prívržencov skupiny FARC v auguste 2019 a to zo strany jej bývalých veliteľov.³⁹ Jeden z bývalých veliteľov *Iván Marquéz* prehlásil: „*nikdy sme neboli ideologicky porazený*“, čo je reakciou na nespokojnosť s ohrozovaním plnenia mierovej dohody zo strany súčasnej vlády.⁴⁰ Napriek tomu, líder politickej strany FARC *Rodrigo Londoño* vyhlásil, že strana bude pokračovať v súlade s prijatou mierovou dohodou.

Ďalšou výzvou pre dosiahnutie trvalého mieru v krajine je uzavretie dohody a demobilizácia druhej najväčšej gerilovej skupiny ELN, s ktorou vláda J. M. Santosa začala mierové rokovania v roku 2017, ale začiatkom roka 2019 ich prezident I. Duque prerušil.⁴¹ Stále aktívna Národná oslobodzovacia armáda, ktorej počet členov v uplynulom období vzrástol a jej možná spolupráca s aktivizujúcou sa demobilizovanou gerilovou skupinou FARC sú veľkou hrozbou pre trvalý mier v Kolumbii. Riešenie vnútro politickej situácie je dôležité aj pre zachovanie mieru a stabilného politického vývoja v celom regióne Latinskej Ameriky, v dôsledku ohrozovania tejto stability politickou, ekonomickou a migračnou krízou v susednej Venezuele alebo občianskymi nepokojmi v niektorých štátoch ako napr. v Čile či Ekvádore. Na základe čoho by sa mal zvýšiť záujem štátov regiónu o vyriešenie komplikovanej situácie v Kolumbii, bez ohľadu na politickú ideológiu vládnucich elít.

Záver

Po získaní nezávislosti Kolumbie sa záujmy jednotlivých spoločenských tried premietli do vytvorenia dvoch dominantných politických strán, ktorých ideologický boj mnohokrát prerástol do ozbrojeného konfliktu. Partizánska občianska vojna v Kolumbii z rokov 1964 – 2016 predstavovala ozbrojený konflikt medzi ľavicovými gerilovými skupinami, kolumbijskou vládou, pravicovými paramilitantnými skupinami a organizáciami obchodujúcimi s drogami. Príčiny vzniku konfliktu, ktorému predchádzalo obdobie známe ako *la Violencia*, možno rozdeliť na ideologicko-politické, geografické a ekonomické. Mierový proces so skupinou FARC, ktorý bol zavŕšený uzavretím mierovej dohody v roku 2016 však stále zostáva otvorený a otázky pre prípad druhej najväčšej gerilovej skupiny ELN. Prijatie tejto dohody predchádzali mnohé mierové rokovania, od roku 1982, ktoré často záviseli od pohľadu jednotlivých prezidentov na riešenie konfliktu. Vyvinuli sa dve základné línie politiky voči ľavicovým gerilovým skupinám a to pacifické riešenie sporu, založené na vzájomných ústupkoch a kompromisoch a vojenský, tvrdý prístup k riešeniu občianskeho konfliktu. Striedanie týchto dvoch línií v závislosti od administratívy konkrétneho prezidenta považujeme za hlavný dôvod brániaci faktickému ukončeniu viac ako polstoročného konfliktu.

³⁷ BBC News (2016): Colombia referendum: Voters reject Farc peace deal.

³⁸ JANETSKY, M. (2019): How to Keep the Colombian Peace Deal Alive.

³⁹ DANIELS, J. P. (2019): Former Farc commanders say they are returning to war despite 2016 peace deal.

⁴⁰ Tamže.

⁴¹ VALENCIA, R. (2019): Should Colombia Give Up on Peace Talks With the ELN?

Príkladom odlišného politického postoja k nastoleniu mieru v Kolumbii je administratíva posledných štyroch prezidentov: *Andrés Pastrana* (1998 – 2002) obnovil mierové rokovania s FARC, ktoré boli následne znovu ukončené *Álvarom Uribem* (2002 – 2010) hlásajúcim sa k tvrdému vojenskému potlačeniu gerilových skupín. K mierovému procesu opäť pristúpil *Juan Manuel Santos* (2010 – 2018), ktorému sa podarilo uzavrieť mierovú dohodu s FARC, ktorej existencia je ohrozovaná súčasným prezidentom *Ivánom Duquem* (2018 – 2022) sympatizujúcim s nekompromisným, tvrdým postojom k bývalej gerilovej skupine FARC. Sme toho názoru, že neexistencia politického konsenzu a polarizácia politickej scény, ktorá má historické korene, bránia prijatiu celospoločenského konsenzu v otázkach vysporiadania sa s minulosťou a nastolením udržateľného kolumbijského mieru. Zjednotený politický pohľad na riešenie konfliktu by významne obmedzil silnú polarizáciu spoločnosti a mohol by viesť k orientácii na budúcnosť a mier. Vysvetlením tejto úvahy je skutočnosť, že zločiny neboli páchané len ľavicovými gerilovými skupinami, ale aj paramilitantnými organizáciami, drogovými kartelmi a dokonca aj samotnou kolumbijskou vládou.

Otvorený dialóg o konkrétnych potrebách a riešeniach medzi centrálnou vládou, jednotlivými ideologicko-politickými skupinami a zástupcami všetkých skupín obyvateľstva by mohol viesť k budúcemu mierovému vývoju v Kolumbii. Dôležitá je aj pozornosť medzinárodného spoločenstva pre riešenie kolumbijského konfliktu, predovšetkým štátov regiónu Latinskej Ameriky, z dôvodu ohrozenej stability regiónu najmä vplyvom venezuelskej krízy. Za najväčšie výzvy, ktorým v súčasnosti čelí kolumbijská vláda považujeme:

- pokračovanie v implementácii a rešpektovanie mierovej dohody z roku 2016,
- uzavretie dohody s ELN a jej následná demobilizácia, odzbrojenie a reintegrácia,
- normalizácia vzťahov s Venezuelou pre stabilný vývoj oboch štátov a celého regiónu,
- efektívne agrárne, inštitucionálne a štrukturálne reformy pre rovnomerný ekonomický rozvoj.

Použitá literatúra:

1. ACOSTA, L. J. – MURPHY, H. (2019): Exclusive: Thousands of Colombian FARC rebels return to arms despite peace accord – military intelligence report. [online]. In: *Reuters*, 5. 6. 2019. [Citované 4. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-colombia-rebels-exclusive/exclusive-thousands-of-colombian-farc-rebels-return-to-arms-despite-peace-accord-military-intelligence-report-idUSKCN1T62LO>
2. ARSENAULT, CH. (2014): Did Colombia's war on drugs succeed? In: *Al Jazeera*, 22. 5. 2014. [Citované 3. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/05/did-colombia-war-drugs-succeed-201452264737690753.html>
3. BAILEY, N. A. (1967): La Violencia in Colombia. In: *Journal of Inter-American Studies*, 1967, roč. 9, č. 4, s. 561-575.
4. BBC News (2018): Colombia profile – Timeline. [online]. 2018. [Citované 28. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-19390164>
5. Center for International Security and Cooperation (2019): Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC). [online]. 2019. [Citované 30. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/revolutionary-armed-forces-colombia-farc>
6. Colombia Reports (2014): Patriotic Union. [online]. 2014. [Citované 30. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://colombiareports.com/patriotic-union/>
7. Colombia Reports (2016): AUC. [online]. 2006. [Citované 2. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://colombiareports.com/auc/>

8. DANIELS, J. P. (2019): Former Farc commanders say they are returning to war despite 2016 peace deal. [online]. In: *The Guardian*, 29. 8. 2019. [Citované 6. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/29/ex-farc-rebels-announce-offensive-despite-peace-deal-colombia-video>
9. EL HERALDO (2015): Las teorías del origen del conflicto armado en Colombia. [online]. 2015. [Citované 1. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.elheraldo.co/politica/las-teorias-del-origen-del-conflicto-armado-en-colombia-184562>
10. FELTER, C. – RENWICK, D. (2017): Colombia's Civil Conflict. [online]. In: *Council on Foreign Relations*, 11. 1. 2017. [Citované 27. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.cfr.org/background/colombias-civil-conflict>
11. GUÁQUETA, A. (2003): Political and Economic Dimensions of the Colombian Conflict. [online]. 2003. [Citované 27. 10. 2019.] Dostupné na internete: lasa.international.pitt.edu
12. HARPER, L. (2003): Colombia's Civil War Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC). [online]. 2003. [Citované 30. 10. 2019.] Dostupné na internete: <http://www.cocaine.org/colombia/farc.html>
13. ISAZA, D. P. (2016): Colombia's old Agrarian Reforms challenge a New Rural Reform to finally benefit the rural poor. [online]. 2016. [Citované 1. 11. 2019.] Dostupné na internete: www.lse.ac.uk
14. JANETSKY, M. (2019): How to Keep the Colombian Peace Deal Alive. [online]. In: *Foreign Policy*, 8. 9. 2019. [Citované 5. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://foreignpolicy.com/2019/09/08/how-to-keep-the-colombian-peace-deal-alive-farc-duque-uribe-colombia/>
15. MCGREEVEY, W. P. et al. (2019): Colombia. [online]. In: *Encyclopedia Britannica*, 2019. [Citované 2. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.britannica.com/place/Colombia>
16. PRESIDENCIA DE LA REPÚBLICA (2016): Summary of Colombia's Agreement to End Conflict and Build Peace. [online]. 2016. [Citované 5. 11. 2019.] Dostupné na internete: www.altocomisionadoparalapaz.gov.co
17. SHIFTER, M. (2012): Plan Colombia: A Retrospective. [online]. In: *Americas Quarterly*, 2012. [Citované 28. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.americasquarterly.org/node/3787>
18. SKRETTEBERG, R. (2015): Colombias Bloody History. [online]. 2015. [Citované 2. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.nrc.no/perspectives/2015/nr-4/colombias-bloody-history/>
19. The Economist (2008): The FARC files. Just how much help has Hugo Chávez given to Colombia's guerrillas. [online]. 2008. [Citované 2. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.economist.com/the-america/2008/05/22/the-farc-files>
20. TUREL, A. (2013): Colombia's La Violencia and How it Shaped the Country's Political system. [online]. 2013. [Citované 29. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.e-ir.info/2013/03/20/colombias-la-violencia-and-how-it-shaped-the-countrys-political-system/>
21. UN News (2019): Colombia's peace process developments a precious opportunity to end violence for good, says UN Mission head. [online]. 2019. [Citované 3. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://news.un.org/en/story/2019/10/1048981>
22. UNITED NATIONS PEACEMAKER (1984): Acuerdos de la Uribe. [online]. 1984. [Citované 29. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://peacemaker.un.org/colombia-acuerdouribe84>
23. VALENCIA, R. (2019): Should Colombia Give Up on Peace Talks With the ELN? [online]. In: *World Politics Review*, 26. 2. 2019. [Citované 6. 11. 2019.] Dostupné na

- internete: <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/27512/should-colombia-give-up-on-peace-talks-with-the-eln>
24. ZACKRISON, J. L. (1989): La Violencia in Colombia: An Anomaly in Terrorism. [online]. 1989. [Citované 29. 10. 2019.] Dostupné na internete: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/JCS/article/view/14865>

Kontakt:

Ing. Peter Jančovič

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: peter.jancovic@euba.sk

SÚČASNÝ STAV ČÍNSKÝCH INVESTÍCIÍ V EURÓPSKEJ ÚNII SO ZRETEĽOM NA VYŠEHRADSKÚ SKUPINU

THE CURRENT STATE OF CHINESE INVESTMENTS IN THE EUROPEAN UNION REGARDING THE VISEGRAD GROUP

Tomáš Kajánek

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: tomas.kajANEK@euba.sk

Abstrakt: Príspevok analyzuje prítomnosť čínskych investícií v Európskej únii so zreteľom na región Vyšehradskej skupiny. Jeho hlavným cieľom je preskúmať posledné dostupné údaje o geografickej a odvetvovej štruktúre čínskych PZI vo V4. Medzi hlavné metódy použité pri spracovaní príspevku môžeme zaradiť analýzu a komparáciu. Príspevok vychádza z dostupnej knižnej literatúry a štatistických údajov Štatistického úradu Európskych spoločenstiev (Eurostat) a viacerých centrálnych bánk členských štátov EÚ. Prvá časť príspevku je zameraná na priblíženie celkovej úrovne PZI v EÚ a alokácii čínskych PZI v EÚ. Druhá časť sa jednotlivo venuje štátom V4 pre lepšie pochopenie rozdielnej prítomnosti čínskych PZI. Práca obsahuje tri tabuľky.

Kľúčové slová: Vyšehradská skupina, Európska únia, Čína, priame zahraničné investície, nová hodvábná cesta

JEL klasifikácia: F15, F21

Abstract: This article analyses the presence of Chinese investments in the European Union while paying special attention to the Visegrad Group. Its main goal is to present the latest available data concerning Chinese investments in the V4 countries. The main methods used in the article are analysis and comparison. In particular, available literature and statistical data from the Statistical Office of the European Communities (Eurostat) and several central banks of the EU member states were used in the article. The first part of the article focuses on the approximation of the overall level of FDI in the EU and the distribution of Chinese FDI in the EU. The second part is individually dedicated to the V4 countries to better understanding of different presence of Chinese FDI. The article contains three tables.

Key words: the Visegrad Group, the European union, China, foreign direct investment, new silk road

JEL Classification: F15, F21

Úvod

Postupná liberalizácia medzinárodného obchodu v uplynulom storočí podnietila záujem výrobcov o hľadanie efektívnejších, rozumnejších a zmysluplnejších možností podnikania a dosahovania vyššieho zisku. Realizácia medzinárodných investícií, ktoré najčastejšie rozdeľujeme na priame a portfóliové so sebou prináša celý rad výhod a nevýhod tak pre krajiny pôvodu ako aj pre hostiteľskú krajinu. Za rastom medzinárodných investícií v uplynulých dekádach môžeme hľadať okrem liberalizácie (či už na regionálnej alebo globálnej úrovni) medzinárodného obchodu aj zlepšovanie informačných a komunikačných technológií, rast medzinárodnej výroby a služieb, rast objemu svetového dopytu a spotreby a v neposlednom rade aj globalizáciu ako takú.¹ Európska únia ako najhlbšie integračné zoskupenie svetového hospodárstva ponúka štyri slobody jednotného trhu nie len päťsto miliónom Európanov, ale aj

¹ BALÁŽ, P. a kol. (2010): *Medzinárodné podnikanie*. Bratislava: Sprint dva, 2010. ISBN 978-80-89393-18-3.

zahraničným investorom, ktorí sa rozhodnú vložiť kapitál do jedného z dvadsiatich ôsmich členských štátov. Zahraniční investori tak majú na výber 28 členských štátov EÚ, v ktorých môžu realizovať svoje investičné zámery.

1 Celkový objem investícií z tretích krajín do EÚ28

Svetové hospodárstvo od roku 2015 zaznamenáva každoročný pokles priamych zahraničných investícií (PZI). Za týmto trendom stojí pomalší rast HDP najväčších svetových hospodárstiev a pokles investičnej aktivity mnohých z nich. Zatiaľ čo celosvetovo v období rokov 2015 – 2018 došlo k poklesu PZI na úrovni 35 %, EÚ zaznamenala pokles až o 46 %.² Najväčší podiel na tomto trende má pokles bilaterálnej investičnej aktivity amerických a európskych firiem. Spojené štáty americké v minulom roku stiahli z trhu EÚ investície v objeme viac než 177 miliárd USD.³ Z hľadiska posledných dostupných stavových údajov o PZI prichádzajúcich do EÚ z tretích krajín za rok 2017 sú najväčšími zahraničnými investormi nielen hospodársky najväčšie štáty svetového hospodárstva,⁴ ale aj viaceré štáty tradične označované ako daňové raje (pozri tabuľka č. 1). Za účelom znižovania daňových únikov prijala Rada EÚ na zasadnutí ministrov hospodárstva a financií v decembri 2017 prvú čiernu listinu daňových rajov, na ktorej sa pôvodne nachádzalo 17 štátov. Počas uplynulých dvoch rokov došlo v mnohých daňových rajoch k prehodnoteniu daňových politik a tak posledným významným investorom v EÚ z čiernej listiny daňových rajov po marcovej revízii zostávajú Bermudy.⁵

Tabuľka č. 1: Objem PZI z tretích krajín v EÚ ku decembru 2017

	Objem PZI z tretích krajín v mld. €	Percentuálny podiel na celkovom objeme PZI z tretích krajín
Celkový objem PZI	6 295	100,0 %
Spojené štáty americké	2 184	34,7 %
Švajčiarsko	802	12,7 %
Bermudy	572	9,1 %
Jersey	306	4,9 %
Kajmanie ostrovy	300	4,8 %
Kanada	293	4,7 %
Japonsko	229	3,6 %
Čína (vrát. Honkongu)	216	3,4 %
Curaçao	132	2,1 %
Gibraltár	132	2,1 %
Zvyšok sveta	1 129	17,9 %

Zdroj: Vlastné spracovanie autora podľa údajov: EUROSTAT. (2018): *Foreign Direct Investment stocks at the end of 2017*. [online]. 20. 12. 2018. [Citované 10.9.2019]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9460172/2-20122018-BP-EN.pdf/65ec907b-804c-4f41-b093-976919369ff3>

² UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT. (2019): *World Investment Report 2019*. New York: United Nations Publications, 2019.

³ Rovnako aj európski investori v roku 2018 znížili objem PZI v USA o 165 miliárd.

⁴ EUROSTAT. (2019): *EU Foreign Direct Investment flows in 2018*. [online]. 17. 7. 2019. [Citované 10. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190717-1>

⁵ EUROPEAN COMMISSION. (2019): *Questions and answers on the EU list of non-cooperative tax jurisdictions*. [online]. 12. 3. 2019. [Citované 10.9.2019]. Dostupné na internete: https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-19-1629_en.htm

2 Čínske investície v Európe

Zatiaľ čo podiel amerických investícií na celkovom objeme PZI v členských štátoch EÚ v roku 2018 klesol, nárast zaznamenali kanadské, švajčiarske a čínske investície. Práve čínska zahraničná politika a prílev čínskeho kapitálu na starý kontinent v uplynulej dekáde zvyšuje pozornosť lídrov európskych štátov ale aj najvyšších predstaviteľov EÚ. Snáď najznámejšími príkladmi megalomanských investičných projektov s čínskym pozadím v Európe je postupný odkup gréckeho prístavu Pireus, intenzívne budovanie infraštruktúry na západnom Balkáne alebo investície v oblasti energetiky v Portugalsku či Taliansku.

Z pohľadu čínskych investícií v EÚ sú najatraktívnejšími štátmi predovšetkým Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska, Nemecko, Taliansko a Francúzsko. Menované štáty spolu zastupujú približne 64,5 % čínskych PZI v EÚ.⁶ Samotné Spojené kráľovstvo je hositeľom takmer 31 % čínskych PZI. Čínske investície na britských ostrovoch výrazne posilnili predovšetkým po roku 2008, kedy svetové hospodárstvo zasiahla finančná kríza. Pre čínsku ekonomiku tak išlo o jedinečnú príležitosť preniknúť do členských štátov EÚ nákupom aktív či už súkromných alebo štátnych firiem. V posilňovaní bilaterálnych obchodných a investičných vzťahov s Čínou je Spojené kráľovstvo odhodlané pokračovať aj po vystúpení z EÚ, čo potvrdil aj britský minister pre investície počas návštevy Číny v auguste tohto roku.⁷ Najväčšia časť čínskych PZI v Spojenom kráľovstve smeruje do poľnohospodárstva, potravinárskeho priemyslu a obchodu s nehnuteľnosťami. V prípade Nemecka a Talianska, štátov, ktoré sú hositeľmi približne 14,5 % resp. 10 % čínskych PZI v EÚ sme taktiež svedkami politiky otvorených dverí pre ďalšie investície. Nemecká kancelárka Angela Merkelová počas návštevy Číny začiatkom septembra 2019 potvrdila záujem o ďalší rozvoj bilaterálnej investičnej aktivity s Čínou s malými výhradami.⁸ Nemecko totiž v roku 2018 po zdĺhavých rokovaníach znížilo prahové hodnoty PZI pôvodom mimo štátov EÚ, ktoré môže nemecká vláda zamietnuť z dôvodu zachovania štátnej bezpečnosti. Nemecká kancelárka však zdôraznila, že prijatý zákon nepredstavuje obranný nástroj pred čínskymi investíciami, ale pred zahraničnými investíciami vôbec. Taliansko významne posilnilo bilaterálne investičné vzťahy s Čínou začiatkom tohto roka keď ako prvý západoeurópsky štát podpísalo s Čínou memorandum o porozumení týkajúce sa čínskej iniciatívy Nová hodvábna cesta. Ostatná časť čínskych PZI je nerovnomerne alokovaná vo zvyšných členských štátoch EÚ. Región Beneluxu je rovnako ako trojica severských štátov hositeľom 9,5 % čínskych PZI a štáty Pyrenejského polostrova približne 6 %. Zvyšných 16 štátov hostí spoločne len približne 10,5 % PZI (pozri tabuľka č. 2).

Rozdiely v alokácii čínskych PZI v Európe majú svoje logické opodstatnenie vychádzajúce z komparatívnych výhod západných európskych štátov v porovnaní so strednou či východnou Európou alebo štátmi Balkánskeho polostrova. Rovnako veľké rozdiely existujú aj pri sledovaní alokácie PZI do priemyselných odvetví, resp. odvetví služieb. V najväčších členských štátoch EÚ sú najatraktívnejšími odvetviami energetika, automobilový a strojársky priemysel. V regióne strednej a východnej Európy má najsilnejšie zastúpenie sektor informačných technológií a ťažobný a elektrotechnický priemysel.⁹

⁶ Z objemu čínskych PZI v rokoch 2000 – 2018.

⁷ DEPARTMENT FOR INTERNATIONAL TRADE. (2019): *UK-China trade relations championed by investment minister visit*. [online]. 21. 8. 2019. [Citované 11. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.gov.uk/government/news/uk-china-trade-relations-championed-by-investment-minister-visit>

⁸ BLOOMBERG. (2019): *Merkel Says Germany Open to Chinese Business as Stance Hardens*. [online]. 6. 9. 2019. [Citované 11. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-09-06/merkel-tells-china-investment-welcome-in-germany-reuters-says>

⁹ HANEMANN, T. – HUOTARI, M. (2015): *Preparing for a New Era of Chinese Capital*. [online]. Jún 2015. [Citované 12. 9. 2019]. Dostupné na internete: https://www.merics.org/sites/default/files/2017-09/COFDI_2015_EN.pdf

Tabuľka č. 2: Rozdelenie čínskych PZI počas obdobia 2000 – 2018 v štátoch EÚ

Štát	Podiel PZI	Štát	Podiel PZI
Spojené kráľovstvo	30,79 %	Poľsko	0,93 %
Nemecko	14,45 %	Dánsko	0,80 %
Taliansko	10,05 %	Česko	0,67 %
Francúzsko	9,39 %	Rakúsko	0,67 %
Holandsko	6,50 %	Rumunsko	0,60 %
Fínsko	4,79 %	Malta	0,54 %
Švédsko	4,00 %	Bulharsko	0,27 %
Portugalsko	3,94 %	Chorvátsko	0,21 %
Španielsko	2,95 %	Slovinsko	0,21 %
Írsko	1,97 %	Cyprus	0,14 %
Luxembursko	1,58 %	Slovensko	<0,1 %
Maďarsko	1,58 %	Estónsko	<0,1 %
Belgicko	1,44 %	Litva	<0,1 %
Grécko	1,26 %	Lotyšsko	<0,1 %

Zdroj: Vlastné spracovanie autora podľa údajov: HANEMANN, T. – HUOTARI, M. – KRATZ, A. (2019): *Chinese FDI in Europe: 2018 Trends and Impact of New Screening Policies*. Berlin: Mercator Institute for China Studies, 2019. ISSN 2509-4319.

Po globálnej finančnej kríze v roku 2008, kedy sa svetové hospodárstvo snažilo vysporiadať s neočakávanou recesiou, sa čínske firmy čoraz intenzívnejšie začali zaujímať o investovanie v regióne strednej Ázie a strednej a východnej Európy. Z pohľadu Číny totiž štáty nachádzajúce sa v týchto oblastiach aktuálne nie sú významnými či už obchodnými alebo investičnými partnermi. Na druhej strane však tieto štáty disponujú hneď niekoľkými komparatívnymi výhodami. Štáty strednej a východnej Európy sú vo väčšine prípadov členskými štátmi EÚ. V prípade Balkánskeho polostrova, Bulharsko, Rumunsko, Grécko a Chorvátsko už členmi únie sú, ostatné štáty sa o získanie členstva v súčasnosti snažia, t.j. sú kandidátmi, resp. potenciálnymi kandidátmi na vstup. Berúc do úvahy ekonomický potenciál 11 členských štátov EÚ (Bulharska, Chorvátska, Česka, Estónska, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Poľska, Rumunska, Slovenska, Slovinska) a 5 balkánskych štátov (Albánska, Bosny a Hercegoviny, Čiernej Hory, Severného Macedónska, Srbska) sa na podnet Číny uskutočnilo v roku 2012 prvé stretnutie premiérov formátu 16+1. Čínsky premiér Wen Jiabao sa stretol s európskymi predstaviteľmi v poľskej Varšave, kde Jiabao odprezentoval 12 čínskych opatrení na podporu priateľskej spolupráce so štátmi strednej a východnej Európy.¹⁰ Tieto opatrenia boli zamerané okrem iného na zvýšenie objemu vzájomného obchodu európskych štátov s Čínou, budovanie infraštruktúry a ekonomických/technologických zón v Európe, vzájomné poskytovanie štipendií, založenie agentúry pre podporu vzájomného cestovného ruchu a pod.¹¹ Táto iniciatíva vyvolala vlnu nespokojnosti a neistoty v ostatných členských štátoch EÚ ale aj v Spojených štátoch amerických, ktoré predstavujú pre EÚ významného obchodného i bezpečnostného partnera. Na spoločných rokovaníach sa preto zúčastňuje aj zastúpenie EÚ, ktoré dozerá na podobu podpisovaných dokumentov. Od roku 2012 sa stretnutie konalo raz ročne, vždy v inom členskom štáte formátu 16+1. Za zmienku stojí štvrté stretnutie premiérov

¹⁰ GREŠŠ, M. (2017): Čínske investície v regióne strednej a východnej Európy. In: *Medzinárodné vzťahy 2017: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2017, s. 337-344. Bratislava: Ekonóm. ISBN 978-80-225-4488-7.

¹¹ Zoznam 12 čínskych opatrení je dostupný na https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/wjbispg_665714/t928567.shtml

v čínskom meste Suzhou v novembri 2015. Konkrétne výzvy a ciele, ktoré si formát 16+1 z roka na rok stanovoval sa ukázali ako nereálne a na stretnutí v Číne tak premiéri upustili od ďalšieho nereálneho plánovania a zamerali sa na hodnotenie dosiahnutých úspechov. Očakávania, podľa ktorých mali byť najväčšími beneficiarmi čínskych PZI Maďarsko s Poľskom sa nenaplnili. Ukázalo sa, že z pôvodného plánu 12 čínskych opatrení najviac profitovali balkánske štáty, najmä v oblasti energetiky a infraštruktúry.¹² Posledný, ôsmy spoločný summit 16+1 sa uskutočnil 11. – 12. apríla 2019 v chorvátskom meste Dubrovnik. Významnou udalosťou počas summitu bolo rozšírenie platformy spolupráce na nový formát 17+1. Novým členom sa stalo Grécko, ktoré o pristúpení rokovalo samostatne s Čínou. Ide o logický krok, nakoľko je všeobecne známe, že Grécko začína zohrávať významnú rolu v doprave čínskeho tovaru na územie EÚ. Druhý najväčší európsky prístav v Stredomorí, ktorý postupne obsadzuje čínska spoločnosť COSCO je jedným z najdôležitejších dopravných uzlov novej hodvábnej cesty. Rozšírenie členskej základne vytvorilo precedens, ktorý v budúcnosti môžu nasledovať ďalšie štáty. Záujem o spoluprácu v minulosti prejavilo napr. Rakúsko a Moldavsko. Nasledujúci summit 17+1 bude hostiť v roku 2020 opäť Čína.

Ďalšia iniciatíva Čínskej ľudovej republiky, ktorá priamo nadväzuje na summity Číny s európskymi štátmi je Iniciatíva pásu a cesty. Budovanie infraštruktúry s pomocou čínskych investícií pre zabezpečenie dostatočných prepravných kapacít pre čínsky tovar suchozemskou a námornou trasou otvorilo v Európe viacero dialógov. Cieľovou destináciou celej iniciatívy sú kúpyschopnejšie európske trhy západnej Európy. Predovšetkým pre štáty strednej a východnej Európy sa tak stáva veľmi dôležitým nachádzať sa priamo na hlavných trasách, ktoré budú spájať východnú Áziu so západnou Európou, resp. čo najbližšie k nim. Chýbajúca infraštruktúra pre tak zložitý projekt, akým je Nová hodvábna cesta v EÚ, predstavuje zásadný problém. Právne predpisy platné v EÚ nie sú benevolentné použitiu neprimeranej štátnej pomoci pre zahraničných investorov. Masová výstavba diaľnic s čínskym asfaltom a železníc s čínskou oceľou sa tak v Európe zatiaľ nekoná. Jedným z mála projektov, ktoré sa dostali do praxe je výstavba vysokorýchlostnej železničnej trate medzi Budapešťou a Belehradom. Pôvodne bolo odovzdanie diela určené na rok 2017, no pre vyšetovanie, podnet na ktoré podala Európska komisia, nie je takmer 400-kilometrová trať stále dokončená.¹³

Podnet na spoločné rokovania o vytvorení novej, jednotnej investičnej zmluvy upravujúcej investičné vzťahy medzi EÚ a Čínou vznikol vo februári 2012 počas pätnásteho summitu EÚ – Čína. Od roku 2013 prebiehajú rokovania viackrát ročne striedavo v Bruseli a Pekingu. Dôležitosť novej zmluvy podčiarkujú predovšetkým dva hlavné dôvody. Po prvé, nová, jednotná investičná zmluva nahradí množstvo aktuálne existujúcich bilaterálnych investičných zmlúv medzi členskými štátmi EÚ a Čínou. Po druhé, spomínané bilaterálne zmluvy sú v platnosti od začiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia. V praxi tak ide o investičné zmluvy prvej a druhej generácie, ktoré z hľadiska dnešnej potreby investičnej ochrany nespĺňajú potrebné štandardy a vyžadujú si hĺbkovú revíziu.¹⁴ O potrebe takejto revízie pre zvýšenie ochrany PZI v Číne sú presvedčené všetky členské štáty EÚ. Posledné, 22. kolo spoločných rokovaní sa uskutočnilo 15. – 19. júla 2019 v Bruseli. Hlavnými bodmi rokovania

¹² TURCSÁNYI, R. (2016): *Postavenie a možnosti spolupráce Slovenska s Čínou v rámci platformy 16+1*. Bratislava: Inštitút ázijských štúdií, 2016. ISBN 978-80-971575-1-7.

¹³ HUNGARY TODAY. (2019): *Govt Applies for Chinese Loan, Budapest-Belgrade Rail Construction about to Start*. [online]. 7. 6. 2019. [Citované 13. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://hungarytoday.hu/budapest-belgrade-railway-construction-china-loan/>

¹⁴ BROCKOVÁ, K. (2019): The New Era of China-EU Investment Protection – a Slovak Perspective. In: *How Slovakia perceives the Belt and Road Initiative and China-CEEC Cooperation*, 2019, s. 86-96. Budapest: China-CEE Institute Nonprofit Ltd. ISBN 978-615-81063-0-6.

boli investície v oblasti zdravotníctva, dopravy a finančných služieb. Obe zmluvné strany veria v ukončenie rokovaní a podpis novej zmluvy v nasledujúcom roku.¹⁵

3 Čínske investície v regióne V4

Problematikou čínskych investícií v EÚ sa zaoberá veľké množstvo uznávaných odborníkov. Čínskymi PZI v regióne V4 sa v súčasnosti zaoberá viacero slovenských autorov: Katarína Brocková, Martin Grešš, Eva Jančíková, Richard Turcsányi, Matej Šimalčík, Tomáš Dudáš a ďalší. Spomedzi zahraničných autorov sú to predovšetkým českí, maďarskí a poľskí autori. Aktuálnym čínskym iniciatívam v regióne V4 sa venuje Jędrzej Czerep, Jędrzej Górski, Eszter Lukács, Katalin Völgyi, Tamás Matura, Lenka Fojtíková, Jana Kovářová, Adéla Denková a mnohí ďalší.

Po politických a ekonomických zmenách na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov minulého storočia región Vyšehradskej skupiny (V4) definoval svoje prozápadné zahraničnopolitické integračné priority a spustil vlnu privatizácie štátnych firiem. Z pohľadu neeurópskych štátov išlo v tom čase o jedinečnú príležitosť ako vstúpiť na trhy členských štátov, ktoré sa v priebehu nasledujúcej dekády stali členskými štátmi EÚ. Čínske PZI, limitované svojimi možnosťami v deväťdesiatych rokoch minulého storočia sa však regiónu V4 vyhýbali. Kontinuálny rast PZI z Číny do V4 začal prichádzať až po prelome milénia. Za najrýchlejšie obdobie rastu PZI v regióne možno označiť obdobie po roku 2008, kedy Čína nahradila investície firiem zo západných štátov bojujúcich s recesiou spôsobenou finančnou krízou. Pre lepšiu predstavu, úroveň čínskych PZI sa medzi rokmi 2008 – 2011 v Poľsku a Česku zdvojnásobila, zatiaľ čo v Maďarsku a na Slovensku sa ich úroveň zvýšila až päťnásobne. Toto obdobie možno označiť za zlatý vek čínskych PZI vo V4.¹⁶

Pre štyri štáty neformálneho zoskupenia Vyšehradskej skupiny sú atraktívne PZI z viacerých príčin. Ide o región, ktorý je rovnako ako zvyšných 28 členských štátov EÚ súčasťou jednotného trhu, no v niektorých makroekonomických štatistikách, ako napr. HDP p.c., za európskym priemerom zaostáva. Za hlavné komparatívne výhody regiónu V4 oproti susedným štátom možno označiť lacnejšiu pracovnú silu, s neustále sa zlepšujúcou úrovňou vzdelania a geografickú polohu štátov. Bilaterálne vzťahy týchto štyroch štátov s Čínou sa však mierne líšia. Najvýznamnejším, či už obchodným alebo investičným partnerom Číny spomedzi V4 je v súčasnosti Maďarsko. Čínske PZI v Maďarsku sa držia približne na rovnakej úrovni ako súčet PZI v Česku, Poľsku a na Slovensku (pozri tabuľka č. 1). Vzťahy Maďarska a Poľska s Čínskou ľudovou republikou sú dlhodobo dobré a častokrát v minulosti počas rokovaní v rámci formátu 16+1 zatienili ostatné štáty zapojené do tejto iniciatívy. Česko spolu so Slovenskom v bilaterálnej spolupráci s Čínou mierne zaostávajú. Pri pohľade na V4 ako celok ide o región so stabilným hospodárskym rastom, v ktorom žije viac než 63 miliónov obyvateľov, čo predstavuje takmer 13 % občanov EÚ. Úrovne HDP p.c. v parite kúpnej sily sú vo vyšehradských štátoch nižšie ako priemer EÚ, no naopak v porovnaní s ostatnými európskymi štátmi rastú výrazne rýchlejšie (pozri tabuľka č. 3).

¹⁵ EUROPEAN COMMISSION. (2019): *Report of the 22nd round of negotiations for the EU-China Investment Agreement*. [online]. 22. 7. 2019. [Citované 13. 9. 2019]. Dostupné na internete: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/july/tradoc_158274.pdf

¹⁶ ZUOKUI, L. (2014): *The Analysis of China's Investment in V4*. In: *Current Trends and Perspectives in Development of China – V4 Trade and Investment*, 2014, s. 24-36. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. ISBN 978-80-225-3894-7.

Tabuľka č. 3: Vybrané ukazovatele štátov V4

	HDP p.c. PPP v EUR (2018)	Rast HDP (2018)	Počet obyvateľov
Česko	17600	3,0	10 649 800
Maďarsko	12400	4,9	9 772 756
Poľsko	12400	5,1	37 972 812
Slovensko	15600	4,1	5 450 421

Zdroj: Vlastné spracovanie autora podľa údajov EUROSTAT. (2019): *National Accounts Data*. [online]. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts/data/database>

3.1 Čínske PZI v Maďarsku

Politické vzťahy Číny a Maďarska sú v aktuálnom období lepšie ako kedykoľvek predtým. Maďarsko sa za vlády strany Fidesz Viktora Orbána stalo významným zástancom čínskych aktivít (nielen) v Európe a ako prvý európsky štát v roku 2015 podpísalo memorandum o porozumení týkajúce sa Novej hodvábnej cesty.¹⁷ Časté stretnutia vrcholných predstaviteľov oboch štátov súčasne prispievajú okrem politického partnerstva aj k budovaniu partnerstva ekonomického. V súčasnosti je v Maďarsku registrovaných asi 5000 firiem s účasťou čínskeho kapitálu a úroveň čínskych PZI v krajine podľa vládnych dokumentov predstavuje približne 3,5 mld. eur. Maďarsko je tak pre čínske investície najatraktívnejším štátom strednej a východnej Európy. K snád' najznámejšej investícii došlo v roku 2011, keď čínsky investor odkúpil chemickú továreň Borsodchem v meste Kazincbarcika na severe Maďarska za 1,2 miliardy eur.¹⁸ Čínska skupina Wanhua Industrial Group sa tak stala jediným majiteľom továrne. Ďalšie významné investície v Maďarsku smerovali predovšetkým do logistických centier. Čínske spoločnosti ako Lenovo, Huawei, ZTE, Sevenstar Electronics Co. a mnohé ďalšie vytvorili z Maďarska takpovediac depo pre čínsky tovar smerujúci do západnej Európy.

Prílev čínskeho kapitálu sa však v uplynulých rokoch spomalil, resp. aktuálne začína stagnovať. V súčasnosti prebiehajú v Maďarsku len dva hlavné investičné projekty. Prvým z nich je skôr spomínaná výstavba vysokorýchlostnej železnice medzi Belehradom a Budapešťou. Európska únia spochybnila verejné obstarávanie, ktoré na výstavbu železnice vysúťažilo čínsku spoločnosť a tak sa realizácia výstavby neustále predlžuje a prvá vlaková súprava prepravená po vysokorýchlostnej trati stále nebola vypravená. Kritika inštitúcií EÚ naráža aj na trasu, ktorou spomínaná železnica vedie. Z trate, ktorá obchádza významné železničné uzly a mestá väčších rozmerov v Maďarsku podľa európskych funkcionárov primárne získa Čína, ktorá touto výstavbou urýchli transport čínskych tovarov z Pirea do Budapešti.¹⁹ Za ďalší významný investičný projekt Číny v Maďarsku je v súčasnosti označovaný rozvoj 5G siete o. i. aj spoločnosťou Huawei. Zatiaľ čo viaceré štáty EÚ označujú podľa najnovších zistení Huawei ako možného špióna v oblasti európskej digitalizácie, Maďarsko tvrdenia odmieta. Maďarská vláda považuje spoločnosť Huawei za strategického partnera vlády, nakoľko žiadne obvinenia spoločnosti zo špionáže v Európe nateraz neboli potvrdené. Huawei sa tak stal s preinvestovanou viac než jednou miliardou eur druhou najväčšou PZI Číny v Maďarsku. Pri pohľade na čínske investície v Maďarsku uskutočnené po

¹⁷ MATURA, T. (2018): The Belt and Road Initiative depicted in Hungary and Slovakia. In: *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 2018, roč. 7, č. 2, s. 174-189.

¹⁸ EURACTIV. (2018): *Stredoeurópskym rajom pre čínske investície je Maďarsko (INFOGRAFIKA)*. [online]. 5. 2. 2018. [Citované 13. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/digitalizacia/infographic/stredoeurpskym-rajom-pre-cinske-investicie-je-madarsko-infografika/>

¹⁹ SEAMAN, J. – HUOTARI, M. – OTERO-IGLESIAS, M. (2017): *Chinese Investment in Europe : A Country Level Approach*. Mayenne: Jouve, 2017. ISBN 978-2-36567-810-0.

roku 2000 sú najatraktívnejšími oblasťami ťažobný a spracovateľský priemysel, informačné technológie a elektronický priemysel.²⁰

3.2 Čínske PZI v Poľsku

Nová éra v rozvoji čínsko-poľských obchodných a investičných vzťahov začala v roku 2011, kedy predstavitelia oboch štátov počas návštevy poľského prezidenta Bronislawa Komorowského v Číne podpísali dokument o strategickom partnerstve. Išlo o prvé strategické partnerstvo Číny so štátom V4.²¹ Poľsko, ktoré predstavuje rozlohou i počtom obyvateľov najväčší štát regiónu V4 podľa posledných dostupných informácií registruje len niečo viac ako 500 firiem s čínskym kapitálom. Celková úroveň čínskych PZI sa pohybuje tesne pod hranicou 1,5 miliardy eur. Úroveň najvýznamnejších čínskych investícií v Poľsku sa pohybuje rádovo v stovkách miliónov eur, ktoré smerovali predovšetkým do infraštruktúry, energetiky, elektrotechnického a strojárkeho priemyslu. Najznámejšími čínskymi PZI do poľskej energetiky je takmer 300 miliónová investícia spoločnosti China Three Gorges Company do farmy na výrobu veternej energie a investície do novej energetickej rozvodnej siete medzi mestami Lublin a Chelm. Poľské infraštruktúrne projekty, na ktorých participujú čínski investori vyvolávajú v krajine v uplynulých rokoch vlnu neistoty. Prvý diaľničný kontrakt čínskej firmy v EÚ bezpochyby nevytvoril pozitívnu vizitku o čínskych infraštruktúrnych investíciách v Európe. V júni 2011 Poľsko odstúpilo od kontraktu na výstavbu 50 km diaľničného úseku spájajúceho Varšavu s Lodžou spoločnosťou China Overseas Engineering Group. Stalo sa tak pre nedodržanie investičných podmienok a vysoké dlhy voči poľským dodávateľom.²² Súčasnú infraštruktúrne projekty s čínskym kapitálom v Poľsku sa týkajú prevažne prístavov a železničných tratí.

Pri pohľade na tranzitnú trasu čínskych tovarov do EÚ zohráva Poľsko v súčasnosti dôležitú úlohu. Väčšina železnicou prepravovaného tovaru z Číny, ktorý smeruje na západné európske trhy v súčasnosti prechádza vonkajšou hranicou pri Bieloruskom meste Brest práve do Poľska. Táto trasa obchádza ostatné štáty V4, čo pridáva atraktivitu Poľska v priťahovaní PZI. Poľská agentúra pre investície a obchod očakáva významný prílev čínskych PZI po roku 2020. Pre poľské hospodárstvo bude dôležité, aby mali greenfieldový charakter. Doteraz Čína v krajine realizovala hlavne mnoho fúzií a akvizícií.²³

3.3 Čínske investície v Česku

Za úspešné obdobie čínskych PZI v Česku možno označiť obdobie po roku 2012. V tomto roku sa Česko stalo súčasťou iniciatívy 16+1 a o rok neskôr sa stal českým prezidentom Miloš Zeman, ktorý otvoril novú kapitolu česko-čínskych diplomatických stykov. Úroveň čínskych PZI v krajine v súčasnosti predstavuje približne 1 miliardu eur, pričom čínsky kapitál je prítomný v takmer dvoch tisíckach firiem. Najvýznamnejším čínskym investorom v Česku sa v priebehu uplynulých rokov stala jedna z najväčších čínskych investičných

²⁰ HANEMANN, T. – HUOTARI, M. (2015): *Preparing for a New Era of Chinese Capital*. [online]. Jún 2015. [Citované 13. 9. 2019]. Dostupné na internete: https://www.merics.org/sites/default/files/2017-09/COFDI_2015_EN.pdf

²¹ GÓRSKI, J. (2017): Central and Eastern Europe, Group 16+1 and One Belt One Road: The Case of 2016 Sino-Polish Comprehensive Strategic Partnership. In: *Transnational Dispute Management*, 2017, roč. 14, č. 3. ISSN 1875-4120.

²² REUTERS. (2011): *Poland cuts Chinese firm from road key to Euro 2012*. [online]. 13. 6. 2011. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/poland-euro2012-china/poland-cuts-chinese-firm-from-road-key-to-euro-2012-idUSLDE75C1D520110613>

²³ DENKOVÁ, A. – ZGUT, E. – ZBYTNIIEWSKA, K. – HENDRYCH, L. – KOREŇ, M. (2018): The Belt and Road Initiative: V4'S Chinese Dilemma. [online]. In: *Visegradinfo*, 10.4.2018. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://visegradinfo.eu/index.php/archive/80-articles/556-the-belt-and-road-initiative-visegrad-four-s-chinese-dilemma>

spoločností China Energy Company Limited (CEFC), ktorá v krajine realizovala široké portfólio PZI. Spoločnosť CEFC získala významné podiely vo finančnej skupine J&T, najväčšom českom súkromnom leteckom prepravcovi Travel Service a cestovnej kancelárii Invia, ktorá ponúka služby vo všetkých štátoch V4. Vysoké PZI smerovali aj do nehnuteľností v Prahe. CEFC odkúpila v českej metropole niekoľko luxusných hotelov a spoločnosť Sinobo v roku 2018 prevzala jeden z najväčších štadiónov v krajine, na ktorom sa mimochodom v súčasnosti odohrávajú zápasy Slavie Praha.²⁴ Je potrebné spomenúť, že menovaný veľkoklub v uplynulých rokoch taktiež postupne odkúpila spoločnosť CEFC. Ďalšími významnými oblasťami s čínskym kapitálom je potravinársky a strojársky priemysel a výskumné a inovačné centrá. Záber čínskych aktivít v Česku je v porovnaní s mnohými štátmi regiónu strednej a východnej Európy omnoho väčší.²⁵

V súčasnosti však čínske PZI v Česku zažívajú mierny útlm po viacerých neúspešných projektoch. V roku 2018 podľa údajov Českej národnej banky došlo dokonca k poklesu čínskych PZI v krajine. Okrem zastavenia rokovanií o viacerých infraštruktúrnych projektoch nakoniec v minulom roku nedošlo ani k zvýšeniu podielu spoločnosti CEFC v J&T Finance Group so sídlom v Prahe. Česká národná banka začiatkom roka 2018 zamietla čínsku investíciu vo výške 980,6 milióna eur kvôli podozreniam vyplývajúcim z pôvodu investičného kapitálu CEFC.²⁶ Podľa pôvodného plánu z roku 2016 mala Čína v Česku posilniť do roku 2020 svoju investičnú pozíciu o 9 miliárd eur, no v súčasnosti všetko nasvedčuje tomu, že z očakávaného objemu investícií sa do Česka dostane len malý zlomok.²⁷

3.4 Čínske PZI na Slovensku

Bilaterálne vzťahy Slovenska s Čínou sú v porovnaní s ostatnými štátmi V4 o niečo striedmejšie, o čom svedčí aj nízka úroveň čínskych PZI v krajine. Slovenská zahraničná politika po rozpade Českej a Slovenskej federatívnej republiky v poslednej dekáde minulého storočia nemala tendenciu rozvíjať diplomatické styky s Čínskou ľudovou republikou. Situácia sa začína meniť až začiatkom nového storočia. V uplynulých rokoch sa Slovensko stalo súčasťou formátu 16+1 a aktívne sa taktiež zaujíma o iniciatívu pásu a cesty. Podľa posledných dostupných údajov na Slovensku figuruje približne 1200 firiem s čínskym kapitálom. Úroveň čínskych PZI v krajine predstavuje približne 50 miliónov eur. Najatraktívnejšími oblasťami je automobilový priemysel a výroba spotrebných tovarov. Zatiaľ čo počet čínskych firiem na Slovensku mal v uplynulej dekáde klesajúci trend, firmám, ktoré na Slovensku zostali sa darí a prijímajú ďalšie čínske investície.²⁸ Najväčšou čínskou investíciou na Slovensku je v súčasnosti centrum zdieľaných služieb spoločnosti Lenovo, s takmer tisíc zamestnancami, zriadené v roku 2006. Najvýznamnejšou čínskou priemyselnou investíciou aj naďalej zostáva SaarGummi Slovensko v Dolných Vesteniciach. Spoločnosť zameraná na výrobu gumárenských výrobkov a tesnení je dôležitým dodávateľom viacerých európskych

²⁴ SEAMAN, J. – HUOTARI, M. – OTERO-IGLESIAS, M. (2017): *Chinese Investment in Europe : A Country Level Approach*. Mayenne: Jouve, 2017. ISBN 978-2-36567-810-0.

²⁵ HANEMANN, T. – HUOTARI, M. (2015): *Preparing for a New Era of Chinese Capital*. [online]. [Citované 13. 9. 2019]. Dostupné na internete: https://www.merics.org/sites/default/files/2017-09/COFDI_2015_EN.pdf

²⁶ REUTERS. (2018): *China's CEFC hits regulatory hurdle in pursuit of Czech JTFG stake: source*. [online]. 3. 1. 2018. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-jtfg-cefc/chinas-cefc-hits-regulatory-hurdle-in-pursuit-of-czech-jtfg-stake-source-idUSKBN1ES1S5>

²⁷ HN ONLINE. (2019): *Čínske firmy sťahujú z Česka miliardy korún*. [online]. 3. 4. 2019. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://finweb.hnonline.sk/zahranicna-ekonomika/1917896-cinske-firmy-stahuju-z-ceska-miliardy-korun>

²⁸ SME. (2019): *Počet čínskych investorov na Slovensku klesá, ich investície ale rastú*. [online]. 29. 10. 2016. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://ekonomika.sme.sk/c/20370812/pocet-cinskych-investorov-na-slovensku-klesa-ich-investicie-ale-rastu.html>

automobiliek. Ďalšími čínskymi PZI na Slovensku sú napr. firmy ZVL Auto, Mesnac European Research and Technical Center alebo Leyard Shenzhen Opto Electronics.²⁹

V minulosti sa viackrát hovorilo aj o objemnejších, dokonca miliardových investíciách Číny na Slovensku. Veľké čínske investície sa však Slovensku stále vyhýbajú. V roku 2018 sa čínska investičná skupina CEFC usilovala o odkúpenie dodatočného podielu v J&T Finance Group a najväčšej slovenskej televíznej stanice. Rokovania o oboch projektoch však skončili neúspešne. Rok predtým spoločnosť He Steel Group rokovala o odkúpení košických železiarní U.S Steel. Investícia v odhadovanej výške takmer 1,5 miliardy eur sa nakoniec nikdy nezrealizovala.³⁰ Ďalšími príkladmi je odkúpenie bratislavského letiska čínskym investorom alebo budovanie vodných elektrární na rieke Ipeľ. Na podporu obchodných a investičných vzťahov s Čínou vláda v roku 2017 schválila Koncepciu rozvoja hospodárskych vzťahov medzi Slovenskou republikou a Čínskou ľudovou republikou na roky 2017 až 2020. Spomedzi štátov V4 je Slovensko jediným štátom s takýmto dokumentom.³¹

Záver

Čínske PZI v regióne V4 v súčasnosti v porovnaní so západnými štátmi EÚ zaostávajú. Významný rast zaznamenaný v uplynulej dekáde po roku 2008 sa zastavil a nové investície z Číny región aktuálne obchádzajú. V novovznikajúcich podmienkach však všetko nasvedčuje tomu, že by vo vyšehradských štátoch malo dôjsť k ich ďalšiemu rastu. Čínske iniciatívy ako 16+1 (resp. 17+1) alebo budovanie novej hodvábnej cesty prinášajú do regiónu nový vietor z východu. Vystáva však otázka, či sú ciele týchto iniciatív ekonomické alebo politické. Bez ohľadu na ich charakter sú aktuálne štáty V4 novým investíciám z ďalekého východu otvorené. V uplynulých dekádach región V4 vykazuje v obchodnej výmene s Čínou vysoké saldá. Na druhej strane nízke nateraz zostávajú investície V4 v Číne. Čínsko-vyšehradská spolupráca však javí potenciál hry s nenulovým súčtom, výsledkom ktorej je obohatenie na oboch stranách. Región V4 bude ťažiť predovšetkým zo svojej strategickej polohy, ktorá predstavuje vstupnú bránu pre čínske tovary do Európy.

Použitá literatúra:

1. BALÁŽ, P. a kol. (2010): *Medzinárodné podnikanie*. Bratislava: Sprint dva, 2010. ISBN 978-80-89393-18-3.
2. BLOOMBERG. (2019): *Merkel Says Germany Open to Chinese Business as Stance Hardens*. [online]. 6. 9. 2019. [Citované 11. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-09-06/merkel-tells-china-investment-welcome-in-germany-reuters-says>
3. BROCKOVÁ, K. (2019): The New Era of China-EU Investment Protection – a Slovak Perspective. In: *How Slovakia perceives the Belt and Road Initiative and China-CEEC Cooperation*, 2019, s. 86-96. Budapest: China-CEE Institute Nonprofit Ltd. ISBN 978-615-81063-0-6.
4. DENKOVÁ, A. – ZGUT, E. – ZBYTNIIEWSKA, K. – HENDRYCH, L. – KOREŇ, M. (2018): The Belt and Road Initiative: V4'S Chinese Dilema. [online]. In: *Visegradinfo*, 10. 4. 2018. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://visegradinfo>.

²⁹ DUDÁŠ, T. (2014): China-V4 FDI Relations – A Slovak Perspective. In: *Current Trends and Perspectives in Development of China – V4 Trade and Investment*, 2014, s. 128-137. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. ISBN 978-80-225-3894-7.

³⁰ TASR. (2018): *Pellegrini: U.S. Steel Does Not Plan on Quitting Kosice-based Steelworks*. 3. 5. 2018. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://newsnow.tasr.sk/economy/pellegrini-u-s-steel-does-not-plan-on-quitting-kosice-based-steelworks/>

³¹ Koncepcia rozvoja hospodárskych vzťahov medzi Slovenskou republikou a Čínskou ľudovou republikou je dostupná na <https://www.mhsr.sk/press/vlada-schvalila-koncepciu-rozvoja-hospodarskych-vztahov-medzi-sr-a-cinou-na-roky-2017-az-2020>

- eu/index.php/archive/80-articles/556-the-belt-and-road-initiative-visegrad-four-s-chinese-dilemma
5. DEPARTMENT FOR INTERNATIONAL TRADE. (2019): *UK-China trade relations championed by investment minister visit*. [online]. 21. 8. 2019. [Citované 11. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.gov.uk/government/news/uk-china-trade-relations-championed-by-investment-minister-visit>
 6. DUDÁŠ, T. (2014): China-V4 FDI Relations – A Slovak Perspective. In: *Current Trends and Perspectives in Development of China – V4 Trade and Investment*, 2014, s. 128-137. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. ISBN 978-80-225-3894-7.
 7. EURACTIV. (2018): *Stredoeurópskym rajom pre čínske investície je Maďarsko (INFOGRAFIKA)*. [online]. 5. 2. 2018. [Citované 13. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/digitalizacia/infographic/stredoeuropskym-rajom-pre-cinske-investicie-je-madarsko-infografika/>
 8. EUROPEAN COMMISSION. (2019): *Report of the 22nd round of negotiations for the EU-China Investment Agreement*. [online]. 22. 7. 2019. [Citované 13. 9. 2019]. Dostupné na internete: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/july/tradoc_158274.pdf
 9. EUROPEAN COMMISSION. (2019): *Questions and answers on the EU list of non-cooperative tax jurisdictions*. [online]. 12. 3. 2019. [Citované 10. 9. 2019]. Dostupné na internete: https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-19-1629_en.htm
 10. EUROSTAT. (2018): *Foreign Direct Investment stocks at the end of 2017*. [online]. 20. 12. 2018. [Citované 10. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9460172/2-20122018-BP-EN.pdf/65ec907b-804c-4f41-b093-976919369ff3>
 11. EUROSTAT. (2019): *EU Foreign Direct Investment flows in 2018*. [online]. 17. 7. 2019. [Citované 10. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190717-1>
 12. EUROSTAT. (2019): *National Accounts Data*.). [online]. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts/data/database>
 13. GÓRSKI, J. (2017): Central and Eastern Europe, Group 16+1 and One Belt One Road: The Case of 2016 Sino-Polish Comprehensive Strategic Partnership. In: *Transnational Dispute Management*, 2017, roč. 14, č. 3. ISSN 1875-4120.
 14. GREŠŠ, M. (2017): Čínske investície v regióne strednej a východnej Európy. In: *Medzinárodné vzťahy 2017: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2017, s. 337-344. Bratislava: Ekonóm. ISBN 978-80-225-4488-7.
 15. HANEMANN, T. – HUOTARI, M. (2015): *Preparing for a New Era of Chinese Capital*. [online]. Jún 2015. [Citované 12. 9. 2019]. Dostupné na internete: https://www.merics.org/sites/default/files/2017-09/COFDI_2015_EN.pdf
 16. HANEMANN, T. – HUOTARI, M. – KRATZ, A. (2019): *Chinese FDI in Europe: 2018 Trends and Impact of New Screening Policies*. Berlin: Mercator Institute for China Studies, 2019. ISSN 2509-4319.
 17. HN ONLINE. (2019): *Čínske firmy sťahujú z Česka miliardy korún*. [online]. 3. 4. 2019. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://finweb.hnonline.sk/zahranicna-ekonomika/1917896-cinske-firmy-stahuju-z-ceska-miliardy-korun>
 18. HUNGARY TODAY. (2019): *Govt Applies for Chinese Loan, Budapest-Belgrade Rail Construction about to Start*. [online]. 7. 6. 2019. [Citované 13. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://hungarytoday.hu/budapest-belgrade-railway-construction-china-loan/>
 19. MATURA, T. (2018): The Belt and Road Initiative depicted in Hungary and Slovakia. In: *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 2018, roč. 7, č. 2, s. 174-189.

20. REUTERS. (2011): *Poland cuts Chinese firm from road key to Euro 2012*. [online]. 13. 6. 2011. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/poland-euro2012-china/poland-cuts-chinese-firm-from-road-key-to-euro-2012-idUSLDE75C1D520110613>
21. REUTERS. (2018): *China's CEFC hits regulatory hurdle in pursuit of Czech JTFG stake: source*. [online]. 3. 1. 2018. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-jtfg-cefc/chinas-cefc-hits-regulatory-hurdle-in-pursuit-of-czech-jtfg-stake-source-idUSKBN1ES1S5>
22. SEAMAN, J. – HUOTARI, M. – OTERO-IGLESIAS, M. (2017): *Chinese Investment in Europe : A Country Level Approach*. Mayenne: Jouve, 2017. ISBN 978-2-36567-810-0.
23. SME. (2019): *Počet čínskych investorov na Slovensku klesá, ich investície ale rastú*. [online]. 29. 10. 2016. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://ekonomika.sme.sk/c/20370812/pocet-cinskych-investorov-na-slovensku-klesa-ich-investicie-ale-rastu.html>
24. TASR. (2018): *Pellegrini: U.S. Steel Does Not Plan on Quitting Kosice-based Steelworks*. 3. 5. 2018. [Citované 14. 9. 2019]. Dostupné na internete: <https://newsnow.tasr.sk/economy/pellegrini-u-s-steel-does-not-plan-on-quitting-kosice-based-steelworks/>
25. TURCSÁNYI, R. (2016): *Postavenie a možnosti spolupráce Slovenska s Čínou v rámci platformy 16+1*. Bratislava: Inštitút ázijských štúdií, 2016. ISBN 978-80-971575-1-7.
26. UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT. (2019): *World Investment Report 2019*. New York: United Nations Publications, 2019. ISBN 978-92-1-112949-6.
27. ZUOKUI, L. (2014): *The Analysis of China's Investment in V4*. In: *Current Trends and Perspectives in Development of China – V4 Trade and Investment, 2014*, s. 24-36. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. ISBN 978-80-225-3894-7.

Kontakt:

Ing. Tomáš Kajánek

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: tomas.kajANEK@euba.sk

OSOBITOSTI EKONOMICKÉHO ROZVOJA MALAJZIE – NOVÁ EKONOMICKÁ POLITIKA¹

SPECIFIC FEATURES OF MALAYSIA'S ECONOMIC DEVELOPMENT – NEW ECONOMIC POLICY

Ludmila Lipková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: ludmila.lipkova@euba.sk

Abstrakt: Malajzia patrí k skupine najrýchlejšie sa rozvíjajúcich ázijských štátov, nazývaných novoindustrializované štáty druhej generácie. Vďaka svojmu prírodnému bohatstvu, ale najmä veľmi efektívnej hospodárskej politike, sa stala rozvinutým priemyselným štátom, ktorý spolu s diverzifikáciou ekonomiky úspešne rieši aj otázky chudoby. Po získaní nezávislosti sa musel novovzniknutý štát zaoberať mnohými sociálnoekonomickými disproporciami. V záujme podpory rozvoja pôvodného obyvateľstva bola zakotvená v ústave pozitívna diskriminácia Malajčanov. V súčasnosti pozitívna diskriminácia vyvoláva napätie a nesúhlas druhej časti obyvateľstva – nemalajčanov, ktorí sú automaticky diskriminovaní. Osobitne pozitívnu úlohu v ekonomickom rozvoji – v „hospodárskom zázraku“ Malajzie – zohrala politika ministerského predsedu Mohamada Mahathira. Špecifikum Malajzie tkvie i v skutočnosti, že využíva islamské prvky v ekonomike. Malajzia stále zaznamenáva vysoký prírastok hrubého domáceho produktu a naďalej sa modernizuje.

Kľúčové slová: Malajzia, ekonomický vývoj, nová ekonomická politika, modernizácia
JEL klasifikácia: E60, O10

Abstract: Malaysia is one of the group of the fastest growing Asian states, called the newly industrialized nations of the second generation. Thanks to its natural wealth, but especially its very effective economic policy, it has become a developed industrial state, which, together with the diversification of the economy, successfully tackles poverty issues. After independence, the newly formed state had to deal with many socio-economic disproportions among the population. In order to support the development of indigenous peoples, the constitution has enshrined positive discrimination against Malays. At the moment, this positive discrimination raises the tension and disapproval of the other non-Malay population, which is automatically discriminated against. A particularly positive role in economic development - in Malaysia's "economic miracle" - was played by Prime Minister Mohammed Mahathir's policy. The specificity of Malaysia is that it uses Islamic elements in the economy. Malaysia is still experiencing a high GDP growth and is continuing to modernize.

Key words: Malaysia, economic development, new economic policy, modernization
JEL Classification: E60, O10

Úvod

V druhej polovici 20. storočia sa začali rýchlo rozvíjať mnohé štáty subregiónu a juhovýchodnej Ázie – Južná Kórea, Taiwan, Hongkong, Singapur, Malajzia, Indonézia, Thajsko, Filipíny, Vietnam a samozrejme Čína. Rozhodujúce faktory v ich ekonomickom rozvoji, ktorý sa u mnohých označuje ako hospodársky zázrak, neboli identické. U mnohých

¹ Článok je vypracovaný v rámci projektu VEGA, reg. č. 1/0490/19 – Islam vo svetovej ekonomike.

štátov ako napríklad u Japonska, alebo ázijských tigrov prvej generácie, dôležitú úlohu zohrávali i exogénne faktory, predovšetkým zahraničná pomoc alebo preferencia v medzinárodnom obchode v rôznej podobe. V článku sa chceme stotožniť s názorom, že v Malajzii to boli predovšetkým endogénne faktory – a to hospodárska politika vlády a charakter pracovnej sily, ktoré viedli k vymaneniu sa Malajzie zo začarovaného kruhu chudoby. Malajzia sa sústredila na využitie vnútorných zdrojov rastu a neustále ich podporovala. „Malajzijský ekonomický zázrak“ sa začal realizovať začiatkom 70. rokov 20. storočia, keď bol prijatý program Novej ekonomickej politiky, realizovaný od roku 1971 do roku 1990. Tento program mal špecifiká, ktorých realizácia viedla k mnohým pozitívnym výsledkom. Vďaka hospodárskej politike malajzijskej vlády, najmä od začiatku 80. rokov 20. storočia, keď sa na dve desaťročia stal ministerským predsedom Mohamad Mahathir (Mahathir bin Mohamad), sa Malajzia pretransformovala z agrárnej krajiny na vyspelú industrializovanú ekonomiku s vysokými tempami hospodárskeho rastu.

Prehľad literatúry

Problematika politického, sociálneho a ekonomického rozvoja Malajzie najmä v druhej polovici 20. storočia, je predmetom skúmania odborníkov predovšetkým v zahraničí. Slovenskí a českí odborníci sa touto otázkou zaoberajú skôr okrajovo. Z ruských autorov spomeňme N. Zolotuchina, ktorý vo svojej práci *Malayziya v zerkale etnokonfessional'noy situatsii: istoriya i sovremennost*,² skúmal historické súvislosti vzťahov medzi jednotlivými etnikami a konfesiami v Malajzii. Efimova, L. sa vo svojej práci *Federaciya – Malayziya – uspechy i trudnosti* zamýšľa nad problémami v jednotlivých etapách ekonomického rozvoja Malajzie.³ Problematikou implementácie Novej ekonomickej politiky v Malajzii po roku 1970 sa zaoberá T. Torii v práci *The mecanisms for state – led Creations of Malaysia's middle classes*.⁴ Otázkami príjmovej a ekonomickej nerovnosti jednotlivých etnických skupín v Malajzii sa zaoberajú autori Saari, M. J. – Dietzenbacher, E. – Los, B. v práci *Sources of Income Growth and Inequality Across Ethnic Group in Malaysia 1970 – 2000*.⁵ Problémy ekonomického vývoja a perspektív Malajzie rieši vo svojom článku Hill, H. *Malaysian Economic development. Looking Backwards and Forward*.⁶ V článku *Are Five Year development Plans Passé in Malysia* sa autor Cassey, L. zamýšľa nad obsahom a úlohou päťročných plánov rozvoja v Malajzii a ich ďalšou perspektívou.⁷

1 Nezávislosť Malajzie

Malajzia bola v minulosti portugalskou, holandskou a britskou kolóniou. Od 18. storočia do Druhej svetovej vojny bola kolóniou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska. Deväť sultanátov Malajského polostrova malo štatút protektorátu. Ostrov Penang a prístav Malakka boli korunnými kolóniami. Územia na Severnom Kalimantane (Borneu) Sabah a Sawarak získali v roku 1946 status korunnej kolónie. Počas Druhej svetovej vojny v rokoch 1941 – 1945 bola Malajzia okupovaná Japonskom. Potom sa opäť stala britskou kolóniou. Nezávislosť Malajzie od Spojeného kráľovstva bola vyhlásená 31. augusta 1957.⁸ V rokoch 1963 – 1965 bol súčasťou Malajzie aj Singapur.

² Zolotuchin (2010).

³ Efimova (2016).

⁴ Torii (2003).

⁵ Saari, Dietzenbacher, Los (2015).

⁶ Hill (2010).

⁷ Cassey (2018).

⁸ Cavendish (2007).

Dnes tvorí Malajziu západná časť – Malajský polostrov, kde žije 80 % obyvateľstva a východná časť na ostrove Borneo, štáty Sabah a Sawarak, kde žije 20 % obyvateľstva.⁹

Malajzia je konštitučná monarchia, hlavou štátu je kráľ. Malajzia je federácia tvorená trinástimi štátmi a tromi federálnymi teritóriami. V deviatich štátoch (sultanátoch) vládnu sultáni, dediční monarchovia, ktorí sú výlučne Malajci islamského vierovyznania. Na čele štyroch štátov sú guvernéri. V týchto štátoch môžu byť menovaní predstavitelia akéhokoľvek etnického či náboženského pôvodu. Guvernéri sú však spravidla menovaní vládou a tiež sú to etnickí Malajci moslimského vierovyznania. Federálne územia sú pod správou hlavného mesta Kuala Lumpur. Deväť sultánov volí každých päť rokov spomedzi seba kráľa a vicekráľa.¹⁰

Malajzijská ústava bola prijatá v roku 1957 a prešla mnohými úpravami. Islam je v ústave Malajzie označený za štátne náboženstvo.

2 Nová ekonomická politika v ekonomickom vývoji Malajzie

Na území Malajzie historicky žijú obyvatelia viacerých rás, náboženstiev a kultúr.¹¹ Obyvateľstvo Malajzie tvorí pôvodné obyvateľstvo Malajci 62 %, niekedy nazývaní aj bumiputra a historickí i súčasní imigranti: Číňania 21 %, Indovia 6 %, ostatní 11 %. Na etnickú štruktúru obyvateľov Malajzie vplývali imigračné vlny, obchod, misionárska činnosť a koloniálna politika Spojeného kráľovstva a Holandska. Podľa vierovyznania je obyvateľstvo Malajzie rozdelené nasledovne – moslimovia, ktorí tvoria 61 % (Malajci), budhisti 20 % (Číňania), kresťania 9 %, hinduisti 6 % (Indovia), ostatní 4 %.¹²

Článok 160 ústavy definuje Malajcov ako obyvateľov, ktorí vyznávajú islam, používajú malajský jazyk a riadia sa malajskými tradíciami.¹³ Ústava hovorí o osobitnom postavení Malajcov – občanov, ktorí žijú na Malajskom polostrove a pôvodných obyvateľoch štátov Sabah a Sawarak. Pod názvom bumiputra sa označujú v literatúre buď všetci obyvatelia Malajzie, ktorí sú malajského pôvodu, alebo sa toto označenie používa iba pre domorodé obyvateľstvo, ktoré obýva východnú časť Malajzie na ostrove Borneo – štáty Sabah a Sawarak. V malajzijskej¹⁴ ústave z roku 1963 je zakotvená priorita etnických Malajcov, ktorí majú osobitné práva – pri realizácii politickej moci, pri riadení štátu, pri službe v armáde, pri získaní vzdelania, pri používaní pôdy.¹⁵ Pôvodné obyvateľstvo je v ústave pozitívne diskriminované. Etnickí Číňania, Indovia a ostatní historickí imigranti dostali po získaní nezávislosti právo zostať žiť na území Malajzie a nebolo dotknuté ich vlastníctvo.¹⁶

V období krátko po získaní nezávislosti Malajzia zaznamenávala vysoký stupeň ekonomickej nerovnosti medzi jednotlivými skupinami obyvateľstva. V 60. rokoch 20. storočia bola Malajzia zaostalá krajina s koloniálnou ekonomikou. Poľnohospodárstvo malo monokultúrny charakter, produkovalo iba niekoľko druhov poľnohospodárskych surovín, predovšetkým prírodný kaučuk a palmový olej. V období po získaní nezávislosti, keď sa prijímala prvá ústava, patrilo pôvodné malajské obyvateľstvo a osobitne obyvatelia severnej časti ostrova Borneo (Sawarah a Sabak), k najchudobnejšej vrstve obyvateľstva, ktorá pracovala v poľnohospodárstve a mala najnižšie príjmy. Na druhej strane

⁹ The Commonwealth (2019).

¹⁰ Roem.ru (2015).

¹¹ Geographia (2007).

¹² Index Mundi (2019).

¹³ Syahredzan (2017).

¹⁴ V tomto článku rozlišujeme prídavné meno malajzijský a malajský. Prídavné meno malajzijský používame vo vzťahu k celému štátu Malajzia. Prídavné meno malajský používame iba vo vzťahu k Malajskému polostrovu.

¹⁵ Asian Parliament (2019).

¹⁶ Malaysia Constitution (2019).

u nemalajského obyvateľstva predovšetkým u Číňanov, ktorí imigrovali na územie dnešnej Malajzie ešte v 19. storočí, boli ekonomické aktivity zamerané na ťažbu nerastných surovín, prácu na železnici a obchod. Takzvaní „nemalajci“ dominovali v oblastiach ekonomiky, ktoré zabezpečovali vyšší príjem. V roku 1970 dve tretiny pôvodného obyvateľstva pracovalo v primárnych odvetviach, najmä v poľnohospodárstve, kde boli nižšie príjmy než v spracovateľských odvetviach, službách a verejnej správe. Z pôvodného obyvateľstva patrilo k vysokopříjmových iba 13 %.¹⁷

V tabuľke č. 1 sú uvedené rozdiely v príjmoch jednotlivých etnických skupín v rokoch 1970, 1980 a 1990. Malajci vlastnili z celkového objemu kapitálu krajiny iba 2,2 %, Číňania 27,3 % a podiel zahraničných investorov dosahoval 70,5 %.¹⁸

Ekonomické a sociálne nerovnosti medzi pôvodným chudobným malajským obyvateľstvom, a najmä relatívne bohatými Číňanmi viedlo v Malajzii k etnickým a rasovým nepokojom.¹⁹ Po rasových nepokojoch v roku 1969 bola vytvorená Národná operačná rada (National Operations Council), ktorá preskúmala a identifikovala problémy, ktoré viedli k nepokojom. Za hlavné neriešené otázky spoločnosti boli označené: chudoba, ekonomické nerovnosti medzi etnikami, nízky ekonomický rast, nerovnosť vo vlastníctve kapitálu, nerovnosti v zamestnanosti v jednotlivých odvetviach ekonomiky.

Pre odstránenie rozdielov ekonomickej úrovne etnických a súčasne i náboženských skupín obyvateľstva, prijala malajzijská vláda v roku 1971 program Novej ekonomickej politiky, ktorý tvoril súčasť druhého päťročného plánu ekonomickeho rozvoja. Program Novej ekonomickej politiky (NEP) sa realizoval v priebehu 20. rokov. NEP mala tri ciele – dosiahnuť národnú jednotu, minimalizovať chudobu bez ohľadu na rasu a uskutočniť sociálno-ekonomickú reštrukturalizáciu.

Nová ekonomická politika mala zmeniť pomer v ekonomickom vplyve jednotlivých etnických (náboženských) skupín. V priebehu dvadsiatich rokov realizácie Novej ekonomickej politiky mal podiel pôvodného malajského obyvateľstva na vlastníctve kapitálu dosiahnuť 30 % z 2,2 %, čínskeho etnika 40 % z 27,3 % a zahraničných vlastníkov kapitálu sa mal znížiť zo 70,5 % na 30 %.²⁰ Zmeny vo vlastníckej štruktúre mali byť dosiahnuté nie znárodňovaním zahraničného kapitálu, ale cieľenou podporou národných investorov. Táto politika sa uskutočňuje až do súčasnosti.

Realizáciou programu Novej ekonomickej politiky chcela vtedajšia malajzijská vláda na čele s premiérom Tunom Abdulom Razakom Husseinom predísť ďalším etnickým nepokojom.²¹

Prvým základným, všeobecným cieľom bolo zabezpečiť národnú jednotu. Národná jednotu mala byť dosiahnutá elimináciou disparít, ktoré v spoločnosti existovali.

Druhým cieľom programu bol boj s absolútnou alebo extrémnou chudobou. V roku 1970 žilo pod hranicou chudoby takmer 50 % obyvateľov Malajzie. Z pôvodného obyvateľstva – Malajcov – však žilo v extrémnej chudobe v roku 1970 až 75 %.²² Miera extrémnej chudoby v Malajzii dosahovala v roku 1970 49,3 %, v roku 1990 bola znížená na 17 %, v roku 2008 klesla na 3,8 %.²³ V roku 2019 dosahuje miera extrémnej chudoby v Malajzii hodnotu nižšiu ako 3 %.²⁴ Zvýšenie hospodárskeho rastu bolo hlavným nástrojom boja s extrémnou chudobou. Cieľ zvýšiť ekonomický rast sa Malajzii podaril tiež. Od roku

¹⁷ Efimova (2016).

¹⁸ Efimova (2016).

¹⁹ Association for Diplomatic Studies & Training (2016).

²⁰ Efimova (2016).

²¹ Zainuddin (2019).

²² Drabble (2004).

²³ Normaliza, Kamarulazizi (2017).

²⁴ World Poverty (2020).

1970 zaznamenáva ekonomika trvalý rast, okrem krízových rokov. V roku 1970 dosiahol ekonomický rast 5,9 %, v roku 1990 to bolo 9,0 %. V roku 2018 4,6 %.²⁵

Tretí cieľ NEP bol zameraný na reštrukturalizáciu spoločnosti. Mal byť dosiahnutý rovnomernejším rozdelením vlastníctva, formovaním podnikateľskej vrstvy, najmä najchudobnejších vrstiev obyvateľstva – Malajčanov a osobitne bumiputrov, Zvláštna pozornosť sa v rámci dosiahnutia druhého cieľa venovala zvýšeniu úrovne vzdelania pôvodného obyvateľstva.²⁶ Opatrenia NEP zavádzali stimuly a pozitívnu diskrimináciu pre pôvodné obyvateľstvo. Pre nové firmy sa poskytovali 5-ročné daňové prázdny, zahraniční investori mali garantovanú možnosť repatriácie zisku i kapitálu. Pre pôvodné malajské obyvateľstvo boli stanovené kvóty na pracovné pozície vo verejnej správe.²⁷ Opatrenia NEP v ekonomickej reštrukturalizácii spoločnosti sa uskutočňovali modernizáciou životných podmienok a zvyšovaním zamestnanosti v priemysle, v obchode a zvyšovaním produktivity chudobných vrstiev spoločnosti.

Tabuľka č. 1

HPD p.c. v Malajzii v malajzijských ringgitoch²⁸

	1970		1990		2000	
<i>Malajci</i>	2 455	100 %	4 609	100 %	5 591	100 %
<i>Číňania</i>	4 394	180 %	8 609	186 %	9 992	178 %
<i>Indovia</i>	3 455	140 %	5 938	130 %	8 433	150 %

Tretí cieľ Novej ekonomickej politiky – reštrukturalizovať spoločnosť sa podarilo celkovým zvýšením ekonomickej úrovne. Na základe štatistických údajov príjmov troch etnických skupín vo vybraných rokoch 1970, 1990 a 2000 a ich porovnaním, sme zistili, že rozdiely v príjmoch troch etnických skupín sa v sledovanom období prakticky nezmenili. Avšak tým, že sa zvýšili príjmy všetkých troch skupín a znížila sa chudoba, mohlo byť zmiernené sociálne a etnické napätie v spoločnosti.

Hrubý domáci produkt na obyvateľa v USD v bežných cenách sa zvyšoval od roku 1970 do roku 1990 a aj v nasledujúcich rokoch, okrem krízového obdobia.²⁹

Tabuľka č. 2

Rast HDP per capita v období Novej ekonomickej politiky

	1970	1980	1990	2018
HDP p.c. v USD	357,66	1 774,74	2 441	11 373,23
Zmena k roku 1970	100 %	496 %	682 %	3 185 %

Počas realizácie NEP sa HDP per capita za desať rokov zvýšil takmer päťnásobne a za dvadsať rokov takmer sedemnásobne. Po dvadsiatich rokoch realizácie Novej ekonomickej politiky dosiahla Malajzia základné ciele: redukovala chudobu, zvýšila ekonomický rast, rozšírilo sa vlastníctvo kapitálu na všetky etnické skupiny.

Ako bolo uvedené systém vládnutia v sultanátoch a štyroch štátoch vylučuje, aby na čele stáli zástupcovia inej konfesie než moslimskej. Nemalajská časť obyvateľstva Malajzie pociťuje takýto spôsob vládnutia ako ukracovanie svojich demokratických práv a rasovú diskrimináciu, čo vyvoláva napätie v spoločnosti.

²⁵ World Bank (2020).

²⁶ Asiat.ru (2020).

²⁷ Drabble (2004).

²⁸ Saari, Dietzenbacher, Los (2015).

²⁹ Index Mundi (2020).

3 Mohamad Mahathir a jeho miesto v ekonomickom rozvoji Malajzie

Moderný ekonomický rozvoj Malajzie je spájaný s „otcom“ reforiem – Mohamadom Mahathrom (nar. 1925), ktorý vykonával funkciu ministerského predsedu Malajzie v rokoch 1981 až 2003.³⁰ V priebehu 22 rokov politická strana, ktorej predsedal M. Mahathir päťkrát vyhrala parlamentné voľby.³¹ Od roku 2018 je opäť, napriek pokročilému veku, ministerským predsedom.³² Za vlády Mohamada Mahathira došlo k výrazným kvalitatívnym i kvantitatívnym zmenám v ekonomike Malajzie. HDP per capita sa zvýšil od roku 1981 z 1 769,1 USD na 4 461,85 USD v roku 2003,³³ t. j. 2,5-násobne. Vládnutie Mohamada Mahathira je charakterizované permanentnými reformami, ktoré viedli nielen k ekonomickému rastu, ale i k ekonomickému rozvoju. Za jeho vlády sa Malajzia vyznačovala politickou stabilitou, ktorá bola nevyhnutná pre rýchly ekonomický rast.

Mohamad Mahathir je považovaný za jedného z najvýraznejších svetových štátnikov druhej polovice 20. storočia. Celý svoj život bojoval s chudobou, nielen v Malajzii, ale i v iných moslimských štátoch.

4 Súčasná ekonomická situácia v Malajzii

Ázijské štáty druhej vlny industrializácie sa začali rozvíjať v 80. rokoch 20. storočia. Kopírovali úspešný ekonomický rozvoj štátov prvej vlny industrializácie (Kórejská republika, Taiwan, Singapur a Hongkong), aj keď oproti nim mali výhodu v relatívne dobrom vybavení nerastnými surovinami.³⁴ Malajzia patrí k štátom druhej vlny industrializácie (Indonézia, Thajsko, Filipíny) a dosahuje najvyššie HDP per capita v tejto skupine.

Tabuľka č. 3

Porovnanie HDP p.c. vybraných štátov juhovýchodnej Ázie ázijské tigríky³⁵

	štát	HDP.p.c. PKS	Poradie vo svete	HDP p.c. nom.	Svetový priemer (17 100 USD)
1.	Malajzia	29 511	47	11 118	175 %
2.	Thajsko	17 910	74	2 982	105 %
3.	Indonézia	12 310	99	3 837	72 %
4.	Filipíny	8 361	115	2 982	48 %

Od svojho vzniku sa ekonomika Malajzie rozvíja na základe päťročných plánov. V rokoch 2016 – 2020 sa Malajzia rozvíja v súlade s cieľmi 11. plánu ekonomického rozvoja.³⁶

Začiatok industrializácie Malajzie sa datuje do 80. rokov 20. storočia. Stabilne vysoký rast zaznamenáva ekonomika od roku 1987 (12,68 %) až do súčasnosti. V roku 2018 zaznamenala rast 11,08 %. Počas industrializácie vykazovala veľké výkyvy v ekonomickom raste, ktoré boli spôsobené krízovými javmi v roku 1997 (-3,35) a 1998 (-29,64 %), keď

³⁰ Encyclopaedia Britannica (2019).

³¹ Biography.com (2019).

³² Babakumarov et al. (2005).

³³ Index Mundi (2020).

³⁴ Pre ekonomický rozvoj Malajzie boli významné aj zdroje prírodných surovín najmä ropy, zemného plynu, cínu, bauxitu. Zásoby ropy sa odhadujú na 5 mld barellov. Denne sa vyťaží 735 tisíc barelov ropy, čo nepredstavuje ani 1% svetovej ťažby³⁴. Väčšia časť z vyťaženej ropy sa exportuje. Zásoby zemného plynu v objeme asi 3 mld m³ m sú tiež pre krajinu ekonomicky významné.

³⁵ Worldometers (2019).

³⁶ Cassey (2018).

došlo po vypuknutí ázijskej krízy k masívnemu odlevu zahraničného kapitálu z ekonomiky.³⁷ HDP na obyvateľa sa zvýšil od roku 1960 do roku 2018 z 226 USD na 11 239 USD, t. j. takmer 50-násobne.³⁸ Súčasná Malajzia je štát s dynamickou a diverzifikovanou ekonomikou. Štruktúra HDP v roku 2018 bola nasledovná: ťažba sa podieľala 0,4 % na tvorbe HDP, poľnohospodárstvo 8,3 %, stavebníctvo 16,8 %, priemyselná výroba 50,5 % a služby 34 %.³⁹ Zmenila sa komoditná štruktúra exportu, ktorá odráža modernizovanú štruktúru ekonomiky. Najvýznamnejšími exportnými položkami boli v roku 2018 integrované obvody (20 %), petrochemické výrobky (spracovaná ropa) 7 %, kancelárske zariadenia (4 %), zemný plyn (7 %), palmový olej (4 %).⁴⁰

Malajzia s absolútnym HDP v objeme 358 mld USD sa podieľa 0,4 % na tvorbe svetového HDP (85 910 mld USD).⁴¹ S počtom obyvateľov 31,5 miliónov sa podieľa na svetovej populácii 0,41 %.⁴²

Záver

Malajzia prešla od získania nezávislosti v roku 1957 úspešnou cestou rozvoja. Multietnický a multikonfesionálny charakter spoločnosti bol základom sociálnych a ekonomických disparít v spoločnosti. Otázku sociálnych a ekonomických disparít medzi tromi skupinami obyvateľstva riešila malajzijská ústava z roku 1957 a následne program Novej ekonomiky politiky. Celkový úspešný ekonomický vývoj Malajzie najmä od 80. rokov 20. storočia viedol k vyriešeniu problému extrémnej chudoby v krajine, a tým k zníženiu výrazných sociálnych a ekonomických rozdielov medzi jednotlivými etnickými a náboženskými skupinami. Veľký podiel na realizácii reforiem, ktoré viedli k „ekonomickému zázraku“ v Malajzii, mal Mohamad Mahathir. V období, keď vykonával funkciu ministerského predsedu, sa z chudobnej Malajzie stala jedna za najrozvinutejších ekonomík subregiónu juhovýchodnej Ázie s diverzifikovanou ekonomikou. Ekonomický rozvoj v Malajzii ďalej pokračuje. Po ukončení programu Novej ekonomickej politiky bol v roku 1991 prijatý program Novej rozvojovej politiky, ktorej ciele sú zamerané na ďalšiu modernizáciu ekonomiky a vybudovanie nových vysokotechnologických odvetví.

Použitá literatúra:

1. Asian Parliament. (2019): *Malaysia Constitution*. Dostupné na internete: <http://www.asianparliament.org/uploads/Country/Members/malaysia/malaysia%20const.pdf>.
2. Asiat.ru. (2020): *Novaya ekonomicheskaya politika Malayzii*. Dostupné na internete: <http://www.asiat.ru/malaysia.shtml?/history/28>.
3. Association for Diplomatic Studies & Training. (2016): *A Black Day in May for Malaysia*. Dostupné na internete: <https://adst.org/2016/03/a-black-day-for-malaysia/>.
4. BABAKUMAROV, E. J. et al. (2005): *Aziatskiy proryv..* Dostupné na internete: <http://babakumarov.kz/aziatskiy-proryv/authors>.
5. Biography.com. (2019): *Mahathir Mohamad Biography*. Dostupné na internete: <https://www.biography.com/political-figure/mahathir-mohamad>.
6. CASSEY, L. (2018): *Are Five-Year Development Plans Passé in Malaysia?* In: *ISEAS Perspective*, č. 13, s. 1-11. Dostupné na internete: https://www.iseas.edu.sg/images/pdf/ISEAS_Perspective_2018_13@50.pdf.

³⁷ Macrotrends (2020).

³⁸ Macrotrends (2020).

³⁹ World Bank (2019).

⁴⁰ OEC (2019).

⁴¹ Index Mundi (2020).

⁴² Index Mundi (2019).

7. CAVENDISH, R. (2007). Malayan Independence. In: *History Today*, roč. 57, č. 8. Dostupné na internete: <https://www.historytoday.com/archive/malayan-independence>.
8. DRABBLE, J. H. (2004): *The Economic History of Malaysia*. Dostupné na internete: <https://eh.net/encyclopedia/economic-history-of-malaysia/>.
9. EFIMOVA, L. M. (2016): *Federatsiya Malayziya — uspekhi i trudnosti*. Dostupné na internete: <https://mgimo.ru/about/news/experts/federatsiya-malayziya-uspekhi-i-trudnosti/>.
10. Encyclopaedia Britannica. (2019): Mahathir bin Mohamad. Dostupné na internete: <https://www.britannica.com/biography/Mahathir-bin-Mohamad>.
11. Geographia. (2007): Malaysia - Independence and Onward: 1957 – Present. Dostupné na internete: <http://www.geographia.com/malaysia/history05.htm>.
12. HILL, H. (2010): Malaysian Economic Development: Looking Backwards and Forward. In: *Working Papers in Trade and Development*. Working Paper No. 2010/13. Dostupné na internete: https://acde.crawford.anu.edu.au/sites/default/files/publication/acde_crawford_anu_edu_au/2016-12/wp_econ_2010_13_hill.pdf.
13. Index Mundi. (2019): Malaysia Demographics Profile 2019. Dostupné na internete: https://www.indexmundi.com/malaysia/demographics_profile.html.
14. Index Mundi. (2020): Malaysia - GDP per capita. Dostupné na internete: <https://www.indexmundi.com/facts/malaysia/gdp-per-capita>.
15. Macrotrends. (2020): *Malaysia GDP Per Capita 1960-2020*. Dostupné na internete: <https://www.macrotrends.net/countries/MYS/malaysia/gdp-per-capita>.
16. NORMALIZA, A. M. – KAMARULAZIZI, I. (2017): Poverty Reduction for Sustainable Development: Malaysia's Evidence-Based Solutions. In: *Global Journal of Social Sciences Studies*, roč. 3, č. 1, s. 29-42. Dostupné na internete: [http://www.onlinesciencepublishing.com/assets/journal/JOU0015/ART00166/1493188842_GJSS-S-2017-3\(1\)-29-42.pdf](http://www.onlinesciencepublishing.com/assets/journal/JOU0015/ART00166/1493188842_GJSS-S-2017-3(1)-29-42.pdf).
17. OEC. (2019): *Malaysia*. Dostupné na internete: <https://oec.world/en/profile/country/mys/>.
18. Roem.ru. (2015): *Malayziya — 60-letnyaya stabil'nost' rosta VVP i biznes v usloviyakh ochen' nizkogo proniknoveniya interneta*. Dostupné na internete: <https://roem.ru/25-09-2015/207890/malaysia-sea/>.
19. SAARI, M. Y. – DIETZENBACHER, E. – LOS, B. (2015). Sources of Income Growth and Inequality Across Ethnic Groups in Malaysia, 1970–2000. In: *World Development*, roč. 76, s. 311-328. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2015.07.015>.
20. SYAHREDZAN, J. (2017): *What defines a bumiputra?* Dostupné na internete: <https://www.thestar.com.my/opinion/online-exclusive/a-humble-submission/2017/07/27/what-defines-a-bumiputra-as-we-debate-this-issue-it-is-important-for-us-to-get-all-the-terminology-r>.
21. The Commonwealth. (2019): *Malaysia : History*. Dostupné na internete: <https://thecommonwealth.org/our-member-countries/malaysia/history>.
22. TORII, T. (2003): The mechanism for state-led creation of Malaysia's middle classes. In: *The Developing Economies*, roč. 61, č. 2, s. 221-242.
23. World Bank. (2019): *Malaysia economy structure*. Dostupné na internete: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CDhttps://www.dosm.gov.my/v1/index.php?r=column/cone&menu_id=QmFjRnZZQTRaaFJIVEc2M1pzNTB6Zz09.
24. World Bank. (2020): GDP growth (annual %) – Malaysia. Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=MY>.
25. World Poverty. (2020): World Poverty Map. Dostupné na internete: <https://worldpoverty.io/map>.
26. Worldometers. (2019): GDP per Capita. Dostupné na internete: <https://www.worldometers.info/gdp/gdp-per-capita/>.

27. ZAINUDDIN, D. (2019): *MySay: A new economic policy for a new Malaysia*. Dostupné na internete: <https://www.theedgemarkets.com/article/mysay-new-economic-policy-new-malaysia>.
28. ZOLOTUCHIN, I. N. (2010): *Malayziya v zerkale etnokonfessional'noy situatsii: istoriya i sovremennost'*. Dostupné na internete: <https://cyberleninka.ru/article/n/malayziya-v-zerkale-etnokonfessionalnoy-situatsii-istoriya-i-sovremennost/viewer>

Kontakt:

Dr. h. c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e mail: ludmila.lipkova@euba.sk

ISSN 1339-3502